

รายงานการวิจัย

การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่าน

และแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎก

และคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง

A STUDY OF DEMANDS FOR PALI-SANSKRIT READING AND
TRANSLATION NON-DEGREE FOR TRIPITAKA AND BUDDHIST
TEXTS IN ADVANCE

สานิตย์ สีนาค

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานการวิจัย

การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่าน

และแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎก

และคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง

A STUDY OF DEMANDS FOR PALI-SANSKRIT READING AND
TRANSLATION NON-DEGREE FOR TRIPITAKA AND BUDDHIST
TEXTS IN ADVANCE

สถานีวิทยุ สีนาค

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง” มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน แนวโน้ม และความต้องการหลักสูตรหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง (2) เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการศึกษา เช่น แนวคิด หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์โครงสร้าง และรูปแบบการจัดโครงสร้างหลักสูตร

วิธีการดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยแบบไม่ทดลอง (non-experimental design) เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามการวิจัยและประชากรที่ใช้ในการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง ประกอบด้วยคำถามภาษาบาลี-สันสกฤต การศึกษาและการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่บันทึกไว้ด้วยภาษาสันสกฤต ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ปรากฏว่า ผู้ตอบมีความต้องการเรียนภาษาบาลีในระดับสูง โดยเฉพาะการฝึกอ่านคัมภีร์โดยตรง และการฝึกแปลบาลีเป็นไทย โดยต้องการให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยดำเนินการหลักสูตรที่มีโครงสร้างหลักสูตรแบบประกาศนียบัตร กำหนดให้มีรายวิชาพื้นฐานบาลี-สันสกฤตและรายวิชาอ่านแปลเนื้อหาในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต

คำสำคัญ : 1.การอ่านและแปล 2.ศึกษาความต้องการ 3.พระไตรปิฎก 4.คัมภีร์พระพุทธศาสนา
สันสกฤต

ABSTRACT

The research titled “A study of demands for Pali-Sanskrit reading and translation non-degree for Tripitaka and Buddhist texts in advance” aims to (1) to study the current state, trends, and main needs for a certificate course in Pali-Sanskrit reading and translation, aimed at studying the Tripitaka and advanced Buddhist scriptures. and (2) to propose approaches for educational management, including concepts, principles and rationale, objectives, curriculum structure, and course organization models.

The research methodology is a non-experimental design. It is a survey research. The tools used for the study are questionnaires. The population for the research consists of students from Mahamakut Buddhist University.

The results are found as follows; (1) the primary requirement is for a certificate program focused on Pali-Sanskrit reading and translation skills to study advanced Tripitaka and Buddhist scriptures. The program includes questions related to Pali and Sanskrit language proficiency, as well as the study and translation of Tripitaka texts and Sanskrit Buddhist scriptures. Based on the basic data analysis of the respondents, it is evident that they have a high demand for learning Pali-Sanskrit, particularly in directly practicing reading scriptures and translating Pali-Sanskrit into Thai. It is desired that Mahamakut Buddhist University operate a curriculum with a diploma-style curriculum structure, requiring fundamental Pali-Sanskrit subjects and reading and translation subjects in the Tripitaka and Buddhist Sanskrit Text.

Keywords : Reading and Translation, Study of Demands, Tripitaka, Buddhist Sanskrit Texts

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูงนี้ ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยดีเพราะได้รับความอนุเคราะห์จาก ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ พระมหาทองเชิด กตปุณโย ที่ได้กรุณาตรวจเนื้อหาของงานวิจัยนี้จนละเอียดให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นและทำให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปด้วยความสวัสดิ์

ขอขอบพระคุณอย่างสูง ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สถาบันวิจัยญาณสังวร ได้สนับสนุนทุนวิจัย ทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้ใหม่ ๆ และนำมาสู่การพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอนเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยญาณสังวรที่ให้คำแนะนำในการดำเนินการเกี่ยวกับเอกสารต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็วและเป็นไปอย่างเรียบร้อยทุกประการ

ขอขอบคุณ คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์ ตลอดจนผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี หากปราศจากการช่วยเหลือและสนับสนุนจากบุคลากรทุกท่านงานวิจัยครั้งนี้คงไม่อาจสำเร็จลงได้

นายสันติย์ สีนาค

15 กันยายน 2568

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ซ
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	6
1.3 สมมุติฐานของการวิจัย	6
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	7
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่	
2 แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 ประวัติโดยย่อของภาษาบาลี	8
2.1.1 ความหมายของคำว่าบาลี	8
2.1.2 แหล่งกำเนิดของภาษาบาลี	10
2.1.3 ความเป็นมาและวิวัฒนาการของภาษาบาลี	11
2.1.4 ความสำคัญของภาษาบาลี	14
2.2 ภาษาสันสกฤต	15
2.2.1 ประวัติโดยย่อของภาษาสันสกฤต	15
2.2.2 ตัวอักษรที่ใช้เขียนภาษาสันสกฤต	19
2.3 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก	20
2.3.1 ความเป็นมาของพระไตรปิฎก	20
2.3.2 ความสำคัญและคุณค่าของพระไตรปิฎก	22
2.3.3 โครงสร้างของพระไตรปิฎก	23

2.3.4	สาระสำคัญของพระไตรปิฎก	24
	ก. พระวินัยปิฎก	24
	ข. พระสุตตันตปิฎก	25
	ค. พระอภิธรรมปิฎก	28
2.4	ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต	31
2.4.1	คัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤตที่สำคัญ	33
	ก. คัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร	33
	ข. สุวรรณประภาโสตตมสูตร	37
	ค. คัมภีร์ลลิตวิสตระ	39
	ง. คัมภีร์มหาวัสตุ	43
	จ. คัมภีร์ทิวาวทาน	47
2.4.2	คัมภีร์ภาษาสันสกฤตผสมของพุทธศาสนาที่สำคัญ	49
2.5	ความหมายและแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการแปล	51
2.6	หลักการแปลภาษาบาลีสันสกฤตเป็นภาษาไทย	53
2.7	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	56
2.8	สรุปกรอบแนวความคิด	60
บทที่		
3	วิธีดำเนินการวิจัย	61
3.1	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	61
3.2	ตัวแปร	61
3.3	เครื่องมือที่ใช้การวิจัย	62
3.4	การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	63
3.5	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	63
3.6	การวัดค่าตัวแปร	64
3.7	การวิเคราะห์ข้อมูล	64
3.8	สถิติที่ใช้ในการวิจัย	65
บทที่		
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	66
4.1	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านข้อมูลทั่วไปของประชากร	66
4.2	ความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตร	67

4.3 ผลการวิเคราะห์ความต้องการด้านภาษาสันสกฤต	67
4.4 ผลการวิเคราะห์ความต้องการศึกษาและแปลพระไตรปิฎก	68
4.5 ผลการวิเคราะห์ความต้องการศึกษาและแปลคัมภีร์สันสกฤต	69
4.6 ผลการวิเคราะห์ความสนใจในพระไตรปิฎก	69
4.7 ผลการวิเคราะห์ความสนใจในการแปลคัมภีร์บาลีและสันสกฤตเป็นไทย	70
4.8 ผลการวิเคราะห์ความสนใจในคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนา	71
4.9 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความต้องการหลักสูตร	71
4.10 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความสนใจ	72
4.11 โครงสร้างของหลักสูตร	72
บทที่	
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	76
5.1 สรุปผลการวิจัย	76
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	77
5.3 ข้อเสนอแนะ	78
บรรณานุกรม	79
ภาคผนวก	81
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	82
ประวัติผู้วิจัย	89

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านข้อมูลทั่วไปของประชากร	66
4.2 ความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตร	67
4.3 ผลการวิเคราะห์ความต้องการด้านภาษาสันสกฤต	68
4.4 ผลการวิเคราะห์ความต้องการศึกษาและแปลพระไตรปิฎก	68
4.5 ผลการวิเคราะห์ความต้องการศึกษาและแปลคัมภีร์สันสกฤต	69
4.6 ผลการวิเคราะห์ความสนใจในพระไตรปิฎก	70
4.7 ผลการวิเคราะห์ความสนใจในการแปลคัมภีร์บาลีและสันสกฤตเป็นไทย	70
4.8 ผลการวิเคราะห์ความสนใจในคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนา	71
4.9 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความต้องการหลักสูตร	71
4.10 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความสนใจ	72

สารบัญญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	สรุปกรอบแนวความคิด	60

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา และทรงสนพระทัยศึกษาศาสนา อันสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรง ตรัสแสดงสั่งสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระไตรปิฎก อันเป็นหลักฐานการบันทึกองค์ธรรม แห่งการตรัสรู้ และการเทศนาสั่งสอนของพระพุทธองค์ จึงมีพระราชปวงญาแผดียงถามสมเด็จพระสังฆราช และพระ เภรานุเถระทั้งหลายว่า “จะส่งเสริมการเรียนการสอนพระบาลีอย่างไรให้เข้าถึง พระไตรปิฎก” ขอสมเด็จพระสังฆราช และพระเถรานุเถระทั้งหลายได้ถวายวิสัชนาในพระราชปวงญา นี้ด้วยเทอญ

พร้อมกันนี้สมเด็จพระสังฆราชทรงพระอักษรด้วยลายพระหัตถ์ ความว่า ถวายกรรมกรรมหา เถร สมาคมทุกรูป เรียบเรียงความแก่พระราชปวงญาตามมติส่วนตน เป็นลายลักษณ์อักษร ในรูปแบบ เรียงความ มีความยาวพอสังเขปให้เห็นแนวทางปฏิบัติจริงได้ เพื่อประมวลความถวายวิสัชนาต่อไป ทั้งนี้ขอรับ ภายในวันที่ 30 เมษายน 2564

สถานการณ์หรือการพัฒนาทางด้านสังคมและวัฒนธรรมจากร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) สรุปสาระสำคัญได้ว่า เป้าหมายหลักของการพัฒนา ทั้ง 5 เป้าหมาย ได้แก่ (1) การปรับโครงสร้างการผลิตสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม (2) การพัฒนาคน สำหรับโลกยุคใหม่ (3) การมุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม (4) การเปลี่ยนผ่านไปสู่ความ ยั่งยืน และ (5) การเสริมสร้างความสามารถของประเทศในการรับมือกับความเสี่ยงและการ เปลี่ยนแปลง ภายใต้บริบทโลกใหม่ ซึ่งเป้าหมายดังกล่าวจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและ ทศนคติของคนในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมทั้งยังเกิดการตั้งคำถามกับบรรทัดฐานทางสังคมที่มี มาแต่เดิมทั้งนี้เพราะการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากภายนอกที่มีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับ วัฒนธรรมไทยได้ทะลักเข้ามาอย่างไม่อาจปิดกั้น การเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อสังคมออนไลน์ที่มี จำนวนมหาศาลทั้งในด้านดีและการสร้างความขัดแย้งในสังคม กลไกทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพที่ จะช่วยให้สังคมดำรงอยู่ด้วยกันอย่างเข้าใจกันได้ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงหลักสูตรให้สามารถพัฒนา นักวิชาการทางภาษาวรรณคดี และพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยที่มีความรู้ ความเข้าใจ และ เป็นกำลังสำคัญในการสร้างสรรค์สังคมและวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมี

ความสุข ขณะเดียวกันก็จำเป็นจะต้องมีการศึกษาและถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของไทย เพื่อธำรงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทยที่ดำรงไว้ ทั้งยังปรับปรุงให้เข้ากับ ยุคสมัย เพื่อไม่ให้ถูกกลืนหายไปตามการล้นไหลของวัฒนธรรมไร้พรมแดน

ชมพูทวีปมีหลายชาติพันธุ์และสื่อสารกันหลายภาษา เฉพาะในรัฐมคธซึ่งเป็นรัฐที่ใหญ่และ เข้มแข็งในสมัยพุทธกาล มีกลุ่มคนที่พูดภาษาท้องถิ่นหลายภาษา และมีภาษาหนึ่งที่ใช้พูดกันอย่าง แพร่หลายทั้งในระดับชาวบ้านและชนชั้นสูงต่าง ๆ ในรัฐมคธและรัฐใกล้เคียง คนสมัยหลังเรียกภาษานี้ ว่า มาคธี ได้รับอิทธิพลและผสมผสานกับภาษาถิ่นอื่น ๆ ในสมัยนั้นและในสมัยต่อ ๆ มา ปัจจุบันเจือ จางผสม ปนเปไปเป็นภาษาถิ่นอื่น ๆ ของอินเดียจนไม่เหลือสภาพภาษามคธแบบดั้งเดิม แล้ว แม้จะยังมี คำศัพท์ที่มี ความเหมือนและคล้ายคลึงกันอยู่ไม่น้อย แต่ก็ไม่สามารถบอกได้ว่า นี่คือนามมคธแบบเดิม เพราะภาษาพูด ของมนุษย์ย่อมมีการแปรเปลี่ยนไปอยู่เสมอ ทั้งรูปคำ สำเนียง ความหมาย รวมทั้ง วิธีการเขียนและอักขระที่ ใช้เขียนด้วย

พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาของชาวมคธนี้เป็นภาษาหลักในการเผยแผ่คำสอนของพระองค์ เพราะ เป็นภาษาที่ออกเสียงง่าย เข้าใจง่าย และใช้กันแพร่หลาย (ในรัฐมคธและรัฐใกล้เคียงอื่น ๆ ใน สมัยนั้น) ไม่มี ข้อจำกัดหรือการหวงห้ามว่าภาษานี้ใช้ได้เฉพาะกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งเหมือนภาษา สันสกฤตที่มีข้อห้าม และจำกัดการใช้เฉพาะชนบางกลุ่มบางพวก เมื่อพระภิกษุในพระพุทธศาสนาไป เผยแผ่พระพุทธศาสนาใน ประเทศต่าง ๆ ก็นำภาษานี้ไปเผยแผ่ด้วย แต่คงไม่ได้นำรูปแบบและ ข้อกำหนดทางภาษาไปด้วยทั้งหมด คงจะมีการตัดทอนหรือปรับแต่งบ้าง เพื่อให้กระชับและเหมาะสม กับการจำและสืบทอดคำสอนของ พระพุทธเจ้าตามวิธีมุขปาฐะ (จำด้วยใจและทบทวนด้วยปากเปล่า) แม้คำสอนของพระพุทธเจ้าจะได้รับการ แปลเป็นภาษาท้องถิ่นต่าง ๆ แต่ชาวพุทธสมัยโบราณก็เปี่ยม ด้วยวิสัยทัศน์ จึงไม่ทิ้งบาลีต้นฉบับ คือช่วยกัน รักษาภาษาต้นฉบับนี้เอาไว้เพื่อตรวจสอบเทียบเคียง อยู่เสมอ ๆ

พระพุทธศาสนาในอินเดียเสื่อมลง ด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ และในราวปี พ.ศ. 800-1,100 พระภิกษุ ชาวอินเดียรูปหนึ่งชื่อพุทธโฆสะเดินทางไปยังประเทศศรีลังกา ได้จัดการรวบรวม เลือกรสร และแปลคัมภีร์ ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ จากภาษาสันสกฤตให้กลับมาเป็นภาษามคธ

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์พิเศษ ของกลุ่ม ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ ประเทศไทย พม่า ศรีลังกา เขมร ลาว มีจุดที่ผิดแผก แตกต่างกันน้อย มาก เรียกได้ว่า บรรพชนของประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ ต่างมีความสามารถในการรักษา พระบาลีนี้ได้ดีไม่แพ้กัน มีการติดต่อสัมพันธ์ ศึกษาและตรวจทานความถูกต้องของบาลีฉบับต่าง ๆ ใน

ประเทศของตนเองกับ ต้นฉบับบาลีของกลุ่มประเทศเกรวาทด้วยกันเป็นระยะ ๆ อยู่เสมอ ทำให้เกิดความสำคัญของภาษาบาลีใน ประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

๑. ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คำสอนของพระพุทธเจ้า ได้รับการ รักษาและสืบทอดกันมาในรูปแบบของภาษาที่คนยุคปัจจุบันเรียกว่าภาษาบาลี คำสอนของพระพุทธเจ้าใน รูปแบบภาษาบาลีนี้ ชาวพุทธในประเทศต่าง ๆ ได้ศึกษาและแปลเป็นภาษาท้องถิ่นของตนเรื่อยมา ใน บางครั้งก็อาจมีการแปลผิดพลาดได้และคำสอนของพระพุทธเจ้าที่แปลเป็นภาษาท้องถิ่นนั้น ความหมาย อาจจะแปรเปลี่ยนไปและไม่ตรงกับความเป็นจริงดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ก็ได้ ทั้งนี้เพราะความนิยม ทางภาษาของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่มีการปรับเปลี่ยนไปอยู่เสมอ ๆ แต่ถ้ามี ต้นฉบับบาลีไว้ คนยุคต่อ ๆ ไป สามารถศึกษาและตรวจทานกับต้นฉบับบาลีได้เสมอ ทำให้ความรู้ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนามีความมั่นคง และแน่นอนกว่าการรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยภาษาท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว ตัวอย่างคำสอนของ พระพุทธเจ้าที่รักษาไว้ด้วยรูปแบบภาษาบาลี

๒. ความสำคัญต่อความเป็นชาวพุทธ ในพิธีสังฆกรรมสำคัญ ๆ ทางพระพุทธศาสนา ล้วนต้องใช้ ภาษาบาลี สังฆกรรมนั้น ๆ จึงจะสำเร็จได้ เช่น เวลาผู้ชายบวชเป็นพระภิกษุ พิธีในการบวชทุกขั้นตอน จะต้องใช้ภาษาบาลี ต้องทำเป็นภาษาบาลี ถ้าไม่มีภาษาบาลี การบวชของพระภิกษุสามเณรใน พระพุทธศาสนาก็จะไม่สมบูรณ์ แม้พิธีผูกสีมาก็ต้องใช้ภาษาบาลี ถ้าไม่มีภาษาบาลีก็จะไม่สามารถเป็นโบสถ์ที่สามารถใช้ประกอบพิธีบวชพระภิกษุได้

๓. ความสำคัญต่อตัวบุคคล เนื่องจากคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการออกแบบระบบและสภาพแวดล้อมทางสังคมในรูปแบบที่เน้นพรหมวิหารธรรมอย่างสมบูรณ์ทุกระดับ เป็นสภาพแวดล้อมที่มุ่ง ให้เกื้อกูลต่อการการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้บรรลุถึงขีดสูงสุด และเป็นการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเข้าใจชีวิต เข้าใจโลกอย่างจริงแท้ และมุ่งให้ผู้ปฏิบัติตามหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงคือ หมตสิ้นโลภะ โทสะ โมหะโดยสิ้นเชิง ถ้าบุคคลต่าง ๆ ได้รับคำสอนที่ถูกต้อง (ที่สืบทอดและตรวจทานความ ถูกต้องมาด้วยภาษาบาลี) การปฏิบัติของบุคคลนั้น ๆ ก็จะตรง มั่นคงและสามารถบรรลุผลสำเร็จได้จริง

๔. ความสำคัญต่อประเทศไทย บรรพชนมนุษย์ในดินแดนที่เรียกว่าประเทศไทยในปัจจุบันนี้ได้ นับถือพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีปฏิบัติของชาวไทยจึงแนบแน่นกับ พระพุทธศาสนาในแทบทุกมิติตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น การทำบุญวันเกิด การสร้างวัด พิธีทำบุญในวันสำคัญ วันครบรอบอายุ การทำบุญบ้าน การทำบุญในพิธีแต่งงาน การตั้งชื่อนามสกุล ตั้งชื่ออาคารสถานที่ต่าง ๆ การออกแบบศิลปะ ออกแบบสัญลักษณ์ คำสอนของพระพุทธเจ้าได้หล่อ

หลอมให้ ชาวไทยมีความงดงามทั้งด้านจิตใจและการดำรงชีพเสมอมา ชาวไทยจึงมักได้รับการเรียกขานว่า เป็นผู้ที่มีใจบุญ เป็นคนมีเมตตา และเรียกประเทศไทยว่า สยามเมืองยิ้ม อันเป็นผลจากการได้สัมผัสเกี่ยวข้องกับขัตติยะ ผ่านทางพระพุทธศาสนาตลอดมาจนถึงปัจจุบันนั่นเอง

ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาในกลุ่มที่ชื่อว่า กลุ่มภาษาตระกูลอินโด-ยูโรเปียน (Indo-European family) ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของภาษาในยุโรปและภาษาของอินเดียตอนเหนือ ซึ่งภาษาสันสกฤตมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้ที่ต้องการศึกษาวัฒนธรรมอินเดียด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ปรัชญา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาสันสกฤตได้มีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวไทยมาตั้งแต่โบราณกาลก่อนสมัยสุโขทัย ในฐานะที่เป็นสื่อของวัฒนธรรมอินเดียที่ได้แผ่เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังจากที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานไม่นานนักหรืออาจจะก่อนหน้านั้น และประชาชนในแถบนี้รวมทั้งชาวไทย รั่ววัฒนธรรมนั้นไว้

ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา การศึกษาภาษาสันสกฤตจึงมีความจำเป็นเป็นพิเศษนอกเหนือไปจากการศึกษาภาษาบาลีซึ่งมีการศึกษากันอยู่อย่างกว้างขวางอยู่แล้ว เพราะภาษาสันสกฤตได้บันทึกคำสอนและวิทยาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไว้มากมาย หรือแม้คัมภีร์พระพุทธประวัติที่มีเรื่องราวสมบูรณ์ที่เก่าที่สุดที่สามารถค้นพบก็เป็นภาษาสันสกฤต

ภาษาสันสกฤตมีสอนกันอยู่ในสถาบันชั้นอุดมศึกษาหลายแห่งในประเทศไทย การแปลคัมภีร์ภาษา สันสกฤตเป็นภาษาไทยยังมีไม่แพร่หลาย การปริวรรตและการแปลภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยจากต้นฉบับคัมภีร์จึงเป็นการสร้างความเข้าใจอันถูกต้องเกี่ยวกับศาสนาและปรัชญา การแปล คือการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่งโดยที่ความหมายของ เนื้อความที่แปลนั้นยังคงเดิม หรือ มีความหมายคงเดิมมากที่สุด เพื่อให้ได้ใจความของเรื่องไปเป็นตามเจตนารมณ์ของผู้แต่ง ในการแปลภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยอาจมีข้อแตกต่างจากการแปลโดยทั่วไป เพราะความที่ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาโบราณที่มีไวยากรณ์เป็นอัตลักษณ์ ด้วยเหตุนี้เครื่องมือสำคัญในการแปลภาษาสันสกฤตคือความรู้ด้านไวยากรณ์ ซึ่งจะทำความเข้าใจความหมายของประโยคหรือข้อความที่แปลมีความสมบูรณ์และยังสามารถรักษารูปประโยคเอาไว้ได้อย่างครบถ้วน การแปลสันสกฤตเป็นไทยโดยส่วนใหญ่แล้ว หากใช้วิธีการแปลตามหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย สามารถแบ่งลักษณะการแปลออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การแปลยกศัพท์ เป็นการแปลยกคำบาลีขึ้นมาแปลเป็นไทยไปทีละคำ โดยอ่านศัพท์ภาษาบาลี แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทยทีละศัพท์ ซึ่งจะเป็นการแปลโดยที่จะต้องรักษาหรือออกสำเนียง ชาติ ปัจจัย วจนะ วิภัติ และ आयตนิบาตให้ถูกต้องครบถ้วนตามหลักไวยากรณ์อย่างเคร่งครัด

2. การแปลโดยพยัญชนะ เป็นการแปลตามตัวอักษร แปลความหมายของคำอย่างตรงไปตรงมาคำ ต่อคำ โดยที่จะต้องรักษาหรือออกสำเนียง ชาติ ปัจจัย วจนะ วิภัติ และ आयตนิบาตให้ถูกต้องครบถ้วน ตามหลักไวยากรณ์อย่างเคร่งครัดเช่นเดียวกับการแปลยกศัพท์เพียงแต่ไม่ได้อ่านศัพท์ภาษาบาลีก่อนแปล เท่านั้น ซึ่งการแปลโดยพยัญชนะจะเน้นหลักไวยากรณ์ รักษาโครงสร้างของภาษาซึ่งอาจทำให้ภาษาที่แปล ออกมาไม่มีความชัดเจน ทำให้เกิดความสับสนหรือไม่สามารถเข้าใจภาษาที่แปลออกมาแล้วได้อย่าง สมบูรณ์

3. การแปลโดยอรรถ หรือแปลตามอรรถ เป็นการแปลตามเนื้อความ โดยถือเอาสาระสำคัญของ เรื่องหรือประโยคเป็นสำคัญ เพราะต้องการความเข้าใจเนื้อเรื่องอย่างชัดเจน การแปลโดยอรรถจะไม่รักษา หรือออกสำเนียง ชาติ ปัจจัย วจนะ วิภัติ และ आयตนิบาตให้ครบถ้วนตามหลักไวยากรณ์มากนัก เพราะ จะเน้นที่สาระของเรื่องที่แปลเป็นประการสำคัญ แต่ก็ไม่แปลโดยอิสระจนกระทั่งไม่สามารถหาความหมาย เดิมของประโยคได้เลย

ความสำคัญของพระไตรปิฎกคือเป็นคัมภีร์ที่ใช้บันทึกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและยังมีคัมภีร์อื่นที่ช่วยอธิบายขยายความพระพุทธพจน์แบ่งลำดับชั้นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

1. คัมภีร์บาลี (Pali) เดิมพระพุทธพจน์อยู่ในลักษณะการจำแล้วบอกกันต่อ ๆ มา (มุขปาฐะ) เมื่อมีการจารึกลงในใบลานจึงเกิดคัมภีร์ขึ้นเป็นครั้งแรก เรียกว่ากันว่า บาลีพระไตรปิฎก คัมภีร์ทั้งหมดนี้เรียกว่า คัมภีร์ดั้งเดิม (Original Pali) หรือบางที่เรียกว่า บาลีพุทธวจนะ

2. อรรถกถา หรือ วรรณนา (Commentaries) คือคัมภีร์ที่อธิบายพระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้น 2 ซึ่งมีทั้งอรรถกถาพระวินัยปิฎก อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก และอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก บางอรรถกถาอธิบายความโดยรวมทั้งหมด บางอรรถกถาอธิบายพระไตรปิฎกเพียงบางส่วน

3. ฎีกา (Sub-commentaries) คือคัมภีร์ที่อธิบายอรรถกถา เป็นหลักฐานชั้นที่สาม

4. อนุฎีกา (Sub-sub-commentaries) คือคัมภีร์ที่อธิบายฎีกา เป็นหลักฐานชั้นที่สี่

5. สัททาวีเสส คือ กลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีที่ว่าด้วยหลักภาษาในพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์พื้นฐาน แห่งความเข้าใจในภาษาบาลีตลอดจนการเรียนรู้และวินิจฉัยข้อความในพระไตรปิฎก

ภาษาบาลี มีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะใช้บันทึกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าดังพระบาลีว่า พุทธวจนํ ปาเลตตีติ ปาฬิ ย่อมรักษาพระพุทธวจนะ หรือพระพุทธพจน์ ชื่อว่า “ปาฬิ” หรือ “ปาฬิ” ภาษาบาลีเป็นอริยภาษา ภาษาของพระอริยะเจ้าทั้งหลาย เป็นสภาวะภาษา ภาษาที่แสดงสภาวะธรรมตันติภาษาเป็นภาษาดั้งเดิมมีแบบแผน สัมพุทธภาษา เป็นภาษาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ที่ทรงใช้ในการเทศนาสั่งสอนเวไนยสัตว์ และใช้ในการบันทึกพระธรรมวินัย หรือแม้แต่คัมภีร์ระดับรอง

คือ อรรถกถา และฎีกา ก็ใช้ภาษาบาลี และภาษาก็เป็นวัฒนธรรมของศาสนาด้วย พระไตรปิฎกนั้น เป็นพระพุทธรพจน์ และภาษาบาลีก็เป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงเลือกใช้ทั้งการประกาศพระศาสนา

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ การศึกษาภาษาบาลีสันสกฤตเพื่อพัฒนาทักษะความสามารถในการอ่าน การแปลเพื่อการศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูงจึงมีความจำเป็นการเข้าใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จะเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ภาษาบาลีและ สันสกฤต มีทักษะการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง สามารถประยุกต์และบูรณาการความรู้ไปใช้ในการ ปฏิบัติธรรม พัฒนาความเข้าใจเอกสารหลักฐานขั้นต้นอันได้แก่พระไตรปิฎกภาษาบาลีหรือคัมภีร์ พระพุทธศาสนาที่จารึกด้วยภาษาสันสกฤต

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญและจำเป็นต่อการศึกษาความต้องการหลักสูตร ประกาศนียบัตรเพื่ออ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ พระพุทธศาสนาชั้นสูง และจัดให้มีการศึกษาในระดับประกาศนียบัตร (non-degree) ในมหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย อันจะเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาทักษะชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน แนวโน้ม และความต้องการหลักสูตรหลักสูตรประกาศนียบัตร เพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง
2. เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการศึกษา เช่น แนวคิด หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ โครงสร้าง และรูปแบบการจัดโครงสร้างหลักสูตร

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานของการวิจัย ไว้ดังนี้

1. ความต้องการจำเป็นของหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง มีลำดับแตกต่างกัน
2. ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง มีลำดับแตกต่างกัน
3. แนวทางพัฒนาการดำเนินงานความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรหลักสูตร ประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ พระพุทธศาสนาชั้นสูงมีลำดับแตกต่างกัน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษา บาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูงนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของ การ วิจัย ไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาความต้องการจำเป็นและแนวทางการดำเนินการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร ได้แก่ นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยระดับปริญญาตรี และ ระดับบัณฑิตศึกษา ใน 3 วิทยาเขต ได้แก่ (1) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายานครปฐม (2) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย และ (3) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา ปีการศึกษา 2567 ใน 3 วิทยาเขต ซึ่งตอบแบบสอบถามตามที่กำหนด

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ผลการวิจัยทำให้ทราบ ความต้องการจำเป็นของหลักสูตรหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อ การอ่าน และแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง

2. ผลการวิจัยทำให้ทราบ แนวทางการดำเนินการดำเนินการหลักสูตรหลักสูตรประกาศนียบัตร เพื่อ การอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษา บาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูงนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 2.1 ประวัติโดยย่อของภาษาบาลี
- 2.2 ภาษาสันสกฤต
- 2.3 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก
- 2.4 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต
- 2.5 ความหมายและแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการแปล
- 2.6 หลักการแปลภาษาบาลีสันสกฤตเป็นภาษาไทย
- 2.7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 สรุปกรอบแนวความคิด

มีรายละเอียดที่ผู้วิจัยได้ศึกษา รวบรวม และเรียบเรียงตามลำดับหัวข้อ ดังต่อไปนี้

2.1 ประวัติโดยย่อของภาษาบาลี

ภาษาบาลี ใช้ถ่ายทอดเผยแผ่และบันทึกพุทธพจน์เรื่อยมา จนกลายเป็นภาษาที่ใช้เป็นหลักใน พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท มีพระไตรปิฎกเป็นต้น ในการเขียนภาษาบาลีไม่มีอักษรชนิดใดสำหรับใช้ เขียนโดยเฉพาะ แต่สามารถประยุกต์ใช้กับภาษาของประเทศนั้น ๆ ที่ พระพุทธศาสนาเผยแผ่ถึง ภาษาบาลี มีพัฒนาการที่ยาวนาน และมีแหล่งกำเนิดในประเทศอินเดีย สามารถแบ่งวิวัฒนาการการแต่งได้ 4 ยุคคือ ยุคคาถา ยุคร้อยแก้ว ยุคร้อยกรองระยะหลัง และยุคร้อยกรองประดิษฐ์ นอกจากนี้แล้ว มีความสำคัญในฐานะเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงเลือกใช้เทศนาโปรดเวไนยสัตว์ เพื่อให้บรรลุมรรคผลและนิพพาน ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาภาษาบาลี จะช่วยให้ผู้เรียนใช้ภาษาบาลี และภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง

2.1.1 ความหมายของคำว่าบาลี

คำว่า “บาลี” ที่ใช้ในภาษาไทย ตรงกับภาษาบาลีคำว่า “पालี” สำเร็จรูปมาจากศัพท์ว่า “पाल” ชาติ แปลว่า “รักษา” ลง ณี ปัจจัยในนามกิตก์ ปัจจัยที่เนื่องด้วย ฌ ให้ลบ ฌ ทิ้งเสีย เมื่อประกอบกันจึงมีรูปเป็น “पालี” หรือคำไทยเรียกว่า “บาลี” หมายถึง ภาษาที่รักษาพระพุทธพจน์

เอาไว้ มีรูปวิเคราะห์ว่า “พุทธวจน ปาเลตีติ ปาลี” แปลว่า “ภาษาใด ย่อมรักษาไว้ ซึ่งพระพุทธรูป พงษ์ เหตุนั้น ภาษานั้นชื่อว่า ปาลี แปลว่า ภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธรูป” นอกจากนี้แล้ว ยังมีการ อธิบายความหมายของภาษาบาลีในคัมภีร์ต่าง ๆ และนักปราชญ์หลายท่านให้ความหมายไว้ดังนี้

1. คัมภีร์อิทธิฐานปทีปิกา กล่าวว่า ปาลี มาจาก ปา ธาตุ แปลว่า รักษา, ลง พิ ปัจจัย จึง มี รูปเป็น “ปาฬิ” ดังปรากฏหลักฐานว่า...ปา รกฺขณเฬ. ปาติ รกฺขตติ ปาฬิ (ปาลี) ชื่อว่า ปาฬิ เพราะ อรรถ ว่า คຸ້มครอง, รักษา

2. พระพุทธโฆษาจารย์ ได้ให้คำจำกัดความ ไว้ว่า บาลี หมายถึง พระพุทธธรรม คือคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้าทั้งหมดที่รวบรวมไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก หรือภาษาของพระไตรปิฎกดังกล่าวว่า “ต ปน อตตโน มตี คเหตุวา กเถนเต น ทฬคคานหิ คเหตุวา โวหริตพฬิ การณ สลลลกเขตวา อตฺ เถน ปาลี ปาลิยา จ อตถิ สัสนเทตวา กเถตพฬิ” อันนักศึกษา เมื่อจะยึดความเห็นส่วนตนมากล่าวอ้างไม่ ควรจะ กล่าวอ้างอย่างเชื่อมั่นเกินไป ควรจะกำหนดเหตุ เทียบเคียงเนื้อความพระไตรปิฎกเสียก่อนแล้วจึง กล่าวอ้าง

3. คัมภีร์ธัตถสังคหปาฐนิสสยะ กล่าวว่า ปาฬิ หมายถึง ภาษาที่รักษาเนื้อความเอาไว้ มา จากรากศัพท์ว่า ปาล แปลว่า รักษา ซึ่งมาจากรูปวิเคราะห์ว่า อตถิ ปาเลตีติ ปาลี แปลว่า ภาษาใด ย่อมรักษา ซึ่งเนื้อความ เพราะเหตุนั้น ภาษานั้น ชื่อว่า บาลี

4. พจนานุกรมภาษาสันสกฤต-อังกฤษของมอเนียร์ วิลเลียมส์ ไม่มีคำ “ปาฬิ” มีแต่ “ปาลี” โดยให้ความหมายหลายนัย พอสรุปได้ดังนี้

4.1 ขอบหุ, ไบหุ , रिम, खोब

4.2 แถว, แนว, สาย, คู, สะพาน, หม้อหุงต้ม

4.3 มาตราดวง เท่ากับ 1 ประสเถ (บาลีเป็น ปัตถะ)

5. พจนานุกรมบาลี-อังกฤษของสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society) แสดงศัพท์ไว้ทั้ง 2 รูป คือ ปาลี และ ปาฬิ ทั้งสองคำนี้ มิได้หมายถึง ภาษา แต่หมายถึง พระพุทธวจนะ หรือ เนื้อความ ดังเดิมในพระไตรปิฎก มีความหมายบาลีเป็น 2 ประการ ได้แก่

5.1 แถว, แนว เช่น ทันทปาลี (แถวแห่งฟัน)

5.2 ธรรม, ปรียติธรรม ตำราธรรมของพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักดั้งเดิม

6. ส่วนพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า “บาลี” คือ ภาษาที่ใช้เป็น หลัก ในพระพุทธศาสนาแต่เดิมมา, พระพุทธรูป

2.1.2 แหล่งกำเนิดของภาษาบาลี

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในประเทศอินเดีย ท่ามกลางเจ้าลัทธิทั้งหลาย ในสมัยนั้น ภาษาที่ประชาชนใช้เป็นสื่อในการสื่อสารในสมัยนั้นก็ยังมีมาก พระองค์ทรงเลือกภาษาที่ประชาชนส่วนมากใช้ในการประกาศพระพุทธศาสนา มีหลายคนตั้งข้อสังเกตว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาอะไรกันแน่ในการประกาศพระพุทธศาสนา ในหมู่ชาวพุทธบางส่วนให้ทัศนะว่าภาษาบาลีมีถิ่นกำเนิดจากแคว้นมคธ ในชมพูทวีป (ประเทศอินเดีย) และเรียกว่า “ภาษามคธ” (มาคธี) มีนักภาษาศาสตร์บางท่านมีความเห็นว่า ภาษาบาลี (มาคธี) เป็นภาษาทางภาคใต้ของอินเดีย บางท่านเห็นว่า เป็นภาษาทางตะวันตกของอินเดีย และเป็นคนละภาษากับภาษาจารีกของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้เขียนจึงได้นำทัศนะของนักปราชญ์บางท่านที่กล่าวถึง แหล่งกำเนิดของภาษาบาลี ไว้ดังนี้

สแตน โคนอฟ เกรียร์สัน (Sten Konow Grierson) และ นลินากษะ ทัตต์ (Nalinaksha Dutt) เชื่อว่า ถิ่นกำเนิดของภาษาบาลี คือบริเวณ เทือกเขาวิन्ธัย โดยให้เหตุผลว่า ภาษาไปศาจี ซึ่งเป็นภาษาปรากฏที่มีความสัมพันธ์กับภาษาบาลีอย่างใกล้ชิดและมีรากฐานมาอย่างเดียวกัน ภาษาไปศาจีมีถิ่นกำเนิดที่บริเวณใกล้เทือกเขาวิन्ธัย เกรียร์สันกล่าวว่า “โดยหลักฐานแล้ว ภาษาบาลีเป็นภาษาพูดของชาวมคธ ภาษาบาลี ได้แพร่หลายไปยังเมืองตักกสิลาใน แลตตะวันตกเฉียงเหนือ อันเป็นถิ่นกำเนิดของภาษาไปศาจี โดยลักษณะนี้ คำพูดทางตะวันออกที่แพร่หลาย ไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ ได้ทิ้งลักษณะคำพูดที่สำคัญๆ ของภาษาตะวันออกไว้ด้วย และในขณะเดียวกันก็รับลักษณะที่ดีอีกมากของภาษาถิ่นตะวันตกเฉียงเหนือ

บี.เอ็ม. บาร์ว (B.M. Barua) กล่าวว่า หลักฐานที่เป็นภาษาถิ่นสำคัญของภาษาบาลีนั้น อาจมีรูปคำมาจากถ้อยคำ ในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช เขาได้เปรียบเทียบพระพุทธรูปกับอโศกมหาราชว่า มีความคล้ายคลึงกันมากทีเดียว

ซิลเวียน เลวี และ เฮอร์มัน ลือเดอร์ (Sylvain Lewy and Herma Luder) ได้ให้ข้อสังเกตว่า พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีปัจจุบันได้ให้ข้อชี้แจงที่ดีเป็นจำนวนมาก มีรากฐานมาจากพระไตรปิฎกฉบับเก่าแก่ที่แต่งเป็นภาษาถิ่นตะวันออก ดังนั้น พระไตรปิฎกฉบับแรกนั้น แต่งด้วยภาษาอรรธมาคธี ภาษาปรากฏเก่าแก่ทางตะวันออกของประเทศอินเดีย

ที. ดับเบิลยู. ริส เดวิดส์ (T.W. Rhys Davids) กล่าวว่า ภาษาบาลีมีรากฐานมาจากภาษาของชาวแคว้นโกศล โดยให้เหตุผลว่า สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าอยู่ที่แคว้นโกศล พระพุทธรูปจะได้เกี่ยวข้องกับ 2 อาณาจักร คืออาณาจักรโกศลและอาณาจักรมคธในอินเดียตอนเหนือ ศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาอยู่ที่ 2 อาณาจักรนี้ ยิ่งไปกว่านั้น กรุงกบิลพัสดุ์ เมืองหลวงของแคว้นสัทกะ อันเป็น

สถานที่ประดิษฐ์ของพระพุทธเจ้าอยู่ในแคว้นโกศลเหมือนกันโดยธรรมชาติ ภาษาแม่ของพระพุทธเจ้าก็คือภาษาของชาวโกศล ดังนั้น พระพุทธเจ้าอาจทรงแสดงธรรมของพระองค์ด้วยภาษาหนึ่งที่พูดกันในแคว้นโกศลและแคว้นมคธ เช่นเดียวกับภาษาฮินดีที่ใช้พูดกันในรัฐอุตตรประเทศและรัฐพิหารในปัจจุบัน ที่กล่าวมาข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่า แหล่งกำเนิดของภาษาบาลีอยู่ที่บริเวณ แคว้นมคธและแคว้นโกศลซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐ์

2.1.3 ความเป็นมาและวิวัฒนาการของภาษาบาลี

ตามประวัติศาสตร์อินเดีย ได้กล่าวว่า ประมาณ 2,000-3,000 ปีก่อนพุทธศักราช ได้มีชนชาติหนึ่ง เรียกว่า “อารยัน” ซึ่งถือว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวอินเดีย มีภูมิลำเนาอยู่ในบริเวณทะเลสาบแคสเปียน (เอเชียกลาง) ชาวอารยันได้ย้ายถิ่นฐานไปทางยุโรปพวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งได้ย้ายถิ่นฐานมาอาศัยอยู่ใน ดินแดนเหนือลุ่มแม่น้ำสินธุ เมื่อชาวอารยันเข้ามาได้ต่อสู้กับชาวพื้นเมือง ดรavidian) หรือ มลัทธิ และขับไล่ลงไปทางใต้ของอินเดีย เมื่อชาวอารยันเหล่านี้เข้ามาได้นำเอาภาษาและวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ของตนเข้ามาด้วย

ภาษาที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเวทซึ่งเรียกว่า ไวทิกภาษา (Vedic language) เป็นเครื่องมือสื่อสารติดต่อกัน ภาษาในรูปเดิมของชาวอารยันมีรากมาจากภาษาตระกูลอินเดีย-ยุโรป ซึ่งเป็นตระกูลหนึ่งของภาษาที่มีวิวัฒนาการ ปัจจุบัน ภาษาอารยันในสมัยแรกนั้นได้กลายเป็นแม่ของภาษาต่าง ๆ ในอินเดีย เช่น ภาษาสันสกฤต ภาษาฮินดี ภาษาเบงกาลี เป็นต้น (อารีย์ สหชาติโกสัย, 2517 : 1)

อักษรเฟนิเชีย (Phoenicia) ที่ชาวอารยันนำเข้ามาในอินเดียสมัยแรกเรียกชื่อใหม่ว่า “อักษรพราหมี” มีลักษณะเป็นเส้นตรงกลมและเหลี่ยม เพราะอินเดียเป็นประเทศที่กว้างใหญ่ไพศาลมาก ชาวอารยันที่อยู่ถิ่นต่าง ๆ ได้ดัดแปลงอักษรพราหมีใช้ในถิ่นของตน อักษรที่ดัดแปลงไปใช้ในอินเดียเหนือ เรียกว่า “อักษรเทวนาครี” ลักษณะการอพยพของชาวอารยันเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปด้วยระยะเวลายาวนานถึงพันปี จึงสามารถตั้งหลักแหล่งได้มั่นคงในอินเดีย เอกลักษณะของอารยันคือมีภาษาของตนเอง และนับถือเทพเจ้า ทำให้เทพเจ้าของอารยันเพิ่มจำนวนมากขึ้น และเพื่อให้เทพเจ้าเหล่านั้นโปรดปรานตนบันดาลให้ตนเองปลอดภัย จึงได้แต่งบทสวดมนต์อันวอนสุดดีเทพเจ้าขึ้น เป็นบทร้อยกรองชนิดหนึ่งเรียกว่า “โคลก” การจดจำบทสวด นี้สืบกันมาโดยวิธีการท่องจำ เรียกว่า “มุขปาฐะ” (การท่องจำด้วยปากเปล่า) และคำนี้ยังมีอิทธิพลต่อพระเถระในทางพระพุทธศาสนา ที่ใช้เป็นรูปแบบการท่องจำพระพุทธพจน์ในเวลาต่อมา หลังจากชาวอารยันอินเดียได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานมั่นคงอยู่ในอินเดียแล้วก็ได้พัฒนาตามลำดับ นักนิรุกติศาสตร์ได้แบ่งภาษาอารยันอินเดียเป็น 3 สมัย คือ

1. ภาษาอารยันอินเดียสมัยเก่า (Old Indian Language) หมายถึงภาษาที่ใช้ในคัมภีร์พระเวท ได้แก่ คัมภีร์พระเวท ยชุรเวท สามเวท และอถรรพเวท รวมทั้งคัมภีร์อุปนิษัท ซึ่งเป็นคัมภีร์สุดท้ายของ คัมภีร์พระเวท

2. ภาษาอารยันอินเดียสมัยกลาง (Middle Indian Language) หมายถึง ภาษาปรากฤต หรือ ภาษาพื้นเมืองของชาวอารยันในอินเดียสมัยกลาง 5 สาขา ได้แก่

2.1 มหาราษฎรี ภาษาของชาวมหาราษฎร์

2.2 เศคารเสนี ภาษาของชาวสุรเสน

2.3 มาคธี ภาษาของชาวมคธ

2.4 ปรายจา ภาษาของชาวตะวันออก

2.5 อวันตี ภาษาของชาวอวันตี

3. ภาษาอารยันอินเดียสมัยใหม่ (Modern Indian Language) หมายถึง ภาษาต่าง ๆ ในปัจจุบัน เช่น ทางตะวันออก มีภาษาเบงกาลี พินารี เนปาลี ทางตะวันตก และตอนเหนือมีภาษาสันธี ปัญจาบี กัสมีรี กุชราฐี และฮินดี ทางใต้มี ภาษามราฐี เป็นต้น

ภาษาบาลี มีวิวัฒนาการมายาวนาน มีการใช้ภาษาบาลีเพื่อบันทึกคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา นิยายเถรวาทเป็นจำนวนมาก วิลเฮม ไกเกอร์ (Wilhem Geiger) นักปราชญ์บาลีชาวเยอรมัน ได้เขียนหนังสือในสมัยศตวรรษที่ 19 คือ Pali Literature and Language โดยแบ่งวิวัฒนาการรูปลักษณะของภาษาบาลีไว้ 4 ยุคคือ

3.1 ยุคคาถา (Gatha Language) บาลีที่ใช้ในยุคนี้ ได้แก่ ภาษาที่ท่านประพันธ์เป็นคาถา หรือร้อยกรอง คำศัพท์มีลักษณะเหมือนภาษาอินเดียโบราณ เพราะการใช้คำยังเกี่ยวข้องกับภาษาไวทิกะที่ใช้บันทึกคัมภีร์พระเวท

3.2 ยุคร้อยแก้ว (Prose Language) ได้แก่ภาษาร้อยแก้ว ที่มีในพระไตรปิฎก ดังที่ทราบกันแล้วว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ส่วนมากเป็นประเภทร้อยกรองและคติพจน์สั้น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะของร้อยกรอง นักปราชญ์ส่วนมากมีความเห็นว่า บทร้อยแก้วในพระไตรปิฎกนั้นเติมเข้ามาในภายหลัง เพราะรูปแบบเป็นภาษาอินโดอารยันสมัยกลาง แตกต่างจากสันสกฤตแบบพระเวทอย่างสิ้นเชิง ด้วยเหตุนี้ ภาษาในพระไตรปิฎกจึงเขียนในยุคนี้

3.3 ยุคร้อยแก้วระยะหลัง (Post-canonical Prose Language) หรือ เรียกชื่ออีกอย่างว่า “ร้อยแก้วรุ่นอรธกถา” ได้แก่ บทร้อยแก้วที่แต่งขึ้นทีหลัง โดยพระอรธกถาจารย์ นับว่า

เป็นช่วงระยะเวลาหลังพระไตรปิฎก ราวศตวรรษที่ 5 เป็นต้นไป ดังตัวอย่างในคัมภีร์เนตติปกรณ์ คัมภีร์มิลินทปัญหา คัมภีร์วิมุตติมรรค และคัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น

3.4 ยุคร้อยกรองประดิษฐ์ (Artificial Poetry) ภาษาที่ใช้ในยุคนี้เป็นการผสมผสานระหว่างภาษาเก่าและภาษาใหม่ กล่าวคือผู้รจนาคัมภีร์ได้สร้างคำใหม่ ๆ ขึ้นใช้เพื่อให้ไพเราะดูและสวยงามและเหมาะสมกับกาลเวลาในช่วงนั้น ๆ

ธรรมชาติของภาษาย่อมมีวิวัฒนาการไปตามกาลเวลา นั้นจึงทำให้ภาษามีการเปลี่ยนแปลง ภาษาบาลีก็เป็นเช่นเดียวกัน สาเหตุที่ภาษามาคธีกลายเป็น ภาษาบาลี มีหลากหลายทัศนะ ดังนี้

1. เนื่องด้วยหลักภาษาและถ้อยคำสำนวนของวัฒนธรรมบาลี ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นภาษามาคธี หรือ ภาษาของชาวมคธสมัยพุทธกาลทรงพระชนม์อยู่นั้นมีส่วนแตกต่างจากภาษามาคธีที่ใช้พูดกันในปัจจุบัน เพราะระยะที่ผ่านมานานถึง 2,500 ปีเศษ ทำให้ภาษามาคธีที่ใช้ในวัฒนธรรมบาลีกลายเป็น ภาษาโบราณไป ด้วยเหตุนี้ การจะถือว่าบาลีใช้ภาษามาคธีก็ไม่ถนัดนัก จึงเรียกเสียใหม่ว่า “ภาษาบาลี” เพื่อตัดปัญหา ยุ่งยากในการที่จะนำไปเปรียบเทียบกับภาษามาคธีสมัยใหม่

2. เนื่องด้วยพระพุทธเจ้าเมื่อทรงใช้ภาษาสุทรมาคธีเป็นหลัก ในการประกาศพระพุทธศาสนาของ พระองค์เพื่อจะให้เข้าถึงชนทุกชั้นวรรณะ ได้ทรงปรับปรุงแก้ไขภาษาสุทรมาคธี ซึ่งชั้นเดิมเป็น ภาษาปรากฏให้ดีขึ้นเมื่อเป็นภาษามาคธีเป็นภาษาที่ดีและไพเราะขึ้นโดยอำนาจภาพของพระพุทธเจ้า แล้ว ภาษามาคธีก็มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บาลี” ซึ่งแปลว่า “แบบแผน”

3. พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษามคธเป็นสื่อในการประกาศศาสนาของพระองค์ และทรงปรับปรุงภาษามคธให้ดีขึ้น เพื่อให้ชนทุกชั้นวรรณะเข้าใจ เมื่อภาษามคธเป็นภาษาที่ดีและไพเราะด้วยอำนาจภาพของ พระพุทธเจ้า ภาษามคธที่ใช้จารึกตำราทางพระพุทธศาสนา จึงมีชื่อเรียกว่า "ภาษาบาลี"

4. คำว่า “บาลี” นี้ คนส่วนมากทั้งคนไทยและต่างประเทศเข้าใจกันว่า บาลีเป็นชื่อของภาษา และ เรียกว่า ภาษาบาลี แม้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานก็ได้ให้ความหมายของคำว่า บาลี ไว้สองนัยคือ พุทธพจน์ และภาษาที่ใช้เป็นหลักในพระพุทธศาสนาแต่เดิมมา

ในปัจจุบันนี้ มีการศึกษาภาษาบาลีอย่างกว้างขวางในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เป็นต้น แม้กระทั่งในต่างประเทศ เช่น อังกฤษก็มีผู้สนใจในพระพุทธศาสนา โดยการจัดตั้งสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society) ขึ้นในประเทศอังกฤษ เมื่อปี พ.ศ.2424 เพื่อทำการศึกษาค้นคว้าแปลคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นภาษาอังกฤษ

2.1.4 ความสำคัญของภาษาบาลี

ภาษาบาลี แต่เดิมเรียกว่า “มาคธี” แปลว่า “ภาษาของชาวมคธ” ที่ชาวอารยัน (อริยกะ) เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชมพูทวีป วัฒนธรรมของชาวอารยันมีอิทธิพลต่อชนชาวพื้นเมืองคือพวกมิลักกะ สิ่งที่มีอิทธิพลและบทบาทต่อชนพื้นเมืองมากก็คือ ภาษา เพราะภาษาถือว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มนุษย์ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารซึ่งกันและกัน ภาษาบาลีจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงเลือกใช้เทศนาโปรดเวไนยสัตว์ให้ได้บรรลุมรรคผลและนิพพาน และเป็นภาษาที่พระอรหันต์ทั้งหลายใช้ทรงจำเพื่อถ่ายทอดพระพุทธพจน์ คือพระไตรปิฎก เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในประเทศอินเดียท่ามกลางเจ้าลัทธิทั้งหลายในสมัยนั้น หลังจากที่พระองค์ตรัสรู้แล้วทรงประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียด้วยภาษามาคธี ด้วยเหตุนี้ ภาษามาคธีจึงได้รับการยกย่องจากนักปราชญ์ชาวพุทธว่า

1. เป็นภาษาอันเป็นโอรสของพระพุทธเจ้า (สัมพุทธโอรสภาษา)
2. เป็นภาษาอันเป็นโอรสของพระอริยเจ้า (อริยโอรสภาษา)
3. เป็นภาษาที่ใช้บันทึกสภาวะธรรม (ยถาภูจพรหมโอรสภาษา)
4. เป็นภาษาที่รักษาพระพุทธพจน์ (ปาสิภาษา)

นอกจากนี้ นักไวยากรณ์บาลีได้กล่าวถึงความสำคัญภาษาบาลีไว้ดังนี้

1. มूलภาษา คือภาษาหลักหรือภาษาดั้งเดิมของเสฏฐบุคค 4 จำพวกคือ อาทิกัปปิยบุคค พรหม อัสนุตาปาบุคค และ พระสัมพุทธเจ้า ดังปรากฏหลักฐานว่า... สา มาคธี มूलภาษานร่า ยายาทิกัปปิกา พรหมานโน จสสุตาปาปา สมพุทธา จาปี ภาสเร. ภาษามาคธี (บาลี) เป็นภาษาแรกพูดกันมาตั้งแต่ปฐมกัลป์ โดยหมู่มนุษย์ พรหม แม้ผู้ที่ไม่เคยสดับคำพูดของมนุษย์ชาติ และพระสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย

2. ต้นติภาษา คือภาษาที่มีแบบแผน ไวยากรณ์ดี มีหลักฐานว่า ตั ภาส อติวิตถารคตถจ วจนกมัม ปหายาโรปิถวาน ตนติ ภาสั มโนรมั ข้าพเจ้าจักละภาษาของชาวสิงหลนั้น และลำดับแห่งถ้อยคำที่เย็นเยือกไปเสีย แล้วยกขึ้นสู่ “ต้นติภาษา” อันเป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ

3. สกานิรุตติ คือภาษาที่พระพุทธเจ้าตรัสและเป็นภาษาหลักในการประกาศพระศาสนา ดังปรากฏหลักฐานว่า น ภิกขเว พุทธวจนั ฉนทโส อาโรเปตพพิ โย อาโรเปยย อาปตติ ทุกกุสส. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตไม่อนุญาตให้เธอทั้งหลายยกพุทธพจน์ขึ้นสู่ภาษาสันสกฤตรูปใดทำ รูปนั้นต้องอาบัติทุกกฏ อนุชานามิ ภิกขเว สกาย นิรุตติยา พุทธวจนั ปริยาปุณิตุ. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตอนุญาตให้เรียนพระพุทธพจน์ด้วยภาษาของตน

4. อุตตมภาษา คือภาษาชั้นสูง การที่ภาษาบาลีจัดเป็นอุตตมภาษานั้น มีเหตุผลไว้ดังนี้

- 4.1 พระพุทธเจ้า ย่อมทรงแสดงพระพุทฺธพจน์ด้วยภาษาบาลี
- 4.2 สังกายนาทุกครั้ง พระสังคีติกาจารย์กระทำด้วยภาษาบาลี
- 4.3 การเขียนและการพิมพ์ปริยัติคั่นลงในใบลานก็ดีแผ่นหินก็ดี ท่านเขียนและพิมพ์ เป็นภาษาบาลี ส่วนตัวอักษรเป็นของชาตินั้น ๆ ได้ เช่น ภาษาบาลีอักษรไทย เป็นต้น
- 4.4 พระสงฆ์ผู้นำศาสนภาระทั้งหลาย ย่อมเล่าเรียนปริยัติคั่นถะซึ่งเรียบเรียงด้วยภาษาบาลี นับตั้งแต่อยู่ในสามเณรภาวะ
- 4.5 พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนประเทศพุทธศาสนาเถรวาท ย่อมสวดมนต์เป็นภาษาบาลี แม้จะฟังไม่รู้เรื่องก็ไม่มีใครเบื่อหน่ายหรือรังเกียจ

2.2 ภาษาสันสกฤต

ภาษาสันสกฤต เป็นภาษาในตระกูลภาษาอินเดียนยุโรป (Indo-European) เช่นเดียวกับหลายภาษา ในยุโรป เช่น อังกฤษ ละติน กรีก ถิ่นดั้งเดิมของชนชาติที่พูดภาษาตระกูลอินเดียนยุโรปอยู่แถวที่ราบทาง ยุโรปตะวันออก ทางเหนือของทะเลดำ ดังมีหลักฐานทางโบราณคดีปรากฏอยู่ที่ทุ่งหญ้า South Russian Steppes ว่าเคยมีชนชาติที่พูดภาษาตระกูลอินเดียนยุโรปอาศัยอยู่ในบริเวณนั้น

2.2.1 ประวัติโดยย่อของภาษาสันสกฤต

ในบรรดาภาษาในตระกูลอินเดียนยุโรปนี้ ภาษาสันสกฤตได้ชื่อว่าเป็นภาษาเก่าแก่ที่สุดที่มีการบันทึกไว้ ถึงแม้ว่าระยะหนึ่งมีผู้แย้งว่าภาษาฮิตไตต์ คือภาษาของชนชาติที่อาศัยอยู่ในเอเชียไมเนอร์ และซีเรีย เหนือ เมื่อประมาณ 2,000-1,200 ปีก่อนคริสตกาลเป็นภาษาตระกูลอินเดียนยุโรปที่เก่ากว่าภาษาสันสกฤต แต่ก็มีคำอธิบายค้านว่า ภาษาฮิตไตต์ แยกออกจากตระกูลอินเดียนยุโรปตั้งแต่ระยะต้นๆ แล้ว จึงไม่นับว่า เป็นภาษาหนึ่งในตระกูลอินเดียนยุโรป ดังนั้น ภาษาสันสกฤตจึงยังคงครองความสำคัญในแง่นี้อยู่

สาขาหนึ่งของภาษาในตระกูลภาษาอินเดียนยุโรป (Indo-European) คือ อินเดียนอิหร่าน (Indo-Iranian) ผู้ใช้ภาษานี้เรียกว่า อารยัน (Aryan) ต้นกำเนิดของคำว่า อิหร่าน (Iran) มาจากคำศัพท์สันสกฤต arya และศัพท์เปอร์เซียโบราณ airya ในรูปที่แจกแล้วของวิภักติที่ 6 พหูพจน์ภาษาในสาขานี้ คือ ภาษา อินเดีย (Indic) และภาษาอิหร่าน (Iranian หรือ Persian) จึงเรียกว่า ภาษาอินเดียนอารยัน (Indo-Aryan) มี อายุเก่าแก่ประมาณ 1,200-1,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช (700-

500 ปีก่อนพุทธศักราช) ชาวอารยันพวกหนึ่ง ได้อพยพเข้าไปในอินเดียทางตะวันตกเฉียงเหนือ ขณะนั้นมีชาวพื้นเมืองซึ่งใช้ภาษาทราวิทอยู่ ต่อมาภาษา อารยันพัฒนาและเพิ่มความสำคัญมากขึ้น จนกลายเป็นภาษาหลักของอินเดียตะวันตกเฉียงเหนือ โดยนับ จากการที่ได้มีการแต่งและรวบรวมบทสวดในคัมภีร์ฤคเวท ซึ่งตั้งแต่นั้นมาได้มีพัฒนาการทางภาษาอย่าง ต่อเนื่องหลายขั้นตอน จนกระทั่งมาถึงยุคของภาษาอินเดียอารยะสมัยใหม่

โทมัส เบอร์โรว์ (Thomas Burrow) ได้จัดแบ่งพัฒนาการของภาษาอินเดียอารยะไว้เป็น 3 ขั้นตอน ซึ่งสามารถให้รายละเอียดลักษณะทางภาษาที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนได้ดังนี้

ขั้นที่ 1. ภาษาอินเดียอารยะสมัยเก่า (Old Indo-Aryan Language) ได้แก่ภาษาสันสกฤต ที่หมายถึง รวมเอาภาษาของชาวอินเดียตะวันตกเฉียงเหนือที่มีมาก่อนการรวบรวมและเรียบเรียงคัมภีร์พระเวท ภาษา ในบทสวดของคัมภีร์ฤคเวท ภาษาในคัมภีร์พระเวทอื่นและภาษาในคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับพระเวท พุราหมณ์ อารณยก อุปนิษท และสูตร จึงได้ชื่อว่าภาษาพระเวท (Vedic Language)

ภาษาสันสกฤตปาณินิ ประมาณ ค.ศ.350 (พ.ศ. 893) นักปราชญ์ทางภาษาชื่อปาณินิ (500-400 ปี ก่อนคริสต์ศักราช) ได้รวบรวมและเรียบเรียงกฎไวยากรณ์ของภาษาพระเวทและภาษาที่มีมาก่อนให้มี ระเบียบแบบแผนมากยิ่งขึ้น และเขียนตำราชื่ออัชฎาธยายี (อษฎาธยายี) ขึ้นจึงเรียกว่า ภาษาสันสกฤต ปาณินิ คำว่า สันสกฤตมาจาก ธาตุ กฤ = ทำ ลงปัจจัย ต = แล้ว และอุปสรรค ส = ดี ในกรณีที่นำหน้าด้วย อุปสรรค ส, อุป หรือ ปริ ธาตุ กฤ จะเพิ่ม ส ข้างหน้า เป็น สกฤ จึงได้รูป สัสกฤต แปลว่า “มีรูปแบบที่ สมบูรณ์แล้ว ถูกทำให้บริสุทธิ์แล้ว ได้รับตกแต่งแล้ว”

ภาษาสันสกฤตมหากาพย์ (Epic Sanskrit) ได้แก่ภาษาที่ปรากฏในมหากาพย์มหาภารตะ รามายณะ และคัมภีร์ปุราณะอื่นๆ ภาษาสันสกฤตมาตรฐาน (Classical Sanskrit) ได้แก่ภาษาในวรรณกรรมต่าง ๆ เช่นวรรณกรรมของปตมยลลี กาลิทาสและคนอื่นๆ ที่ใช้กฎไวยากรณ์ตามแบบปาณินิ กล่าวกันว่าเป็นภาษา ที่มีมาตรฐาน เป็นภาษาของผู้ได้รับการศึกษา

ขั้นที่ 2. ภาษาอินเดียอารยะสมัยกลาง (Middle Indo-Aryan Language) ได้แก่ภาษาปรากฤต (Prākṛit) ที่หมายความถึง ภาษาปรากฤตในความหมายกว้างที่สุดซึ่งรวมเอาภาษาต่างๆ ที่อยู่ในช่วงภาษา อินเดียอารยะสมัยกลางนี้ ภาษาปรากฤตแบ่งออกเป็น 3 ขั้นคือ

1. ภาษาปรากฤตสมัยเก่า (Old Prakrit) ได้แก่ จารึกทั้งหลายที่มีอายุ ประมาณ 250 ปี ก่อนคริสต์ศักราช (ประมาณ พ.ศ. 300) ถึง ค.ศ. 200 (พ.ศ.743) ภาษาบาลีเป็นภาษาอินเดียสมัยกลางซึ่งเก่าที่สุดใช้บันทึกคัมภีร์ของพุทธศาสนิกายเถรวาท และคัมภีร์พุทธศาสนาอื่น ๆ เช่น คัมภีร์

มหาวิศ คัมภีร์ชาตก มีอายุประมาณ 1 ศตวรรษก่อนคริสต์ศักราช (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 5) ภาษาปรากฏในงานวรรณกรรมบันทึกคำสอนศาสนาในขณะเก่าที่สุด เรียกว่า อรุณาคี หรือ อารุชะ และภาษาในงานบทละครยุคแรกๆ เช่น งานของอัสวโฆษ ผู้รจนามหากาพย์พุทธจรีตที่มีชื่อเสียง

2. ภาษาปรากฏสมัยกลาง (Middle Prakrit) ได้แก่ ภาษาปรากฏที่อยู่ในงานบทละคร ที่เป็นร้อยกรอง คือภาษามหาราษฏรี และที่เป็นร้อยแก้ว เช่นภาษาเศารเสนี ภาษามาคี (ตัวละครหญิง พุดภาษาเศารเสนี แต่เมื่อร้องเพลงจะต้องใช้ภาษามหาราษฏรี วิบุษกะใช้ภาษาเศารเสนี ส่วนตัวประกอบ อื่น ๆ เช่น ชาวประมงในบทละครเรื่องอภิขญาณศกุนตลา ใช้ภาษาอรุณาคี เป็นต้น) ภาษาที่อยู่ในคัมภีร์ บันทึกคำสอนศาสนาในสมัยหลัง และภาษาไปศาจี กล่าวกันว่าในวรรณกรรมเรื่องพุกุทกถา (ต้นกำเนิด ของวรรณกรรมเรื่องกถาสรีตสาคร) ของคุณมาตยใช้ภาษาไปศาจีในการประพันธ์

3. ภาษาปรากฏสมัยหลัง ได้แก่ ภาษาอปภังคะ ปรากฏหลักฐานอยู่ในต้นฉบับวรรณกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 10 ซึ่ง ที. เบอร์โรว์ ให้ความเห็นว่ารูปแบบภาษาที่พบมีลักษณะของภาษาในงานวรรณกรรมที่เก่ากว่านั้นมาก

ขั้นที่ 3 ภาษาอินเดียอารยะสมัยใหม่ (The Modern Indo-Aryan language) ได้แก่ ภาษาที่กำหนดอายุตั้งแต่ท้ายคริสต์ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ประกอบไปด้วยภาษาเหล่านี้คือ ภาษาเบงคาลี ฮินดี กุชราตี มราฐี เป็นต้น

ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาเก่าแก่ การใช้ภาษาและลักษณะของภาษาแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นและยุค สมัย หากพิจารณาตามลักษณะทางคำศัพท์และไวยากรณ์ อาจแบ่งเป็น 3 ยุค อย่างคร่าวๆ คือ

1. ภาษาพระเวท (Vedic Sanskrit) น่าจะอยู่ราว 500-1000 ปีก่อนคริสตกาล เป็นภาษาที่พบ ได้ในคัมภีร์ฤคเวท สังหิตา มंत्रะในพระเวทต่างๆ รูปไวยากรณ์มีความหลากหลาย ตามสำนึกและท้องถิ่น มีลักษณะเด่นคือการเน้นเสียง (accent) ของคำ และมาลา (Mood) บางอย่างที่ไม่ปรากฏในยุคหลัง ภาษา พระเวท ซึ่งเก่าแก่มาก เป็นภาษาที่ใช้ในวรรณคดีพระเวทรุ่นเก่าที่สุด และภาษาแบบแผน คือช่วงหลังพระ เวท สมัยพุทธกาลลงมา ปรากฏในวรรณคดีส่วนใหญ่ที่เรารู้จัก รามายณะและมหาภารตะก็อยู่ในกลุ่มหลังนี้ อย่างไรก็ตามยังมีการแบ่งกลุ่มภาษาสันสกฤตผสม หรือสันสกฤตในพุทธศาสนาอีกแบบหนึ่ง ซึ่งปรากฏใน สมัยหลัง ภาษาแต่ละแบบนั้นมีคำศัพท์และไวยากรณ์ในแนวทางเดียวกัน แต่แตกต่างกันในส่วนปลีกย่อย ตำราภาษาสันสกฤตเบื้องต้นจึงเริ่มที่ภาษาสันสกฤตแบบแผน ซึ่งมีไวยากรณ์ค่อนข้างแน่นอนตายตัว

2. ภาษาสันสกฤตคลาสสิก (Classical Sanskrit) อยู่ในช่วงปลายสมัยพระเวทลงมา ไวยากรณ์มี แบบแผน รัตกุม มีการแต่งไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตแบบแผนมากมาย ส่วนหนึ่งก็เพื่อจัดระเบียบ หรือหา รูปแบบที่ชัดเจน คัมภีร์ไวยากรณ์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด น่าจะเป็นตำราแปลเล่มของ ปาณินิ ด้วยความเป็น ระบบระเบียบนี้เอง ภาษาสันสกฤตแบบแผนจึงอาจจะศึกษาเรียนรู้ได้ง่ายและรวดเร็ว เนื่องจากทุกอย่าง เป็นไปตามกฎกติกา (พร้อมกับข้อยกเว้น) ทำให้มีการเขียนโปรแกรม คอมพิวเตอร์ หรือสังเคราะห์ไวยากรณ์ อย่างหลากหลาย (การเขียนกฎไวยากรณ์ของภาษายุคอื่นทำได้ยาก และยุ่งยากกว่ามาก) สำนักเรียนส่วนใหญ่จึงให้เรียนภาษาสันสกฤตแบบแผน ก่อนจะไปเรียน ภาษาสันสกฤตแบบอื่น เอกสาร ตำราไวยากรณ์ และพจนานุกรม ภาษาสันสกฤตส่วนใหญ่จะใช้ภาษา สันสกฤตแบบแผนเป็นหลัก ภาษาสันสกฤตแบบแผน เกิดขึ้นจากการวางกฎเกณฑ์ของภาษาสันสกฤต ให้มีแบบแผนที่แน่นอนในสมัยต่อมา โดยนักปราชญ์ชื่อ ปาณินิตามประวัติเล่าว่าเป็นผู้เกิดในตระกูล พราหมณ์แคว้นคันธาระราว 57 ปีก่อนพุทธปรินิพพาน บาง กระแสว่าเกิดราว พ.ศ.143 ปาณินิได้ ศึกษาภาษาในคัมภีร์พระเวทจนสามารถหาหลักเกณฑ์ของภาษานั้นได้ จึงจัดรวบรวมขึ้นเป็นหมวดหมู่ เรียบเรียงเป็นตำราไวยากรณ์ขึ้น 8 บทให้ชื่อว่าอัชฎาธยายีสูตรเป็น กฎเกณฑ์อธิบายโครงสร้างของ คำอย่างชัดเจน นักวิชาการสมัยใหม่มีความเห็นว่า วิธีการศึกษาและอธิบาย ภาษาของปาณินิเป็นวิธี วรรณนา คือศึกษาและอธิบายตามที่ได้สังเกตเห็นจริง มิได้เรียบเรียงขึ้นตามความ เชื่อส่วนตัว มิได้ เรียบเรียงขึ้นตามหลักปรัชญา คัมภีร์อัชฎาธยายี จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นตำราไวยากรณ์ เล่มแรกที่ ศึกษาภาษาในแนววิทยาศาสตร์และวิเคราะห์ภาษาได้สมบูรณ์ที่สุด ความสมบูรณ์ของตำราเล่มนี้ ทำให้เกิดความเชื่อในหมู่พราหมณ์ว่า ตำราไวยากรณ์สันสกฤตหรือปาณินิรจนานี้ สำเร็จได้ด้วยอำนาจ พระ ศิวะอย่างไรก็ตาม นักภาษาศาสตร์เชื่อว่าการวางแบบแผนอย่างเคร่งครัดของปาณินิ ถือเป็น สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภาษาสันสกฤตต้องกลายเป็นภาษาตายอย่างรวดเร็วก่อนเวลาอันควร เพราะทำให้ สันสกฤตกลายเป็น ภาษาที่ถูกจำกัดขอบเขต (a fettered language) ด้วยกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ที่ เคร่งครัดและสลับซับซ้อน ภาษาสันสกฤตที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขหลักเกณฑ์ให้ดีขึ้นโดยปาณินินี้ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เลากิกภาษา” หมายถึงภาษาที่ใช้กับสิ่งที่เป็นไปในทางโลก

3. ภาษาสันสกฤตผสม (Buddhist Hybrid Sanskrit หรือ Mixed Sanskrit) มีการ ค้นพบในราว 4 ศตวรรษก่อนคริสต์กาล โดยมากใช้บันทึกคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายมหายาน มีลักษณะ โครงสร้างหลักแบบเดียวกับภาษาสันสกฤตแบบแผน แต่มีรูปแบบปลีกย่อยเพิ่มเติม มีรูปศัพท์หลาย รูปที่คล้ายกับบาลี และแตกต่างจากสันสกฤตแบบแผน จนบางครั้งเรียกว่าภาษาสันสกฤตแบบไม่ สมบูรณ์ เช่น ภิกโขส (ของภิกษุรูปหนึ่ง) ในภาษาสันสกฤตแบบแผน แต่ภาษาสันสกฤตผสมอาจใช้

ภิกษุสย เป็นต้น ภาษาสันสกฤตผสมจึงไม่มีแบบแผนที่ตายตัว วรรณคดีในพุทธศาสนาที่ใช้ภาษาสันสกฤตแบบแผนก็มี เช่น งานเขียนอศวโฆษ หรือนาคารชุน ภาษาสันสกฤตผสมเป็นภาษาสันสกฤตที่นักวิชาการบางกลุ่มได้จัดไว้เป็นพิเศษ เนื่องจากมีความแตกต่างจากภาษาพระเวทและภาษาสันสกฤตแบบแผน (ต้นตีสันสกฤต) ภาษาสันสกฤตแบบผสมนี้คือภาษาที่ใช้บันทึกวรรณคดีสันสกฤตทางพระพุทธศาสนาทั้งในนิภายสรรวาสตีวาทและมหายานภาษาสันสกฤตชนิดนี้คาดว่าเกิดขึ้นในราวพุทธ ศตวรรษที่ 3-4 นักปราชญ์บางท่านถือว่าเกิดขึ้นร่วมสมัยกับต้นตีสันสกฤต คือในปลายสมัยพระเวทและต้นของยุคสันสกฤต โดยปรากฏอยู่โดยส่วนมากในวรรณกรรมของพระพุทธศาสนามหายาน เช่น คัมภีร์ลลิตวิสตร ลังกาวตารสูตร พรชญาปารมิตา สัทธรรมปุณฑริกสูตร และศาสตร์อันเป็นคำอธิบายหลัก พุทธปรัชญาและตรรกวิทยาเช่น มถยมิกการิกา อภิธรมโกศ มหาพรชญาปารมิตาศาสตร์ เป็นต้น ภาษาสันสกฤตแต่ละแบบไม่ได้แยกขาดจากกันเสียทีเดียว และระยะเวลาที่ไม่สามารถระบุได้เด็ดขาด พอจะประมาณได้คร่าว ๆ ตามเวลาที่แต่งคัมภีร์ต่าง ๆ เท่าที่พบและรอดมาจนถึงปัจจุบัน เท่านั้น

2.2.2 ตัวอักษรที่ใช้เขียนภาษาสันสกฤต

ในการเขียนภาษาสันสกฤตอักษรที่ใช้มี 3 ชนิดประกอบด้วย อักษรเทวนาครี อักษรโรมัน และ อักษรไทย

2.1 อักษรเทวนาครี เป็นอักษรที่ใช้เขียนภาษาสันสกฤตในอินเดีย อักษรเทวนาครี มีลักษณะการเขียนจากซ้ายไปขวา มีเส้นเล็กๆ อยู่เหนือตัวอักษร หากเขียนต่อกัน จะเป็นเส้นยาวคล้ายเส้นบรรทัด มีการ แยกพยัญชนะ สระ และเครื่องหมายต่างๆ

2.2 อักษรโรมัน เป็นอักษรที่ใช้เขียนภาษาสันสกฤตของคนในวงการศึกษาภาษาสันสกฤตทั่วโลก ซึ่งก็จะทำให้ภาษาสันสกฤตนั้นแพร่หลายและกระจายจากจุดเดิมมากยิ่งขึ้นนั่นเอง

2.3 อักษรไทย เป็นอักษรที่คนไทยนิยมใช้เขียนภาษาสันสกฤตได้เกือบ 100% ยกเว้นเครื่องหมาย สามสี่ตัวเท่านั้นเอง

ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาทางศาสนาและวรรณคดี ทั้งเป็นภาษาที่ยังมีศึกษาและยังใช้กันอยู่ในการ พุดตลอดจนการเขียนในส่วนต่างๆ ของประเทศอินเดีย ตั้งแต่เหนือแคว้นแคชเมียร์ (กัษมีร์) จนถึงใต้คือ แหลมโคโมรินและตั้งแต่ตะวันออก คือ กัลกัตตาจนถึงตะวันตกคือบอมเบย์ ภาษาสันสกฤตนี้ผู้เป็นเจ้าของ ยกย่องว่ามีสำเนียงไพเราะ แต่งถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ที่สมบูรณ์ (พจน์เพ็งผลา. 2541 : 13) อนึ่ง ภาษาสันสกฤตนี้ ถือว่าเป็นภาษาของคนที่เจริญรุ่งเรืองและประเสริฐ (เทว) ดังนั้น อักษรที่ใช้เขียนในภาษา จึงเรียกว่า “เทวนาครี” แปลว่า อักษรที่ใช้ในเมืองของเทวดา

2.3 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา คำว่า “ไตรปิฎก” ตามรูปศัพท์ มาจากภาษาบาลีว่า “ติปิฎก” หรือ เตปิฎก” แยกออกเป็น 2 ศัพท์ คือ ไตร หรือ ติ (แปลว่า สาม) + ปิฎก (ปิฎก แปลว่า ตะกร้า) เมื่อรวมความแล้ว “ไตรปิฎก” แปลว่า ปิฎกสาม แต่โดยนัยอรรถาธิบายแล้ว พระที่มีความ เชื่อวชาญในพระพุทธศาสนาหรือพระอรรถกถาจารย์ ได้ให้ความหมายของ “พระไตรปิฎก” ไว้ 2 นัย คือ

1) ปิฎก หมายถึง คัมภีร์ หรือตำรา ดังบาลีว่า มา ปิฎกสมุปทาเนน ฯ แปลว่า อย่าเชื่อโดยการอ้างตำรา

2) ปิฎก หมายถึง ตะกร้า ดังประโยคบาลีว่า อถ ปุริโส อาคจเฉยย กุททลปิฎกมาทาย ฯ ครั้งนั้น บุรุษคนหนึ่งถือจอบและตะกร้าเดินมา

ดังนั้น คำว่า พระไตรปิฎก ในที่นี้ จึงหมายถึง “คัมภีร์หรือ ตำราที่บรรจุคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า (และพระสาวกองค์สำคัญ) ไว้เป็นหมวดหมู่ ดุจดั่งภาชนะรองรับ สิ่งของต่าง ๆ ให้สวยงาม”

2.3.1 ความเป็นมาของพระไตรปิฎก

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานพระองค์ไม่ได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดให้เป็นศาสดาสืบต่อจาก พระองค์ นอกจากจะทรงประทานพุทธพจน์ที่เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของพระองค์ไว้ว่า พระธรรมและ วินัยที่มีเราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว นี่แสดงว่าในสมัย พุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้นยังไม่มีพระไตรปิฎกบันทึกคำสอน ดังที่เราทราบกันอยู่ในปัจจุบัน พุทธวจนะหรือคำสอนของพระพุทธเจ้ามีชื่อเรียกกันในสมัยนั้น 2 อย่าง (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2543) คือ

1. เรียก พรหมจริย (พรหมจรรย์) ดังพุทธวจนะที่ตรัสเมื่อครั้งทรงส่งพระอรหันตสาวก 60 รูปไป เผยแผ่พระศาสนาครั้งแรกว่า จรธ ภิกขเว, จาริกัม พุชชนทิตาย พุชชนสุชาย โลกานุกมปาย, อดถาย ทิตาย สุขาย, เทวมนุสสานัน เทเสตุ ภิกขเว ธมมํ อาทิกถยานัน มชฌกถยานัน ปรีโยสานกถยานัน สาทถํ สพ?ชน กเวลปรีปุณณัน ปรีสุทฺธํ พรหมจรรย์ ปกาเสสิ. ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหูชน เพื่อความสุขแก่พหูชน เพื่อ อนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจง แสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและ พัญญชนะ อันบริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง

2. เรียกว่า ธรรมวินัย (ธรรมวินัย) ดังพุทธวจนะที่ตรัสแก่พระอานนท์ ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า โย โว อานนท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญุตโต. โส โว มมจฺเจยน” คุก่อนอานนท์ธรรมและวินัยใดที่ตถาคตแสดงไว้แล้ว บัญญัติไว้แล้ว ธรรมและวินัยนั้น จะเป็นศาสดาของพวกเธอเมื่อตถาคตล่วงไปแล้ว

ที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ในสมัยพุทธกาลยังไม่มี การแบ่งพระพุทธรูปเป็นหมวดหมู่ อย่างชัดเจน ยังไม่มีคำว่า “พระไตรปิฎก” หากแต่เรียกว่า “ธรรมวินัย” การจัดหลักธรรมคำสอนเป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระบบหมวดหมู่ที่เรียกว่า “การทำ สังคายนา” นั้น เริ่มมีขึ้นเป็นครั้งแรก สมัยหลังพุทธปรินิพพานได้ประมาณ 3 เดือน พระพุทธรูปแต่เดิมใช้วิธีการสืบทอดด้วยการท่องบ่นสาธยาย ต่อมาหลังการทำสังคายนาแล้ว ได้รับการจารึกหรือจารเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรกเมื่อประมาณ พ.ศ. ที่ประเทศศรีลังกา การกระทำ สังคายนานี้ถือกันว่ามีผลทำให้เกิดคำเรียกการประมวลหลักพระธรรมวินัยว่า “พระไตรปิฎก” เกิดขึ้นเมื่อไร นั้น มีผู้รู้ได้แสดงทัศนะที่น่าสนใจหลายประการ

พระเมธีรัตนติก (2535 : 9) ได้ให้ข้อสังเกตว่า การสังคายนาครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 นี้มีเรื่องปรากฏในคัมภีร์จุลวรรคแห่งพระวินัยปิฎก ซึ่งนักปราชญ์สันนิษฐานว่า คงใส่เพิ่มเข้าไว้เมื่อทำสังคายนาครั้งที่ 3 อนึ่ง ในหนังสือชั้นคัมภีร์บาลีพระไตรปิฎก ในสังคายนาครั้งที่ 1 และ 2 ไม่มีคำว่า “ปิฎก” เลย ใช้คำว่าสังคายนาพระธรรมวินัย หรือ วินยวิสัยนา ธรรมวิสัยนา แต่มีคำอธิบายรายละเอียดในสมันตปาสาทิกา อรรถกถาวินัยปิฎก ซึ่งสอดคล้องกับ เสฐียรพงษ์ วรรณปก (2543) ที่กล่าวว่า ถ้าอ่านประวัติการทำสังคายนา ตั้งแต่ต้นจะสังเกตได้ว่า สังคายนาครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 เท่านั้นที่มีบันทึกอยู่ในพระไตรปิฎก คือมีอยู่ใน พระไตรปิฎกเล่มที่ 7 ข้อ 614-664 หน้า 379-423 วินัยปิฎก จุลวรรค นอกนั้นไม่มีกล่าวถึง และการ กล่าวถึงสังคายนาทั้ง 2 ครั้งนี้ ไม่ได้กล่าวถึง “พระไตรปิฎก” ใช้คำว่า “ธัมมวินัยสังคีติ” (การสังคายนาพระ ธรรมและวินัย) แสดงว่า พระพุทธรูปนั้นยังไม่มี การจัดแบ่งเป็น”ปิฎก” หากเรียกรวม ๆ ว่า “ธรรมวินัย” เท่านั้น ต่อมาธรรมวินัยได้ขยายออกเป็น 3 ส่วน แต่ละส่วนเรียกกันว่า “ปิฎก” คือธรรม ขยายเป็น สุตตันตปิฎก กับอภิธรรมปิฎก ส่วนวินัยคงเป็นวินัยปิฎก

เหตุผลสนับสนุนอีกประการหนึ่งคือ ในพระไตรปิฎกไม่มีข้อความใดกล่าวถึงพระเจ้าอโศกเลย แสดงว่าพระไตรปิฎกสำเร็จเป็นรูปร่างสมบูรณ์แล้วก่อนสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งก็สอดคล้องกับทัศนะของพระเมธีธรรมาภรณ์ (2535:132) ที่กล่าวว่า “ในการสังคายนาครั้งที่หนึ่งและครั้งที่สองซึ่งจัดขึ้นใน พ.ศ.100 ยังไม่มี การแบ่งพระธรรมวินัยเป็นพระไตรปิฎกอย่างชัดเจน การจัดประเภทพระ

ธรรมวินัยเป็นพระไตรปิฎกอย่างชัดเจน การจัดประเภทพระธรรมวินัย เป็นรูปพระไตรปิฎก มีขึ้นในการสังคายนาครั้งที่ สาม ในพ.ศ.235 จัดขึ้น ณ เมืองปาฏลิบุตร ในประเทศอินเดีย

พระไตรปิฎก ประกอบด้วยคัมภีร์สำคัญ 3 ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก ว่าด้วยวินัย หรือข้อปฏิบัติเกี่ยวกับความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณี สงฆ์ พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระสูตร หรือเทศนาที่ตรัสแก่บุคคลต่าง ๆ ในเวลาและสถานที่ต่างกัน เป็น รูปคำสนทนาโต้ตอบบ้าง เป็นรูปร้อยกรองบ้าง ร้อยแก้วบ้าง ร้อยแก้วผสมร้อยกรองบ้าง ตลอดถึงเทศนา ของพระสาวกองค์สำคัญ พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยหลักธรรมต่าง ๆ ที่อธิบายในแง่วิชาการโดยไม่เกี่ยวข้องกับบุคคล หรือเหตุการณ์ ส่วนมากเป็นคำสอนด้านจิตวิทยา และอภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2543 : 3) เนื้อความทั้งหมดของพระไตรปิฎกจัดแบ่งเป็นหมวด ๆ หรือ ชั้น มีจำนวน 84,000 พระธรรมชั้น แบ่งเป็น พระวินัยปิฎก 21,000 พระธรรมชั้น พระสุตตันตปิฎก 21,000 พระธรรมชั้น และพระอภิธรรมปิฎก 42,000 พระธรรมชั้น

2.3.2 ความสำคัญและคุณค่าของพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกมีความสำคัญและคุณค่าสำคัญหลายประการ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543: 68-71) ได้แก่ ดังนี้

1. พระไตรปิฎกเป็นที่รวมไว้ซึ่งพระพุทธพจน์ อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ตรัส ไว้เอง ซึ่งตกทอดมาถึงสมัยพวกเรา ทำให้เรารู้จักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ
2. พระไตรปิฎกเป็นที่สถิตของพระศาสดาของพุทธศาสนิกชน เพราะเป็นที่บรรจุพระธรรมวินัยที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ เราจะเฝ้าหรือรู้จักพระพุทธเจ้าได้จากพระคำรัสของ พระองค์ที่ท่านรักษากันไว้ในพระไตรปิฎก
3. พระไตรปิฎกเป็นแหล่งต้นเดิมของคำสอนในพระพุทธศาสนา คำสอน คำอธิบาย คัมภีร์ หนังสือ ตำรา ที่อาจารย์และนักปราชญ์ทั้งหลายพูด กล่าวหรือเรียบเรียงไว้ที่จัดว่าเป็นของในพระพุทธศาสนา จะต้องสืบขยายออกมาและเป็นไปตามคำสอนแม่บทในพระไตรปิฎก ที่เป็นฐานหรือเป็นแหล่งต้นเดิม
4. พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานอ้างอิงในการแสดงหรือยืนยันหลักการที่กล่าวว่า เป็นพระพุทธศาสนา จะเป็นที่น่าเชื่อถือหรือยอมรับได้ด้วยดี เมื่ออ้างอิงหลักฐานในพระไตรปิฎก ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานอ้างอิงชั้น สุดท้ายสูงสุด

5. พระไตรปิฎกเป็นมาตรฐานตรวจสอบคำสอนในพระพุทธศาสนา คำสอนหรือคำกล่าวใด ๆ ที่จะ ถือว่าเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนาได้ จะต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัยซึ่งมีมาในพระไตรปิฎก (แม้แต่ คำหรือข้อความในพระไตรปิฎกเอง ถ้าส่วนใดถูกสงสัยว่าจะแปลกปลอม ก็ตรวจสอบด้วยคำสอนทั่วไปใน พระไตรปิฎก)

6. พระไตรปิฎกเป็นมาตรฐานตรวจสอบความเชื่อถือและข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ความเชื่อถือหรือข้อปฏิบัติตลอดจนพฤติกรรมใด ๆ จะวินิจฉัยว่าถูกต้องหรือผิดพลาดเป็นพระพุทธศาสนาหรือไม่ ก็โดยอาศัยพระธรรมวินัยที่มีมาในพระไตรปิฎกเป็นเครื่องตัดสิน

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงเป็นกิจสำคัญยิ่งของชาวพุทธ ถือว่าเป็นการ สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา หรือเป็นความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ถ้ายังมี การศึกษาค้นคว้า พระไตรปิฎกเพื่อนำไปใช้ปฏิบัติ พระพุทธศาสนาก็ยังดำรงอยู่ แต่ถ้าไม่มีการศึกษา ค้นคว้าพระไตรปิฎก แม้ จะมีการปฏิบัติก็จะเป็นไปตามหลักการของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาก็จะไม่ดำรงอยู่คือจะเสื่อม สูญไป

การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกมีคุณค่าสำคัญ ไม่เฉพาะแต่ในการศึกษาพระพุทธศาสนา เท่านั้นแต่ อำนวยประโยชน์ทางวิชาการในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น ภาษาไทย ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา โบราณคดี รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา และจิตวิทยา เป็นต้น

2.3.3 โครงสร้างของพระไตรปิฎก

พระธรรมวินัย ที่บรรจุอยู่ในพระไตรปิฎกนั้น เป็นหลักในการจัดหมวดหมู่ของพระไตรปิฎก ธรรม และวินัย 2 อย่าง ท่านนำมาเก็บรวมจัดใหม่แยกเป็น 3 ปิฎก คือ

วินัย ได้แก่ ระเบียบข้อบังคับสำหรับชีวิตและชุมชนของภิกษุและภิกษุณี จัดไว้เป็นคัมภีร์หนึ่ง เรียกว่า วินัยปิฎก

ธรรม จัดแยกเป็น 2 คัมภีร์ คือ (1) ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงยกย่องไปต่าง ๆ ให้เหมาะ กับบุคคลสถานที่เหตุการณ์มีเรื่องราว ประกอบจัดรวมไว้ เรียกว่า สุตตันตปิฎก (2) ธรรมที่แสดงเป็น เนื้อหาหรือหลักวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์ ไม่มีเรื่องราว ประกอบจัดไว้พวกหนึ่ง เรียกว่า อภิธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) 2543)

พระไตรปิฎก หรือปิฎก 3 นี้ เป็นคัมภีร์ที่มีขนาดใหญ่โตมาก มีเนื้อหามากมาย ดังที่ท่านระบุไว้ว่ามี

84,000 พระธรรมชั้น ๓ ฉบับพิมพ์อักษรไทยจัดแยกเป็น 45 เล่ม แต่ละปิฎกมีการจัดแบ่งหมวดหมู่บทตอน ขอยออกไปมากมายซับซ้อน ดังปรากฏในแผนภูมิแสดงโครงสร้างพระไตรปิฎกที่กล่าวมา

2.3.4 สารสำคัญของพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎก 45 เล่มดังกล่าวมามีสารสำคัญ โดยเรียงลำดับเล่มดังต่อไปนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) : 2543)

ก. พระวินัยปิฎก

ประมวลพุทธพจน์หมวดพระวินัย คือพุทธบัญญัติเกี่ยวกับ ความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมและการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ แบ่งเป็น 5 คัมภีร์ (เรียกย่อหรือ หัวใจว่า อา ปา ม จู ป) จำนวน 8 เล่ม

เล่ม 1 มหาวิภังค์ ภาค 1 ว่าด้วยสิกขาบทในปาฏิโมกข์ฝ่ายภิกษุสงฆ์ (กฎหรือข้อบังคับที่เป็นหลัก ใหญ่สำหรับพระภิกษุ) 19 ข้อแรก ซึ่งอยู่ในระดับอาบัติหนักหรือความผิดสถานหนัก คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส และอนิยต

เล่ม 2 มหาวิภังค์ ภาค 2 ว่าด้วยสิกขาบทในปาฏิโมกข์ฝ่ายภิกษุสงฆ์ ข้อที่เหลือ ซึ่งอยู่ในระดับ อาบัติเบาหรือความผิดสถานเบา คือ ตั้งแต่นิสสัคคียปาจิตตีย์ จนครบสิกขาบท 227

เล่ม 3 ภิกขุณีวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบท 311 ของภิกษุณี

เล่ม 4 มหาวรรค ภาค 1 ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ (ระเบียบข้อบังคับทั่วไปเกี่ยวกับ ความเป็นอยู่และการดำเนินกิจการของภิกษุสงฆ์) ตอนต้น มี 4 ชั้นชกะ (หมวด) คือ เรื่องกำเนิดภิกษุสงฆ์และการ อุปสมบท อุโบสถ จำพรรษาและปวารณา

เล่ม 5 มหาวรรค ภาค 2 ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ตอนต้น (ต่อ) มี 6 ชั้นชกะ (หมวด) คือ เรื่องเครื่องนุ่ง เกสซ์ กฐิน จีวร นิคคหกรรม และการทะเลาะวิวาทและสามัคคี

เล่ม 6 จุลลวรรค ภาค 1 ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ตอนปลาย มี 4 ชั้นชกะ คือ เรื่อง นิคคหกรรม วุฒฐานวิธีและการระงับอธิกรณ์

เล่ม 7 จุลลวรรค ภาค 2 ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ตอนปลาย (ต่อ) มี 8 ชั้นชกะ คือ เรื่อง ข้อบัญญัติปลีกย่อย เรื่องเสนาสนะ สังฆเภท วัตรต่าง ๆ การงดสวดปาติโมกข์ เรื่องภิกษุณี เรื่องสังคายนา ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2

เล่ม 8 ปริวาร คู่มือถามตอบข้อความรู้พระวินัย

ข. พระสุตตันตปิฎก

ประมวลพุทธพจน์หมวดพระสุตฺร คือ พระธรรมเทศนา คำบรรยายหรืออธิบายธรรมต่าง ๆ ที่ตรัส ยกย่องให้เหมาะกับบุคคลและโอกาส ตลอดจนบทประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวทั้งหลายที่เป็นชั้นเดิม ในพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 5 นิกาย (เรียกอ่อหรือหัวใจว่า ที. ม. สัง. อัง. ขุ.) 25 เล่ม

ทีฆนิกาย 3 เล่ม (ชุมนุมพระสุตฺรขนาดยาว)

เล่ม 9 สीलขันธวรรค มีพระสุตฺรขนาดยาว 13 สุตฺร เริ่มด้วย พรหมชาลสุตฺร (หลายสุตฺร กล่าวถึง ความถึงพร้อมด้วยสीलขันธ ซึ่งบางทีก็จำแนกเป็นจุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล จึงเรียกว่า สीलขันธวรรค)

เล่ม 10 มหาวรรค มีพระสุตฺรขนาดยาว 10 สุตฺร ส่วนมากชื่อเริ่มด้วย “มหา” เช่น มหาปรินิพพาน สุตฺร มหาสมยสุตฺร มหาสติปัฏฐานสุตฺร เป็นต้น

เล่ม 11 ปาฎิกวรรค มีพระสุตฺรขนาดยาว 11 สุตฺร เริ่มด้วยปาฎิกสุตฺร หลายสุตฺรมีชื่อเสียง เช่น จักกวัตติสุตฺร อัคคัณฺณสุตฺร สิงคาลกสุตฺร และสังคีตสุตฺร

มัชฌมินิกาย 3 เล่ม (ชุมนุมพระสุตฺรขนาดกลาง)

เล่ม 12 มุลปัณณาสกั (บั้นต้น) มีพระสุตฺรขนาดกลาง 50 สุตฺร บางสุตฺรอาจจะคั่นชื่อ เช่น ธรรม ทายาทสุตฺร สัมมาทิฏฐิสุตฺร สติปัฏฐานสุตฺร รทวินิตสุตฺร วิมังสกสุตฺร

เล่ม 13 มัชฌิมปัณณาสกั (บั้นกลาง) มีพระสุตฺรขนาดกลาง 50 สุตฺร ที่อาจจะคั่นชื่อ เช่น เสขปฏิบัติ ทาสสุตฺร ชีวกสุตฺร อุปาลิวาทสุตฺร อภยราชกุมารสุตฺร มาคัณธิยสุตฺร รัฎฐपालสุตฺร โพธิราชกุมารสุตฺร อังคุ ลิมาลสุตฺร ธรรมเจตียสุตฺร วาเสฏฐสุตฺร

เล่ม 14 อุปริปัณณาสกั (บั้นปลาย) มีพระสุตฺรขนาดกลาง 52 สุตฺร มีเนื้อหาแตกต่างกัน หลากหลาย เช่น เทวทสุตฺร โคปกโมคคัลลนสุตฺร สปัปฺริสสุตฺร มหาจัตตารีสกสุตฺร อานาปานสติสุตฺร กายคตาสติสุตฺร ภัทเทรตตสุตฺร จูฬกรรมวิงคสุตฺร สัจจวิงคสุตฺร ปุณโณวาทสุตฺร สหายตนวิงคสุตฺร อินทริยภาวนาสูตฺร

สังยุตตนิกาย 5 เล่ม (ชุมนุมพระสุตฺรที่เกี่ยวกับหัวเรื่องเดียวกัน)

เป็นการชุมนุมพระสุตฺรที่จัด รวมเข้าเป็นกลุ่ม ๆ เรียกว่าสังยุตต์หนึ่ง ๆ ตามเรื่องที่เนื่องกัน หรือตามหัวข้อหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวม 56 สังยุตต์ มี 7,762 สุตฺร)

เล่ม 15 สคาถวรรค รวมคาถาภาษิตที่ตรัสและกล่าวตอบบุคคลต่าง ๆ เช่น เทวดา มาร ภิกษุณี พรหมณ์ พระเจ้าโกศล เป็นต้น จัดเป็นกลุ่มเรื่องตามบุคคลและสถานที่มี 11 สังยุตต์

เล่ม 16 นิทานวรรค ครึ่งเล่มว่าด้วยเหตุและปัจจัย คือ หลักปฏิจจสมุปบาท นอกนั้นมีเรื่อง
ธาตุ การบรรลุธรรมสังสารวัฏ ลากสักการะ เป็นต้น จัดเป็น 10 สังยุตต์

เล่ม 17 ชั้นชวาวรรค ว่าด้วยเรื่องชั้น 5 ในแง่มุมต่าง ๆ มีเรื่องเบ็ดเตล็ดรวมทั้งเรื่อง สมာธิ
และ ทิฏฐิต่าง ๆ ปะปนอยู่บ้าง จัดเป็น 13 สังยุตต์

เล่ม 18 สหายตนวรรค เกือบครึ่งเล่มว่าด้วยอายตนะ 6 ตามแนวไตรลักษณ์ เรื่องอื่นมีเบญจ
ศีล ข้อปฏิบัติให้ถึงอสังขตะ อันตคาทิกทิกฏฐิ

เล่ม 19 มหาวารวรรค ว่าด้วยโพธิปักขิยธรรม 37 แต่เรียงลำดับเป็นมรรค (พร้อมทั้งองค์
ธรรมก่อน มรรค) โพชฌงค์ สติปัฏฐาน อินทรีย์ สัมมปธาน พละ อิทธิบาท รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้อง
เช่น นิเวศน์ สังโยชน์ อริยสัจ ฌาน ตลอดถึงองค์คุณของพระโสดาบันและอานิสงส์ของการบรรลุโสดา
ปัตติผล จัดเป็น 12 สังยุตต์

อังกุตรนิกาย 5 เล่ม (ชุมนุมพระสูตรที่เพิ่มจำนวนขึ้นทีละหน่วย)

เป็นการชุมนุมพระสูตรที่จัด รวมเข้าเป็นหมวด ๆ เรียกว่า นิบาตหนึ่ง ๆ ตามลำดับจำนวน
หัวข้อธรรม รวม 11 นิบาต หรือ 11 หมวด ธรรมมี 9,557 สูตร)

เล่ม 20 เอก-ทุก-ติกนิบาต ว่าด้วยธรรม หมวด 1 (เช่นธรรมเอกที่ฝึกอบรมแล้ว เหมาะแก่การ
ใช้ งาน ได้แก่ จิต องค์คุณภายในอันเอกที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ ได้แก่ความไม่ประมาท ฯลฯ
รวมทั้ง เรื่องเอตทัคคะ) หมวด 2 (เช่น สุข 2 สิบสามชุด, คนพาล 2, บัณฑิต 2, ปฏิสันถาร 2, ฤทธิ์ 2
 ฯลฯ) หมวด 3 (เช่น มารดาบิดามีฐานะต่อบุตร 3 อย่าง, ความเมา 3, อธิปไตย 3, สิกขา 3 ฯลฯ)

เล่ม 21 จตุกกนิบาต ว่าด้วยธรรม หมวด 4 (เช่น อริยธัมม์ หรืออารยธรรม 4, พุทธบริษัท 4,
ปธาน 4, อคติ 4, จักร 4, สังคหวัตถุ 4 ฯลฯ)

เล่ม 22 ปัญจก-ฉกนิบาต ว่าด้วยธรรม หมวด 5 (เช่น พละ 5, นิเวศน์ 5, อภินิหาร 5, อภิพหุฐาน 5, ฯลฯ) และ หมวด 6 (เช่น สาราณียธรรม 6, อนุตตรีย 6, การาวตา 6, อภิปหุฐาน 6, ฯลฯ)

เล่ม 23 สัตตก-อฏฐก-นวกนิบาต ว่าด้วยธรรม หมวด 7 (เช่น อริยทรัพย์ 7, อนุสัย 7, อปริหา
นีย ธรรม 7, สัมปยุตธรรม 7)

ขุททกนิกาย 9 เล่ม

เล่ม 25 รวมคัมภีร์ย่อย 5 คือ ขุททกปาฐะ (บทสวดย่อยๆ โดยเฉพาะมงคลสูตร รตนสูตร
กรณียเมตตสูตร) ธรรมบท (เฉพาะตัวคาถาทั้ง 423) อุทาน (พุทธอุทาน 80) อิติวุตตกะ (พระสูตรที่ไม่
ขึ้นต้นด้วย “เอวเม สุต” แต่เชื่อมความเข้าสู่คาถาด้วยคำว่า “อติ วุจจติ” รวม 112 สูตร) และสุตต
นิบาต (ชุมนุมพระสูตรชุดพิเศษ ซึ่งเป็นคาถาล้วนหรือมีความน่าเป็นร้อยแก้ว รวม 71 สูตร)

เล่ม 26 มีคัมภีร์ย่อยที่เป็นคาลาล้วน 4 คือ วิมานวัตถุ(เรื่องผู้เกิดในสวรรค์อยู่วิมาน เล่าการทำ
ความดีของตนในอดีต ที่ทำให้ได้ไปเกิดเช่นนั้น 85 เรื่อง) เปตวัตถุ(เรื่องเปรตเล่ากรรมชั่วในอดีต
ของตน 51 เรื่อง) เถรคาถา (คาถาของพระอรหันตเถระ 264 รูปที่กล่าวแสดงความรู้สึกสงบประณีต
ในการบรรลุธรรมเป็นต้น) เถรีคาถา(คาถาของพระอรหันตเถรี 73 รูป ที่กล่าวแสดงความรู้สึกเช่นนั้น)

เล่ม 27 ซาดก ภาค 1 รวมคาถาแสดงคติธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ใน
อดีตชาติ และมีคาถาภาษิตของผู้อื่นปนอยู่บ้าง ภาคแรก ตั้งแต่เรื่องที่มีคาถาเดียว (เอกนิบาต) ถึงเรื่อง
มี 40 คาถา (จัตตาสนิบาต) รวม 525 เรื่อง

เล่ม 28 ซาดก ภาค 2 รวมคาถาอย่างในภาค 1 นั้น เพิ่มอีก แต่เป็นเรื่องอย่างยาว ตั้งแต่เรื่อง
มี 50 คาถา (ปัญญาสนิบาต) ถึงเรื่องมีคาถามากมาย (มหานิบาต) จบลงด้วยมหาเวสสันดรซาดก ซึ่งมี
1,000 คาถา รวมอีก 22 เรื่อง บรรจบทั้งสองภาค เป็น 547 ซาดก

เล่ม 29 มหานิทเทศ ภาษิตของพระสารีบุตรอธิบายขยายความพระสูตร 16 สูตร ในอรรถก
วรรคแห่งสุตตนิบาต

เล่ม 30 จุฬนิทเทศ ภาษิตของพระสารีบุตรอธิบายขยายความพระสูตร 16 สูตร ในปา
รายนวรรคและชัคควิสาณสูตร ในอุรควรรค แห่งสุตตนิบาต

เล่ม 31 ปฎิสัมภิตามรรค ภาษิตของพระสารีบุตรอธิบายข้อธรรมที่ลึกซึ้งต่างๆ เช่นเรื่อง
ญาณ ทิฎฐิ อานาปาน อินทริย์ วิโมกข์ เป็นต้น อย่างพิสดาร เป็นทางแห่งปัญญาแตกฉาน

เล่ม 32 อปทาน ภาค 1 คาถาประพันธ์แสดงประวัติในอดีตชาติ เริ่มด้วยพุทธอปทาน
(ประวัติของพระพุทธเจ้า) ปัจเจกพุทธอปทาน (เรื่องราวของพระปัจเจกพุทธเจ้า) ต่อด้วยเถรอปทาน
(อดีตประวัติแห่งพระอรหันตเถระ) เรียงลำดับเริ่มแต่พระสารีบุตร ตามด้วยพระมหาโมคคัลลานะ
พระมหากัสสปะ พระอนนรุทธ พระปุลณณมันตานีบุตร พระอุบาลี พระอัญญาโกณฑัญญะ พระปิณฑิล
ภารทวาชะ พระขทิวินยเรวตะ พระอานนท์ ต่อเรื่อยไปจนจบภาค 1 รวมพระอรหันต 410 รูป

เล่ม 33 อปทาน ภาค 2 คาถาประพันธ์แสดงอดีตประวัติพระอรหันตเถระต่ออีกจนถึงรูปที่
550 ต่อนั้น เป็นเถรอปทานแสดงเรื่องราวของพระอรหันตเถรี 40 เรื่อง เริ่มด้วยพระเถรีที่ไม่คู้่นนาม
16 รูป ต่อด้วยพระเถรีที่สำคัญเรียงลำดับคือพระมหาปชาบดีโคตมี พระเขมา พระอุบลวรรณา
พระปฎาจารย์ พระกุนทลเกสี พระกีสาคโคตมี พระธรรมทินนา พระสกุลา พระนันทา พระโสณา
พระภัททกาปิลาณี พระยโสธรา และท่านอื่นๆ ต่อไปจนจบ ครั้นจบอปทานแล้ว ท้ายเล่ม 33 นี้ มี
คัมภีร์ พุทธวงศ์ เป็นคาถาประพันธ์แสดงเรื่องของพระพุทธเจ้าในอดีต 24 พระองค์ที่พระพุทธเจ้า
พระองค์ปัจจุบันเคยได้ทรงเฝ้าและได้รับพยากรณ์จนถึงประวัติของพระองค์เองรวม เป็นพระพุทธเจ้า

25 พระองค์ จบแล้วมีคัมภีร์สั้นๆ ชื่อ จรียาปิฎก เป็นท้ายสุด แสดงพุทธจริยาในอดีตชาติ 35 เรื่องที่มีแล้วในชาตก แต่เล่าด้วยคาถาประพันธ์ใหม่ ชี้ตัวอย่างการบำเพ็ญบารมีบางข้อ

ขุททกนิกาย นี้ เมื่อมองโดยภาพรวม ก็เห็นลักษณะที่กล่าวว่าเป็นที่ชุมนุมของคัมภีร์ปลีกย่อย เบ็ดเตล็ด คือ แม้จะมีถึง 15 คัมภีร์ รวมได้ถึง 9 เล่ม แต่มีเพียงเล่มแรกเล่มเดียว (25) ที่หนักในด้านเนื้อหา หลักธรรม แต่ก็ยังเป็นคัมภีร์เล็ก ๆ ในเล่มเดียวมีถึง 5 คัมภีร์ ทุกคัมภีร์มีความสำคัญและลึกซึ้งมาก อีก 3 เล่ม (28-29-30) คือ นิทเทส และ ปฎิสัมภิทามรรค แม้จะแสดงเนื้อหาธรรมโดยตรง แต่ก็เป็นการอธิบายของ พระสาวก (พระสารีบุตร) ที่ไขความพุทธพจน์ที่มีอยู่แล้วในคัมภีร์ข้างต้น (ถือได้ว่าเป็นต้นแบบของอรรถ กถา) ที่เหลือจากนั้นอีก 8 คัมภีร์ ล้วนเป็นบทประพันธ์ร้อยกรอง ที่มุ่งความไพเราะงดงามให้เร้าความรู้สึก เช่น เสริมศรัทธา เป็นต้น

ค. พระอภิธรรมปิฎก

ประมวลพุทธพจน์หมวดพระอภิธรรม คือหลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นเนื้อหาวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยว ด้วยบุคคลหรือเหตุการณ์ แบ่งเป็น 7 คัมภีร์ (เรียกย่อหรือหัวใจว่า ส วิ ธา ปุ ก ย ป) 12 เล่ม

เล่ม 34 (ธัมม) สังคณี ต้นเล่มแสดงมาติกา (แม่บท) อันได้แก่บทสรุปแห่งธรรมทั้งหลายที่จัดเป็น ชุด ๆ มีทั้งชุด 3 เช่น จัดทุกสิ่งทุกอย่างประดามีเป็นกุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกถุธรรม ชุดหนึ่ง เป็น อดีตธรรม อนาคตธรรม ปัจจุบันธรรม ชุดหนึ่ง ฯลฯ และชุด 2 เช่นจัดทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสังขตธรรม อสังขตธรรม ชุดหนึ่ง โลกียธรรม โลกุตตรธรรม ชุดหนึ่ง เป็นต้น รวมทั้งหมดมี 164 ชุด หรือ 164 มาติกา ต่อจากนั้น ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนสำคัญของคัมภีร์นี้เป็นคำวิสัชนา ขยายความมาติกาที่ 1 เป็นตัวอย่าง แสดงให้เห็นกุศลธรรม อกุศลธรรม และอภัยกถุธรรมที่กระจายออกไปในแง่ของจิต เจตสิก รูป และ นิพพาน ท้ายเล่มมีอีก 2 บท แต่ละบทแสดงคำอธิบายย่อหรือคำจำกัดความข้อธรรมทั้งหลายในมาติกาที่ กล่าวถึงข้างต้นจนครบ 164 มาติกา ได้คำจำกัดความข้อธรรมใน 2 บทต่างแนวกันเป็น 2 แบบ (แต่บท ท้ายจำกัดความไว้เพียง 122 มาติกา)

เล่ม 35 ยกหลักธรรมสำคัญ ๆ ขึ้นมาแจกแจงแยกแยะอธิบายกระจายออกให้เห็นทุกแง่ และวินิจฉัยจนชัดเจนจบไปเป็นเรื่อง ๆ รวมอธิบายทั้งหมด 18 เรื่อง คือ ชั้นธ 5 आयตนะ 12 และ ธาตุ 18 ว่า ข้อใดจัดเข้าได้หรือไม่ได้ในอย่างไร และปุคคลบัญญัติ บัญญัติความหมายของชื่อที่ใช้เรียกบุคคลต่าง ๆ ตามคุณธรรม เช่นว่า “โสดาบัน” ได้แก่ บัคคลผู้ละสังโยชน์ 3 ได้แล้ว ดังนี้ เป็นต้น

เล่ม 37 กถาวัตถุ คัมภีร์ที่พระโมคคัลลิตตริสสเถระประธานการสังคายนาครั้งที่ 3 เรียบเรียงขึ้น เพื่อแก้ความเห็นผิดของนิกายต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาครั้งนั้น ซึ่งได้แตกแยกกันออกไปแล้ว

ถึง 18 นิกาย เช่น ความเห็นว่า พระอรหันต์เสื่อมจากอรหันตผลได้ เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการเกิดได้ ทุกอย่างเกิด จากกรรม เป็นต้น ประพันธ์เป็นคำปุจฉาวิสัชนา มีทั้งหมด 219 กลา

เล่ม 38 ยมก ภาค 1 คัมภีร์อธิบายหลักกรรมสำคัญให้เห็นความหมายและขอบเขตอย่างชัดเจน และทดสอบความรู้อย่างลึกซึ้ง ด้วยวิธีตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ ๆ (ยมก แปลว่า คู่) เช่นถามว่า ธรรมทั้งปวง ที่เป็นกุศล เป็นกุศลมูล หรือว่าธรรมทั้งปวงที่เป็นกุศลมูล เป็นกุศล, รูป (ทั้งหมด) เป็นรูป ชั้นหรือว่ารูป ชั้น (ทั้งหมด) เป็นรูป, ทุกข์ (ทั้งหมด) เป็นทุกข์หรือว่าทุกข์ (ทั้งหมด) เป็นทุกข์ หลักกรรมที่นำมา อธิบายในเล่มนี้มี 7 คือ มูล (เช่นกุศลมูล) ชั้น อายตนะ ชาติ สัจจะ สังขาร อนุสัย ถามตอบอธิบายเรื่องใด ก็เรียกว่ายมกของเรื่องนั้น ๆ เช่น มูลยมก ชั้นยมก เป็นต้น เล่มนี้จึงมี 7 ยมก

เล่ม 39 ยมก ภาค 2 ถามตอบอธิบายหลักกรรมเพิ่มเติมจากภาค 1 อีก 3 เรื่อง คือ จิตตยมก ธรรม ยมก (กุศล-อกุศล-อัปยาคธรรม) อินทริยมก บรรจบเป็น 10 ยมก

เล่ม 40 ปุฏฐาน ภาค 1 คัมภีร์ปุฏฐาน อธิบายปัจจัย 24 โดยพิสดาร แสดงความสัมพันธ์อิงอาศัย เป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแง่ด้านต่าง ๆ ธรรมที่นำมาอธิบายก็คือข้อธรรมที่มีใน มาติกาคือแม่บท หรือบทสรุปธรรม ซึ่งกล่าวไว้แล้วในต้นคัมภีร์สังคณินันเอง แต่อธิบายเฉพาะ 122 มาติกา แรกที่เรียกว่า อภิธรรมมาติกา ปุฏฐานเล่มแรกนี้ อธิบายความหมายของปัจจัย 24 เป็นการปูพื้นความเข้าใจเบื้องต้น จากนั้นจึง เข้าสู่เนื้อหาของเล่ม คือ อนุโลมติกปุฏฐาน อธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา) โดยปัจจัย 24 นั้น เช่นว่า กุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่ กุศลธรรมโดยอุปนิสสยปัจจัยอย่างไร กุศล ธรรมเป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมโดยอุปนิสสยปัจจัยอย่างไร อกุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมโดยอุปนิสสย ปัจจัยอย่างไร กุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมโดย อารัมมณปัจจัยอย่างไร ฯลฯ ฯลฯ (เล่มนี้อธิบายแต่ใน เชนอนุโลม คือตามนัยปกติ ไม่อธิบายตามนัย ปฏิเสธ จึงเรียกว่าอนุโลมปุฏฐาน)

เล่ม 41 ปุฏฐาน ภาค 2 อนุโลมติกปุฏฐาน ต่อ คือ อธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรม ทั้งหลาย ในแม่บทชุด 3 ต่อจากเล่ม 40 เช่น อดีตธรรมเป็นปัจจัยแก่ปัจจุบันธรรมโดย อารัมมณปัจจัย (พิจารณารูป เสียง เป็นต้น ที่ดับเป็นอดีตไปแล้ว ว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เกิดความ โทมณัสขึ้น ฯลฯ) เป็นต้น

เล่ม 42 ปุฏฐาน ภาค 3 อนุโลมทุกปุฏฐาน อธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลาย ใน แม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) เช่น โลเกียธรรมเป็นปัจจัยแก่โลกียธรรม โดยอารัมมณปัจจัย (รูปายตนะ เป็นปัจจัย แก่จักขุวิญญาณ ฯลฯ) ดังนี้ เป็นต้น

เล่ม 43 ปุจฉา ภาค 4 อนุโลมทุกปุจฉา ต่อ

เล่ม 44 ปุจฉา ภาค 5 ยังเป็นอนุโลมปุจฉา แต่อธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลาย ในแม่บทต่าง ๆ ข้ามชุดกันไปมา ประกอบด้วย อนุโลมทุกติกปุจฉา ธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) โยง กับธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา) เช่นอธิบาย “กุศลธรรมที่เป็นโลกุตตรธรรมเป็นปัจจัยแก่กุศลธรรมที่เป็นโลกียธรรม โดยอธิปัตติปัจจัย” เป็นอย่างไร เป็นต้น อนุโลมติกทุกปุจฉา ธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา) โยงกับธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) อนุโลมติกติกปุจฉา ธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา) โยงระหว่างต่างชุดกัน เช่น อธิบายว่า “กุศลธรรมที่เป็นอดีตธรรม เป็นปัจจัยแก่กุศลธรรมที่เป็นปัจจุบัน ธรรม” เป็นอย่างไร เป็นต้น อนุโลมทุกทุกปุจฉา ธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) กับธรรมในแม่บทชุด 2 โยงระหว่างต่างชุดกัน เช่น ชุดโลกียะโลกุตระ กับชุดสังขตะอสังขตะ เป็นต้น

เล่ม 45 ปุจฉา ภาค 6 เป็น ปัจฉิมปุจฉา คือ อธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลาย อย่างเล่มก่อน ๆ นั้นเอง แต่อธิบายแง่ปฏิเสธ แยกเป็น ปัจฉิมปุจฉา คือ ปฏิเสธ + ปฏิเสธ เช่นว่า ธรรม ที่ไม่ใช่กุศล อาศัยธรรมที่ไม่ใช่กุศลเกิดขึ้นโดยเหตุปัจจัย เป็นอย่างไร อนุโลมปัจฉิมปุจฉา คือ อนุโลม+ ปฏิเสธ เช่นว่า อาศัยโลกียธรรม ธรรมที่ไม่ใช่โลกุตตรธรรม เกิดขึ้นโดยเหตุปัจจัย เป็นอย่างไร ปัจฉิมอนุโลมปุจฉา คือ ปฏิเสธ+อนุโลม เช่นว่า อาศัยธรรมที่ไม่ใช่กุศลธรรมที่เป็นอกุศล เกิดขึ้นโดยเหตุปัจจัยเป็น อย่างไร และในทั้ง 3 แบบนี้ แต่ละแบบ จะอธิบายโดยใช้กรรมในแม่บทชุด 3 แล้วต่อด้วยชุด 2 แล้วข้ามชุด ระหว่างชุด 2 กับชุด 2 จนครบทั้งหมดเหมือนกัน ดังนั้นแต่ละแบบจึงแยกซอยละเอียดออกไปเป็น ติก ทุก ทุกติก ติกทุก ติกติก ทุกทุก ตามลำดับ (เขียนให้เต็มเป็น ปัจฉิมติกปุจฉา ปัจฉิมทุกปุจฉา ปัจฉิมทุก ติกปุจฉา ฯลฯ ดังนี้เรื่อยไปจนถึงท้ายสุด คือ ปัจฉิมอนุโลมทุกทุกปุจฉา)

คัมภีร์ปุจฉานี้ อธิบายค่อนข้างละเอียดเฉพาะเล่มต้น ๆ เท่านั้น เล่มหลัง ๆ แสดงไว้แต่หัวข้อหรือ แนวและทิ้งไว้ให้ผู้เข้าใจแนวนั้นแล้ว เอาไปแจกแจงโดยพิสดารเอง โดยเฉพาะเล่มสุดท้ายคือภาค 6 แสดง ไว้ย่อที่สุดแม้กระนั้นก็ยังเป็นหนังสือถึง 6 เล่ม หรือ 3,320 หน้า กระดาษพิมพ์ถ้าอธิบายโดยพิสดาร ทั้งหมด จะเป็นเล่มหนังสืออีกจำนวนมากหลายเท่าตัว ท่านจึงเรียกปุจฉานี้อีกชื่อหนึ่งว่า “มหาปกรณ์” แปลว่า ตำราใหญ่ ใหญ่ทั้งโดยขนาดและโดยความสำคัญ

2.4 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต

ชาวอินเดียอารยะเคลื่อนย้ายถิ่นฐานจากดินแดนแถบเอเชียกลางเข้าสู่ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ประมาณ 700-1000 ปีก่อนพุทธศักราช และสามารถยึดครองพื้นที่อันเป็นของชาวพื้นเมืองมาแต่เดิมได้ แล้วจึงสร้างอารยธรรมของตนต่อมาตามลำดับ โดยมี หลักฐานยืนยันได้จากการมีภาษาที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวท ที่บันทึกไว้ซึ่งคติความเชื่อ ทางศาสนาและ สังคม และยังเป็นภาษาที่ได้รับการบันทึกไว้ของชาวอินเดียอารยะที่เก่าที่สุดด้วย

เนื่องจากถือว่าภาษาของพวกตนเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ติดต่อสื่อสารกับพระผู้เป็นเจ้า จึงได้มีความพยายามที่จะป้องกันไม่ให้ภาษาของชาวพื้นเมืองเข้ามาปะปน วิธีการเช่นนี้จะทำได้ก็โดย การสร้าง กฎไวยากรณ์ภาษา ซึ่งนักไวยากรณ์ที่ประสบความสำเร็จในการวางกฎไวยากรณ์ทางภาษาของชาวอินเดีย อารยะก็ได้แก่ปาณินิ ที่วางกฎไวยากรณ์ภาษาด้วยคัมภีร์อชันชญาตี คือ คัมภีร์ไวยากรณ์ของปาณินิ แปลว่า ไวยากรณ์ 8 อชันชญาตี แต่ละอชันชญาตีแบ่งออกเป็น 4 ปาทะ แต่ละปาทะประกอบด้วยสูตร จำนวน มากบ้าง น้อยบ้าง ซึ่งนับรวมแล้วมากกว่า 4,000 สูตร ซึ่งเป็นการวางกฎไวยากรณ์แบบสูตรสั้น ๆ ทำให้เกิด เป็นภาษาสันสกฤตมาตรฐาน (คือมาตรฐานตามกฎของปาณินิ) ซึ่งแตกต่างออกไปจากภาษาพระเวท หรือ ไวทิกภาษา ดั้งเดิม

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในประเทศอินเดียในยุคที่ภาษาอินเดียอารยะมีพัฒนาการอยู่ในขั้นที่สอง ซึ่งขณะนั้น ภาษาสันสกฤตก็ยังคงศึกษากันอยู่เฉพาะในกลุ่มวรรณะพราหมณ์ที่พยายามจะรักษาไม่ให้มีการ เปลี่ยนแปลงของภาษาหรือให้ภาษาอื่นเข้ามาปะปนได้

เมื่อพระพุทธเจ้าประกาศหลักธรรมนั้น พระองค์ทรงใช้ภาษาที่ชาวบ้านทั่วไปสามารถเข้าใจได้และ อนุญาตให้พระสาวกใช้ภาษาถิ่นในการประกาศพระศาสนา ดังพุทธวจนะ ความว่า อนุชา นามิ ภิกขเว สกาย นิรุตติยา พุทธวจน ปรียาปุณินฺตุ. (วิ.จุล.7/180/69-70) ภายหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระสาวกรูปสำคัญ ๆ ได้มีความพยายามที่จะเรียบเรียงคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ เป็นหมวดหมู่ โดยอาศัยการท่องจำซึ่งแน่นอนว่าเนื้อความที่ผ่านการท่องจำมาเป็นเวลานานมากกว่า ศตวรรษ น่าจะมีบางส่วนที่ผิดเพี้ยน เปลี่ยนแปลงไป อันเป็นธรรมชาติประการหนึ่งของภาษาและเป็นเพราะพระสาวกมีถิ่นฐานแตกต่างกัน การออกเสียงเพื่อท่องจำจึงอาจจะผิดเพี้ยนได้ทั้งในส่วนที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ภายหลังจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนากระจายออกไปสู่แคว้นต่าง ๆ ภาษาที่พระสาวก ท่องจำกันมาด้วยภาษาใดภาษาหนึ่งก็ตาม ย่อมจะมีภาษาถิ่นเข้ามาปะปนได้

เมื่อพระพุทธศาสนาขยายออกไปถึงเขตภาคตะวันตกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ อินเดีย ถึงแคว้นกัศมีระและคันธาระ ซึ่งในบริเวณนี้ ภาษาสันสกฤตได้รับความนิยมใน

การศึกษาเล่าเรียน พระสาวกที่เดินทางมาถึงจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนภาษาที่เคยท่องจำกันมาให้เป็นภาษาสันสกฤตตามความ นิยมของท้องถิ่นแถบนี้ ซึ่งอาจมีข้อจำกัดบางประการที่ทำให้ไม่สามารถให้เป็นสันสกฤตตามกฎไวยากรณ์ ของปาณินิได้ทั้งหมด ซึ่งเมื่อนำภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตผสมแบบ พระพุทธศาสนา มาเปรียบเทียบกับ ลักษณะทางภาษาศาสตร์อย่างเป็นระบบแล้ว มีลักษณะที่เด่นชัดซึ่งแสดงให้เห็นว่า ภาษาทั้งสองนี้ คงจะมี แหล่งที่มาอันเดียวกัน กลางคือ คัดลอกมาจากคัมภีร์ พระพุทธศาสนาที่เก่ากว่า ตัวอย่างเช่น ภาษาบาลีในคัมภีร์มหาเวรรค และภาษาสันสกฤตผสมแบบ พระพุทธศาสนาในคัมภีร์ลลิตวิสตรสูตร

ลักษณะที่ปรากฏนี้ ไม่น่าจะเป็นไปได้ที่บุคคลเพียงคนเดียว กล่าวคือ พระพุทธเจ้าจะสามารถพูด ออกมาเป็นสองภาษาได้ในครั้งเดียว จึงน่าจะเป็นการคัดลอกมาจากแหล่งที่มาอันเดียวกัน หรือ เป็นการ เปลี่ยนให้เป็นภาษาต่าง ๆ จากภาษาที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกใช้ประกาศพระศาสนา ในยุคแรกซึ่ง น่าจะได้แก่ภาษาถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การเปลี่ยนภาษาที่พระสาวกท่องจำนี้ได้กระทำกันมาหลายครั้งหลายยุคสมัย จึงทำให้แต่ละคัมภีร์ มีลักษณะของภาษาที่แตกต่างกัน ปรากฏการณ์ที่แต่ละคัมภีร์มีภาษาสันสกฤตและปรากฏผสมกันแบบนี้เอ็ดเจอร์ตัน (Edgerton) จึงได้แบ่งระดับคัมภีร์ที่จัดว่าเป็นภาษาสันสกฤตผสมแบบ พระพุทธศาสนา โดยอาศัยการพิจารณาจากลักษณะที่มีภาษาปรากฏปะปนอยู่มากหรือน้อย ออกได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับที่หนึ่ง ได้แก่ คัมภีร์มหาเวสตุ บทสวดช่อภิกษุประภีรณกะ ในคัมภีร์ศึกษาสมุจยะ และชาดกสั้น ๆ ที่พิมพ์ในภาคผนวกของชาตกมาลา คัมภีร์เหล่านี้ ทั้งในส่วนที่เป็นร้อยแก้วและร้อย กรองเป็นภาษาสันสกฤตผสมเกือบจะทั้งหมด โดยเฉพาะคัมภีร์มหาเวสตุซึ่งมองจากลักษณะทางภาษาแล้วดู เหมือนว่าจะเป็นคัมภีร์ที่เก่าที่สุดในบรรดาคัมภีร์ที่อยู่ในระดับที่หนึ่งนี้

2. ระดับที่สอง คัมภีร์ในระดับที่สองนี้ เฉพาะส่วนที่เป็นร้อยกรองมีลักษณะเป็น ภาษา สันสกฤตผสมเหมือนระดับที่หนึ่ง แต่ส่วนที่เป็นร้อยแก้วยังมีลักษณะทางเสียงและการผันคำที่ค่อนข้างไปทาง ภาษาสันสกฤตผสมและคำศัพท์ที่อยู่ในร้อยแก้วก็ยังคงเป็นภาษาสันสกฤตผสม คือ คัมภีร์สังฆธรรมปุณชริก สูตร ลลิตวิสตรสูตร ทศกมุทิสสูตร ราชฎรपालปริปถจณา สุขาวตวิยหสูตร สมานิราชสูตร สุวรรณาโสตตม สูตร อุทานวรรค และ ศึกษาสมุจยะ เป็นต้น

3. ระดับที่สาม ทั้งส่วนที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรองมีลักษณะที่ถูกทำให้เป็นภาษาสันสกฤต และภาษาของคัมภีร์ที่ถูกจัดให้อยู่ในระดับที่สามนี้ คล้ายกับส่วนที่เป็นร้อยแก้วของระดับที่สอง รูปที่แจกแล้วที่ไม่เป็นสันสกฤตมาตรฐานนั้นมึน้อยมาก ส่วนคำศัพท์มีลักษณะเป็นสันสกฤตผสม

แบบ พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ได้แก่ คัมภีร์มูลสารวาสติวาทีนัย คัมภีร์ทิวยาวทาน อวทานศตกะ ปรกติโมกษสูตร มัญชุศรีมูลกัลป์ปะ โพธิสัตตวณฺณี อัจฉริยาสหสริกาปรัชญาปารมิตาสูตฺร ศตสหาสริกา ปรัชญาปารมิตา สูตฺร มหามายูรี ภิกษุณีกรรมวาจนา มหากรรมวิภังค์ การันทวายุหะ ลังกาวตารสูตฺร วัชรเจทิกา และ ชาตก มาลา เป็นต้น

2.4.1 คัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤตที่สำคัญ

คัมภีร์พุทธศาสนาจำนวนมากที่บันทึกไว้ด้วยภาษาสันสกฤต เช่น คัมภีร์มหาวัสตุ มหากาพย์ พุทธจริต มหากาพย์เสานทรนันทะ รัตนาวลี ชาตกมาลา เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นแนวคิดในฝ่ายมหายาน มีภิกษุมหายานได้แปลออกเป็นภาษาอื่น โดยเฉพาะภาษาทิเบต และภาษาจีน ซึ่งปัจจุบันมีหลายเรื่อง ที่ต้นฉบับภาษาสันสกฤตหายไปแล้ว เหลือแต่ฉบับภาษาจีน แต่ยังคงปรากฏชื่อภาษาสันสกฤตอยู่ เท่านั้น

ก. คัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตฺร

คัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตฺร เป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนานิกายมหายานที่เก่าแก่ที่สุดคัมภีร์หนึ่ง ซึ่งจัดให้อยู่ในกลุ่มพระสูตรขนาดยาวเรียกว่า “ไวปุลยสูตฺร” ซึ่งประกอบด้วยคัมภีร์ทั้งหมด 9 คัมภีร์ ได้แก่

1. อัจฉริยาสหสริกา ปรัชญาปารมิตาสูตฺร
2. คันทวายุหสูตฺร
3. ทศกฺุมีสวารสูตฺร
4. สมานิราชสูตฺร
5. ลังกาวตารสูตฺร
6. สัทธรรมปุณฑริกสูตฺร
7. คถาคตคฺยหยกสูตฺร
8. ลลิตวิสตรสูตฺร
9. สุวรรณประภาสสูตฺร

คำศัพท์ว่า “ไวปุลยสูตฺร” แปลว่า พระสูตรอันไพบุลย์ ซึ่งคัมภีร์ในกลุ่มพระสูตรที่สำคัญที่สุด และ ถือเป็นวรรณกรรมของพระพุทธศาสนา นิกายมหายานที่สำคัญที่สุด คือ คัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตฺร และในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตฺรเองก็อ้างถึงคำศัพท์ “ไวปุลย” อยู่หลายครั้ง เช่นข้อความว่า

ไวปุลยสูตฺรราช ปรมารณยาวตารนิรเทศม/ สัทธรรมปุณฑริก สตตวาย มหาปถ วกษเย//

แปลว่า ข้าพเจ้าจักประกาศสัทธรรมปุณฑริกสูตร อันเป็นราชาแห่งพระสูตร อันไพบุลย์อันแสดง หนทางเข้าถึงนัยแห่งความจริงสูงสุด อันเป็นหนทางใหญ่ เพื่อสัตว์

คัมภีร์พระสูตรภาษาสันสกฤตประเภทที่เรียกว่า ไวปุลยสูตร มีความแตกต่างจากพระสูตรธรรมดา อยู่อย่างน้อย 2 ด้าน คือ

1. พระพุทธเจ้าในไวปุลยสูตร มักจะแวดล้อมไปด้วยเหล่าเทวดาและพระโพธิสัตว์ ทั้งหลาย ส่วนพระสูตรธรรมดา พระองค์จะแวดล้อมไปด้วยมนุษย์ ส่วนเหล่าเทวดาจะปรากฏเป็นบางครั้ง
2. เนื้อหาพระสูตรธรรมดามีเฉพาะข้อธรรม อันเป็นหลักการของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ไวปุลยสูตร มักจะพรรณนาคุณสมบัติที่พิเศษของพระพุทธเจ้า และมักจะกล่าวยกย่องพระอมิตาพุทธเจ้า พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ พระอาทิพุทธเจ้า และพระธรรมาณีพุทธเจ้า เป็นต้น

คัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตรถือเป็นคัมภีร์บันทึกคำสอนของพระพุทธศาสนา นิกายมหายานที่สำคัญเท่ากับคัมภีร์มหาเวสตุ คัมภีร์ลลิตวิสตรสูตร คัมภีร์ทิวาวทาน ซึ่งมีอิทธิพลมากต่อประเทศที่นับถือ พระพุทธศาสนา นิกายมหายาน และยังยึดถือคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตรว่า เป็นคำตอบต่อคำถามที่ว่า ทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงประกาศศาสนาแยกออกเป็นนิกายเถรวาทและนิกายมหายาน

เนื่องจากไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดว่า พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาด้วยภาษาถิ่นใด เพราะฉะนั้นถึงแม้ ข้อความในพระสูตรจะมีคำที่อ้างถึงพระอานนทเถระ เป็นผู้ทรงจำพระสูตรจากพระพุทธเจ้าแล้วนำมาถ่ายทอดอีกครั้งหนึ่ง ก็ไม่ได้หมายความว่าภาษาที่พระพุทธเจ้าตรัสนั้นเป็นภาษา สันสกฤตผสมและมีรูปแบบอย่างปรากฏในปัจจุบัน

การเรียบเรียงให้เป็นภาษาสันสกฤตอาจจะมีขึ้นในภายหลัง ลักษณะของภาษาในคัมภีร์ได้รับอิทธิพลจากภาษาสันสกฤตในภาคเหนือของอินเดีย ในระยะเวลาประมาณ 130 ปีก่อนคริสต์ศักราช (พุทธศักราช 413) โดยไม่ปรากฏว่าผู้เรียบเรียงเป็นใคร อาจเป็นไปได้ที่คัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตรนี้ได้รับ การรวบรวมและเรียบเรียงโดยนักปราชญ์หลายท่าน โดยรวบรวมจากแหล่งที่มาต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่าจาก คัมภีร์ของนิกายต่าง ๆ ที่แต่ละนิกายก็มีคัมภีร์เก่าแก่เป็นของตนเอง ในการเรียบเรียงให้อยู่ในรูปของคัมภีร์ นี้ ผู้เรียบเรียงพยายามที่จะทำให้เป็นคัมภีร์ที่บันทึกคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้โดยไม่ได้เคร่งครัดเรื่อง ความถูกต้องและผิดของไวยากรณ์ภาษา สังกัดได้จากภาษาที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรองไม่ลงรอยกันสนิท

แม้ระยะเวลาที่เรียบเรียงก็ยังเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่ในหมู่นักปราชญ์ ยังไม่มีของสรุปที่ชัดเจน เอช. นาคามูระ (H. Nakamura) กล่าวว่า คัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตรนี้ได้รับการเรียบเรียง

มาแล้วหลาย สมัย อย่างน้อยถึง 4 ครั้ง จึงเสร็จสมบูรณ์ตกทอดมาถึงปัจจุบัน ซึ่งกำหนดระยะเวลา
เรียบเรียงออกเป็น ส่วน ๆ ตามรูปแบบการประพันธ์และปริวรรตของคัมภีร์ ดังนี้

ครั้งที่ 1 ส่วนที่เป็นคาถาหรือร้อยกรอง

ครั้งที่ 2 ส่วนที่เป็นร้อยแก้วเสริมความของร้อยกรองอีกที

ครั้งที่ 3 ส่วนที่เพิ่มเติมร้อยแก้วที่แต่งเสริมในภายหลัง

ครั้งที่ 4 เป็นการเพิ่มปริวรรตที่ 21 ที่ 22 ที่ 23 ที่ 25 และที่ 26 เข้ามาอีกภายหลัง

คัมภีร์สังฆธรรมปุณฺฑริกสูตรนี้ จะต้องได้รับการเรียบเรียงมาแล้ว ก่อนคริสต์ศักราชที่ 100
(พุทธศักราช 643) ในระยะแรก จึงแล้วเสร็จสมบูรณ์ประมาณคริสต์ศักราช 150 (พุทธศักราช 693)
คอนซ์ (Conze) อ้างว่าปริวรรตสุดท้ายของคัมภีร์สังฆธรรมปุณฺฑริกสูตรก็เขียนขึ้นหลังบทแรกหลาย
ศตวรรษ เอ็ด เจอร์ตัน (Edgerton) กล่าวว่า ปริวรรตที่ 11 ตั้งแต่โคลกที่ 42 เป็นต้นไป มีลักษณะ
ฉันทลักษณ์ที่แตกต่าง จากฉันทลักษณ์โดยทั่วไปในคัมภีร์ เป็นข้อสันนิษฐานได้ว่าฉันทลักษณ์ก็มีส่วน
สำคัญในการกำหนดอายุของ คัมภีร์

จึงสามารถนำไปเป็นข้อสรุปเรื่องการกำหนดระยะเวลาเรียบเรียงคัมภีร์สังฆธรรมปุณฺฑริกสูตร
ได้ว่า เป็นคัมภีร์ในพระพุทธศาสนานิกายมหายานในยุคต้น ที่กำลังมีการปรับเปลี่ยนแนวคิด และ
วิธีการให้แตกต่างกันระหว่างพระพุทธศาสนานิกายหินยานและพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ฉะนั้น
จึงสามารถกำหนดระยะเวลาช่วงนี้ได้อย่างแคบที่สุดคือ คริสต์ศตวรรษที่ 1-2 (พุทธศตวรรษที่ 6-7)
และมี ข้อสันนิษฐานด้านภาษาซึ่งมีลักษณะไม่สม่ำเสมอ โดยตลอดทั้งคัมภีร์เป็นข้อสรุปได้ว่า คัมภีร์
สังฆธรรมปุณฺฑริกสูตร ได้รับการเรียบเรียงหลายสมัย โดยนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายท่าน
คัมภีร์สังฆธรรมปุณฺฑริกสูตรถือเป็นคัมภีร์บันทึกคำสอนของพระพุทธศาสนา นิกายมหายานที่ สำคัญ
เท่ากับคัมภีร์มหาวิสตุ คัมภีร์ลลิตวิสตุสูตร คัมภีร์ทิวาวทาน ซึ่งมีอิทธิพลมากต่อประเทศที่นับถือ
พระพุทธศาสนา นิกายมหายาน และยังมียึดถือคัมภีร์สังฆธรรมปุณฺฑริกสูตรว่า เป็นคำตอบต่อคำถาม
ที่ว่า ทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงประกาศศาสนาแยกออกเป็นนิกายเถรวาทและนิกายมหายาน

คัมภีร์สังฆธรรมปุณฺฑริกสูตร ปริวรรตเป็นภาษาสันสกฤตอักษรไทยได้ว่า สหธรรมปุณฺฑริกสูตร
เมื่อแยกสนธิและสมาสแล้วได้ ศัพท์ทั้งหมด 4 ศัพท์ ดังนี้ สด-ธรม-ปุณฺฑริก-สูตร จะได้พิจารณา
ความหมายของแต่ละศัพท์เป็นลำดับต่อไป

สด (sat) เป็นศัพท์ที่มีความหมายกลางอย่าง เช่น “เป็น” “มี” “มีชีวิต” “จริง” “แก่น”
“ตรง” “งาม” “ประเสริฐ” “เหมาะสม” “ถูกต้อง” เป็นต้น

ธรรม (dharma) มาจาก ธฤ นักปราชญ์ให้ความหมายของธาตุนี้ไว้หลายอย่าง เช่น “มีชีวิตรอยู่” “ทรงไว้” “รักษา” “สืบต่อ” เป็นต้น เมื่อลงปัจจัย มน มีรูปแบบสำเร็จเป็น ธรรมะ แปลว่า “คำสอนของ ศาสนา” “กฎ” “ธรรมเนียมปฏิบัติ” เป็นต้น

ปุนดริก (pundarika) แปลว่า “ดอกบัวขาว” สาเหตุที่พระสูตรเปรียบพระสัทธิธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยดอกบัวขาว เพราะเหตุว่า ดอกบัวขาวเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์และบริบูรณ์ เพราะ งอกเงยมาจากเปลือกตมใต้น้ำ เมื่อโผล่พ้นน้ำแล้วกลับไม่แปรเปลี่ยนด้วยลมหรือเปียกน้ำ เหมือนกับ พระพุทธเจ้าที่ทรงอุบัติขึ้นในโลกแต่ทรงอยู่เหนือโลก ดอกบัวให้ผลคือการเบ่งบานงดงาม สัจธรรมที่ พระพุทธเจ้าทรงประกาศนั้นให้ผลคือการบรรลุธรรมแก่ผู้ฟังธรรม

สูตร (sutra) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ทรงแปลว่า “พระสูตร” “รักษาไว้” ซึ่งเนื้อความอันดี” “เส้นด้าย” “สายบรรทัด” “ใย” “ด้าย” ทรงมีพระอธิบายต่อว่า เป็นไปในอรรถคือ 1. ปาวจน (พุทธวจนะ) 2. สิทธิ (สูตรไวยากรณ์ที่ใช้ทำศัพท์ให้สำเร็จรูป) 3. ตนติ (เส้นด้าย) ใช้ในความหมาย ทางพระพุทธศาสนาหมายถึง คำประพันธ์ ถ้อยคำ หรือคำสอนสั้นบ้าง บาวบ้าง ที่เรียบเรียงเนื้อหา หลักธรรมคำสอนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เหมือนดั่งช่างเย็บผ้า ตัดผ้าแล้วเย็บให้เป็นเสื้อผ้าที่เรียบร้อย สวยงามด้วยเส้นด้าย สั้นบ้าง ยาวบ้าง ตามแต่ความจำเป็นของผ้าแต่ละผืน

คัมภีร์ของพระพุทธศาสนาที่ได้นำบันทึกไว้ด้วยภาษาสันสกฤตผสม ส่วนใหญ่แล้วจะสูญหายไปพร้อมกับพระพุทธศาสนาที่เสื่อมจากประเทศอินเดีย อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่หลักคำสอนไปอย่าง กว้างขวางเกือบทั่วทั้งประเทศอินเดีย ซึ่งแต่ละพื้นที่ต่างก็ได้จารึกหลักคำสอนเป็นลายลักษณ์อักษรด้วย ภาษาของตน อาณาเขตที่ภาษาสันสกฤตรุ่งเรือง ก็ได้มีการบันทึกไว้จำนวนมากก่อนการล่มสลายในประเทศ อินเดีย จนกระทั่งมีการค้นพบต้นฉบับคัมภีร์ที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตผสมจำนวนหลายร้อยคัมภีร์ บริเวณที่มีการขุดค้นและพบต้นฉบับคัมภีร์สัทธิธรรมปุนดริกสูตรที่กล่าวถึงมากนั้น คือ

1. ประเทศเนปาล พบต้นฉบับคัมภีร์สัทธิธรรมปุนดริกสูตรและคัมภีร์อื่นๆ โดย ไบรอัน ฮอฟตัน ฮอดจสัน (Brian Houghton Hodgson)

2. หมู่บ้านกิลกิต (Gilgit) ภายในแคว้นแคชเมียร์ อยู่ห่างจากบริเวณเอเชียกลางไปทางใต้ 200 ไมล์ พบต้นฉบับคัมภีร์ภาษาสันสกฤตผสมของพระพุทธศาสนา และมณีร์สัทธิธรรมปุนดริกสูตรในสลูป ห่างจากหมู่บ้านกิลกิตไปทางตะวันตกประมาณ 2 ไมล์ โดย เซอร์ ออเรล สไตน์ (Sir Aurel Steinn)

3. บริเวณเอเชียกลาง คือดินแดนแถบเตอร์กีสถานตะวันออกของประเทศจีน มีนักโบราณคดีหลายท่านที่ค้นพบต้นฉบับคัมภีร์สังฆธรรมปณทริกสูตรและคัมภีร์อื่นๆ อีกในบริเวณเอเชียกลางและเก็บรวบรวม ต้นฉบับหรือชิ้นส่วนเหล่านั้นไว้ เช่น เซอร์ ออเรล สไตน์ (Sir Aurel Stein) เอ็น. เปโตรอฟสกี (N. Petrovskiy) และเค้านท์ เค. โอทานิ (Count K. Otani) บริเวณที่ค้นพบชิ้นส่วนที่เป็นต้นฉบับของคัมภีร์ สังฆธรรมปณทริกสูตรนั้นได้แก่ที่กัชการ์ (Kashgar) และคาทลิก (Khadalik) เป็นส่วนใหญ่

คัมภีร์สังฆธรรมปณทริกสูตรนี้ ได้รับการนับถือและบูชาโดยเฉพาะในประเทศจีนและญี่ปุ่นอย่างสูงสุด เพราะแม้แต่การสวดภาวนา ทรงจำพระสูตรได้ก็มีคุณเป็นอนันต์ เป็นการกระทำบุญกิริยาที่สามารถ เอาชนะอกุศลกรรมได้

ข. สุวรรณประภาโสตตมสูตร

สุวรรณประภาโสตตมสูตร มีชื่อเต็มในภาษาสันสกฤตว่า ศรีสุวรรณประภาโสตตมสูตรนทร ราชสูตร พระสูตรเรนทรราชา ซึ่งมีรัศมีสีทอง พระสูตรนี้เป็นพระสูตรที่ได้รับความนิยมอย่างมากใน ประเทศที่นับถือ พระพุทธศาสนาหายาน ชื่อของพระสูตรนี้มีความหมาย คือ พระสูตรอันอุดมไปด้วยรัศมีสีทอง มาจาก เนื้อความในบทที่ 3 ที่อุปมาว่า กลองที่เปล่งแสงสีทองออกมานั้น คือ พระธรรมคำสอนอันล้ำค่าของ พระพุทธเจ้า

ต้นฉบับของสุวรรณประภาโสตตมสูตร เป็นหนึ่งในพระสูตรของคัมภีร์หมวดไวปุลยสูตร 9 สูตร หรือ ที่ชาวเนปาลเรียกว่า “นวัธรรม” (Nine Dharma) ถูกค้นพบที่หุบเขากาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล โดย ไบรอัน ฮอดจสัน (Brian Hodgson) ทูตอังกฤษประจำราชอาณาจักรเนปาล เมื่อปี ค.ศ. 1824 และใน ระหว่างปี ค.ศ.1827-1845 ไบรอัน ฮอดจสัน (Brian Hodgson) ก็ได้ส่งต้นฉบับภาษาสันสกฤตของคัมภีร์ พระพุทธศาสนาที่เขาค้นพบทั้งหมดไปยังสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงในยุโรป จากรายชื่อต้นฉบับสันสกฤต ของคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ ฮอดจสัน (Hodgson) ได้ค้นพบ และที่ห้องสมุดของสถาบันค้นคว้าหลายแห่ง ได้รวบรวมไว้นั้นจะพบว่าชื่อ สุวรรณประภาโสตตมสูตรรวมอยู่ด้วย ดังนี้

1. ห้องสมุดของสมาคมเอเชียหลวง (Royal Asiatic Society's Library)
2. ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยฟอร์ท วิลเลียม (Library of the College of Fort William)
3. ห้องสมุดของสมาคมเอเชียแห่งเบงกอล (Library of the Asiatic Society of Bengal)

หลังจากมีการค้นพบต้นฉบับภาษาสันสกฤตของสุวรรณประภาโสตตมสูตร ในเอเชียกลาง และใน เนปาล นักวิชาการทั้งชาวเอเชียและชาวยุโรปก็ได้นำเอาพระสูตรนี้มาทำการพิมพ์และตรวจชำระใหม่โดย ลำดับ ดังนี้

1. สารัต จันทรา ทาส (Sarat Chandra Das) นักวิชาการชาวอินเดีย ได้ให้ Buddhist Text Society of India, นครกัลกัตตา จัดพิมพ์ “สุวรรณประภาโสตตมสูตร” ฉบับดั้งเดิมที่เป็นภาษาสันสกฤต เป็นครั้งแรก เมื่อปี ค.ศ.1898 โดยมีสาตีส จันทรา ศาสตรี (Satis Chandra Sastri) เป็นผู้ตรวจชำระ

2. บุงยู นันโจ (Bunyu Nanjio) และโฮเค อิซุมิ (Hokei Idzumi) ได้ตรวจสอบชำระและพิมพ์ใหม่ ในชื่อ The Suvarnaprabhasa Sutra : a Mahayana text called “The Golden Splendour” โดยให้ The Eastern Buddhist Society นครเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ทำการพิมพ์ ในปี ค.ศ. 1931

3. โยฮันเนส โนเบล (Johannes Nobel) ได้นำต้นฉบับภาษาสันสกฤตมาตรวจชำระร่วมกับฉบับ อักษรทิเบตและฉบับแปลจีนโดยอึ้งจิง และพิมพ์ใหม่ชื่อ Suvarnaprabhasottamasutra. Das Goldglanz-sutra: ein Sanskrittext des Mahayanabuddhismus. ในปี ค.ศ.1937 จัดพิมพ์โดย Otto Harrassowitz เมืองไลพ์ซิก ประเทศเยอรมนี

4. ดร. สิตางศุเศขร พักชี (Sitansusekhar Bagchi) ได้ตรวจชำระฉบับสันสกฤตของ บุงยู นันโจ (Bunyu Nanjio) และโฮเค อิซุมิ (Hokei Idzumi) ในหนังสือเล่มที่กล่าวแล้วในข้อ 2 และให้สถาบันมิถิลา (The Mithila Institute of Post-Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning) ซึ่งมีสำนักอยู่ที่เมืองทรังกะ แคว้นพิหาร ประเทศอินเดีย ทำการจัดพิมพ์ใหม่ในหนังสือ Suvarnaprabhasasutra (Buddhist Sanskrit Text No.8) เมื่อปี ค.ศ. 1967

สุวรรณประภาโสตตมสูตรเป็นพระสูตรที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า พระสูตรนี้มีแหล่งที่มาจากไหนแต่ขึ้นเมื่อใดและใครเป็นผู้แต่ง ส่วนใหญ่ข้อมูลต่าง ๆ ได้มาจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตที่พบในประเทศเนปาล และการค้นพบชิ้นส่วนของพระสูตรที่มีกระจัดกระจายอยู่หลายแห่ง

สุวรรณประภาโสตตมสูตร เป็นพระสูตรที่มีความสำคัญยิ่งพระสูตรหนึ่งของพระพุทธศาสนา มหายาน แหล่งที่มาและระยะเวลาที่มีการแต่งพระสูตรนี้ยังไม่ปรากฏชัดเจน จากหลักฐานหลาย ๆ ชิ้นส่วน ของพระสูตรที่ค้นพบ สันนิษฐานได้ว่า ต้นฉบับของพระสูตรน่าจะมียุ่ก่อนต้น คริสต์ศตวรรษที่ 5 แต่ อย่างไรก็ตาม ยังมีบางสมมติฐานเชื่อว่า พระสูตรนี้อาจถือกำเนิดขึ้นในเอเชียกลาง และใน

สมัยต่อมาคงมี การเพิ่มเติมเนื้อหาจนมีจำนวนบทเพิ่มขึ้นโดยลำดับจนในปัจจุบันนี้ มีทั้ง ฉบับ 21 บท และ 29 บท

สุวรรณประภาโสตตมสูตรเป็นพระสูตรที่รวบรวมสารัตถะในหลาย ๆ เรื่องเข้าด้วยกัน มี ทั้ง การ สาราภาพบาป การกล่าวคำมั่นสัญญาที่จะคุ้มครองของเหล่าเทพเทวดาทั้งหลาย เช่น ท้าวจตุ มหาราช พระ นางสร้อยศรีท้าวศรีมหาเทวี และทฤตมาปฤถิวีเทวดา การกำจัดโรคด้วยความรู้ทาง อายุรเวท ชาดกเรื่องแม่ เสือ คำแนะนำสำหรับพระราชาและผู้ปกครองประเทศ คำสอนเรื่องความ กรุณาต่อสัตว์ และการอธิบาย หลักคำสอนเรื่องความว่าง (ศูนยตา) ของพระพุทธศาสนา มหายาน แนวความคิดหลักของพระพุทธศาสนา มหายานที่ปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตร มี 3 แนวความคิด ได้แก่ (1) แนวความคิดเรื่องอนุตตรบุชา มี 7 ขั้นตอน คือ วันทนาและบูชา ศรณคมนา ปาปเทศนา ปุณยานุโมทนา อัธยาศัยและยาจนา ปริณาม นา อาตมภาวปริตยาคะ (2) แนวความคิด เรื่องตรีกาย มีนิรมลกาย สัมโภคกาย ธรรมกาย (3) แนวความคิดเรื่องปรัชญาศูนยตา (ความว่าง)

“สุวรรณประภาโสตตมสูตร” เป็นพระสูตรที่พุทธศาสนิกชนได้ให้ความเชื่อถือ ศรัทธา และ ปฏิบัติ สืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานประมาณ 1,500 ปี ซึ่งเห็นได้จากการค้นพบชิ้นส่วน ของ ต้นฉบับเป็น จำนวนมากในแถบเอเชียกลางและเนปาล อีกทั้งมีการนำพระสูตรต้นฉบับที่เป็น สันสกฤตนี้มาแปลเป็น ภาษาจีน ทิเบต และภาษาอื่นๆ อีก เช่น อุยกูร์ (Uighur) มองโกล (Mongol) ซอกเดียน (Sogdian) โชตาน (Khotanese) และตันกัต (Tangut) ญี่ปุ่น เยอรมัน อังกฤษ และไทย ลำดับต่อไป จะกล่าวถึงการแปลภาษา ต่างๆ ตั้งแต่ยุคต้นๆ จนถึงปัจจุบัน

ค. คัมภีร์ลลิตวิสูตร

คัมภีร์ลลิตวิสูตรเป็นคัมภีร์ที่บรรยายเรื่องราวประวัติของพระพุทธเจ้าซึ่งเชื่อกันว่าเป็นคัมภีร์ ของ นิกายสรวาสติวาท มีแนวคิดเหมือนนิกายมหายานรุ่นแรก ๆ แต่ไม่อาจสรุปได้ว่าเป็นของนิกาย มหายาน เพราะ ยังมีการอธิบายหลักธรรมบางประการที่ยังคงความเป็นพุทธศาสนายุคแรก (Early Buddhist) หรือ นิกายเถรวาทตั้งเดิมอยู่มากเมื่อเปรียบเทียบกับคัมภีร์ลลิตวิสูตรกับคัมภีร์ของเถรวาท พบว่ามีเนื้อเรื่องหลาย ตอนเหมือน คัมภีร์นิกายเถรวาท (พระไตรปิฎก) โดยเฉพาะสูตรนิบาตทำให้น่า ศึกษาแนวคิดและเรื่องราวที่ ปรากฏในคัมภีร์ ลลิตวิสูตรนี้เป็นอย่างยิ่ง

คำว่า ลลิตวิสูตร แยกออกได้เป็น 2 ศัพท์ คือ ลลิต หมายถึง การเล่นสนุกสนาน แต่ ความหมายใน ที่นี้ น่าจะหมายถึง พระกิริยาที่ทรงประพุดตัวอย่างงดงามของพระพุทธเจ้า ส่วนคำว่า วิสูตร หมายถึง ขยาย เพิ่มเติม ทำให้กว้างขึ้น พิศดาร รายละเอียด เมื่อรวมเข้าด้วยกันเป็นลลิตวิสูตร มีความหมายว่า เรื่องราว โดยพิสดารของ การกระทำหรือสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำพร้อมทั้ง

ประวัติอันแสดงให้เห็นถึงความ ยิ่งใหญ่ของพระองค์ในช่วง ก่อนตรัสรู้ หรือหมายถึงพระจริยาวัตรของ พระพุทธเจ้าอย่างพิสดาร อาจสรุป แปลได้ความสั้น ๆ ว่าพุทธประวัติอย่างพิสดารก็ได้

คัมภีร์ลลิตวิสตระนี้มีชื่อเรียกแทนได้อีก คือ มหานิทาน และ ไวปุลยสูตร (ไวปุลยสูตร) และ มหา วุฑุหะ มีลักษณะเหมือนคัมภีร์มหาปุราณของฝ่ายพราหมณ์ แสดงถึงลักษณะของมหายานสูตร สันนิษฐาน ว่าใน ระยะเวลาแรกนิกายมหายานเองคงยังไม่ค่อยยอมรับคัมภีร์ลลิตวิสตระนี้เท่าไร แต่ต่อมา ฝ่ายมหายานรุ่น หลังให้ ความยอมรับและถือกันว่าเป็นพระไตรปิฎกนับเข้าในกลุ่มพระสูตร เนื้อเรื่อง ในคัมภีร์ลลิตวิสตระ แบ่งออกเป็น บทหรืออรรถยถาได้ 27 บท

การเล่าเรื่องในคัมภีร์ลลิตวิสตระนี้ก็เป็นการเล่านิทาน ซึ่งต้องประกอบด้วยตัวละคร และฉาก ตัวละครแต่ละตัวมีส่วนร่วมในการช่วยให้เนื้อเรื่องดำเนินไปได้อย่างมีชีวิตชีวา และน่าติดตาม รวมทั้ง ทำให้มองเห็นภาพของเนื้อเรื่องได้เด่นชัดยิ่งขึ้น

ลักษณะภาษาที่ใช้ในคัมภีร์ลลิตวิสตระนี้เป็นภาษาสันสกฤตผสมนี้ เรียกได้ หลายชื่อ คือ ภาษากึ่ง สันสกฤต (Quasi-Sanskrit) ภาษาคาถา (Gatha Dialect) สันสกฤตพันทางของพุทธ ศาสนา (Buddhist Hybrid Sanskrit) สันสกฤตของพุทธศาสนา (Buddhist Sanskrit) สันสกฤตผสม (Mixed Sanskrit) และ สันสกฤตพันทาง (Hybrid Sanskrit) ทั้งนี้ก็ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ หาข้อสรุปไม่แน่ชัดว่าจะเรียกลักษณะ ภาษาในคัมภีร์ลลิตวิสตระเป็นชื่อใด ถึงกระนั้นมักนิยมเรียกปนกันไปในเรื่องดังกล่าวมานั้น แต่โดยความเห็น ของผู้วิจัยแล้วลักษณะผสมผสานระหว่างสันสกฤตกับบาลีนี้ ถ้าไม่ได้นำมาประพันธ์เกี่ยวกับเรื่องใน พุทธ ศาสนา ควรเรียกว่าสันสกฤตพันทาง (Hybrid Sanskrit) หรือ สันสกฤตผสม (Mixed Sanskrit) แต่ถ้า นำมา ประพันธ์เกี่ยวกับเรื่องในพุทธศาสนาก็ควรเรียกว่า สันสกฤตพันทางของพุทธศาสนา (Buddhist Hybrid Sanskrit) หรือ สันสกฤตของพุทธศาสนา (Buddhist Sanskrit) น่าจะเหมาะสมกับลักษณะการใช้ภาษา เช่นนี้

ส่วนรูปลักษณะการประพันธ์ของคัมภีร์ลลิตวิสตระนี้เป็นการประพันธ์ที่ผสมผสาน 2 ลักษณะ คือ (1) ร้อยแก้ว หมายถึง ลักษณะภาษาที่ไม่มีกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์มาบังคับใช้เหมือนร้อยกรอง ใช้รูป ศัพท์ที่ผสมด้วยวิภक्ति ปัจจัย ตามกฎเกณฑ์ไวยากรณ์ของภาษาแล้วนำมาเรียงในรูปประโยคตามที่ต้องการ และ (2) ร้อยกรอง หมายถึง ลักษณะคำประพันธ์ที่เรียบเรียงถ้อยคำให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันท ลักษณะ ภาษาบาลีเรียกลักษณะการประพันธ์ว่า คาถา ส่วนภาษาสันสกฤตเรียกว่า ปद्य” เป็นลักษณะการ ใช้ ภาษาที่ต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ของฉันทลักษณ์ที่บังคับใช้ศัพท์เกี่ยวกับ ครุ (เสียงหนัก) ลหุ (เสียงเบา) ใน คัมภีร์ลลิตวิสตระใช้รูปลักษณะการประพันธ์ผสมผสานทั้งร้อยกรองและร้อยแก้วตลอดทั้งเรื่อง ลักษณะเช่นนี้ ทางวรรณคดีภาษาสันสกฤตเรียกว่า จมปุ

ระยะเวลาที่ประพันธ์คัมภีร์ลลิตวิสตระ นั้นยังไม่สามารถสรุปได้เป็นที่แน่นอน แม้จะมีผู้ศึกษาถึง ระยะเวลาการประพันธ์ไว้หลายท่านก็ตาม อีกประการหนึ่งเกี่ยวกับผู้ประพันธ์นั้น ยังไม่มีผู้ใดชี้ชัดลงไปได้ ว่า ใครเป็นผู้ประพันธ์คัมภีร์ลลิตวิสตระ แต่จากการที่ผู้ศึกษาหลายท่านได้ ศึกษาสืบค้นเกี่ยวกับคัมภีร์นี้ จึง พอที่จะสันนิษฐานได้ว่า คัมภีร์นี้มีที่มาอย่างไร และเป็นแนวคิดของนิกายไหน นิกายมหายานถือว่า พระ อานนท์เถระท่องจำคัมภีร์ลลิตวิสตระนี้มาจากพระพุทธเจ้า แล้วถ่ายทอดกันต่อ ๆ มา ตั้งแต่สมัยพุทธกาล จึงถือกันว่าคัมภีร์นี้เป็นคัมภีร์ที่สำคัญคัมภีร์หนึ่งของนิกายมหายาน

วินเทอร์นิทซ์ (Wintenz) สันนิษฐานว่า คัมภีร์ลลิตวิสตระนี้มีคำสอนที่เป็นของเถรวาทดั้งเดิม แต่มีการปรับปรุงแนวคิดเหมือนมหายาน และไม่อาจสืบค้นได้ว่าใครเป็นผู้ประพันธ์ แต่ลักษณะภาษาที่ใช้เป็น ภาษา สันสกฤตผสม (Mixed Sanskrit) บางตอนเนื้อเรื่องภาษาที่ใช้เก่าถึงสมัยพุทธกาล อาจเป็นไปได้ว่า ผลงานเรื่อง นี้ประพันธ์และเรียบเรียงขึ้นโดยคณะบุคคล ไม่ใช่เป็นการประพันธ์ของบุคคลเพียงคนเดียว ซึ่ง ก็มีผู้เห็นด้วยว่า คัมภีร์นี้แต่งโดยนักปราชญ์หลายท่านและผู้แต่งยังได้แสดงถึงความรู้ลึกซึ้งอันลึกซึ้งและความ ภัคดีอันสูงส่งที่มีต่อ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ข้อสันนิษฐานดังกล่าวนี้ไม่อาจทราบได้ว่าเป็นความจริง หรือไม่ และท่านก็ไม่อาจ ชี้ชัดลงไปว่าคัมภีร์นี้เป็นของนิกายไหน กล่าวเพียงว่ามีแนวคำสอนที่เป็นเถรวาท ดั้งเดิมและปรับปรุงแนวคิดให้ เหมือนมหายานเท่านั้น

แต่ พี.แอล. ไวทยะ (P.L. Vaidya) ชี้ชัดลงไปว่าคัมภีร์นี้เป็นคัมภีร์ที่สำคัญมากที่สุดเล่มหนึ่งของฝ่ายมหายาน แต่ก็บอกว่าอาจจะเป็นผลงานของนิกายสรวาสติวาท ซึ่งเป็นสมาชิกของนิกายเถรวาทดั้งเดิม ข้อสันนิษฐานนี้น่าเชื่อถือมากที่สุด และจากหลักฐานทางจีนก็ระบุว่าคัมภีร์ลลิตวิสตระเป็นชื่อสำนวนพุทธประวัติของนิกายสรวาสติวาท อีกทั้งนักปราชญ์ต่าง ๆ ก็เชื่อกันว่ามหายานนำคัมภีร์ลลิตวิสตระมาแต่งเติมให้มีลักษณะทางมหายานที่หลัง แม้จะมีสันนิษฐานที่สอดคล้องกันดังกล่าวมานั้น แต่ก็ไม่อาจชี้ชัดได้ว่า ผู้ประพันธ์นี้มีชื่ออะไร

คัมภีร์ลลิตวิสตระได้มีผู้แปลเนื้อเรื่องในคัมภีร์ลลิตวิสตระออกเป็นภาษาต่าง ๆ หลายภาษาทั้งในยุโรปและเอเชีย ดังนั้น คัมภีร์นี้จึงมีอิทธิพลต่อวรรณคดีและศิลปะในยุคหลังค่อนข้างมาก ต่อมาเมื่อโลกมีวิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีเกี่ยวกับการสื่อสารและการตีพิมพ์เอกสารต่าง ๆ คัมภีร์ลลิตวิสตระนี้ จึงได้ถูกพิมพ์เป็นรูปเล่ม ในขณะที่เดียวกันก็มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงรูปศัพท์และข้อความบางแห่งของเนื้อเรื่องด้วย ซึ่งอาจเป็นเพราะความไม่รู้เท่าทันในเรื่องภาษาที่ใช้ในคัมภีร์นี้ หรืออาจเป็นเพราะมีวัตถุประสงค์ให้ง่ายต่อความเข้าใจของตนเองก็ได้ คัมภีร์นี้ได้มีการแปลเป็นภาษาทิเบต ภาษาจีน ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาไทย จากการสืบค้น พอที่จะประมวลการพิมพ์และแก้ไขรวมทั้งแปลคัมภีร์ลลิตวิสตระ เป็นภาษาต่าง ๆ ได้ดังนี้

ในประเทศจีนมีการแปลคัมภีร์ลลิตวิสตระเป็นภาษาจีนอยู่ 3 สำนวน สำนวนที่ 1 แปลประมาณ พ.ศ. 543-643 เป็นฉบับที่เก่าที่สุด แต่ปัจจุบันต้นฉบับได้สูญหายไปแล้ว สำนวนที่ 2 พระธรรมรักษะ (Dhammaraksa) แปลเมื่อ พ.ศ. 851 (ค.ศ. 308) แปลได้เพียง 8 อรรถยาก็หยุดแปลเพียงเท่านี้ สำนวนที่ 3 เทวกร (Devakara) แห่งราชวงศ์ถัง (Tan) แปลเมื่อ พ.ศ. 1163-1447 (ค.ศ. 620-904) ถือกันว่าเป็นฉบับที่แปลได้ถูกต้องที่สุดของสำนวนในภาษาจีน

ในประเทศทิเบตมีคัมภีร์พระพุทธรประวัติชื่อว่า คัมภีร์กุลละ (Dulvat) ประเทศทิเบตนี้มีการแปล คัมภีร์ ที่เป็นภาษาสันสกฤตมาเป็นภาษาของชาวทิเบตตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14 และคัมภีร์ลลิตวิสตระ นี้ จินมิตร (Jinamitra) ทานศีล (Dansila) มุนีวรม (Munivarma) และเย-เศส-สเท (Ye-ses-sde) แปลเป็น ภาษาทิเบต เมื่อ พ.ศ. 1443 ปัจจุบันต้นฉบับที่เป็นภาษาทิเบตฉบับสมบูรณ์อยู่ที่เมืองเซนไต ประเทศญี่ปุ่น และพุทธ ประวัติฉบับภาษาทิเบตนี้เองที่วูดวิลล์ รอกฮิลล์ (Woodville Rockhill) แปลออกมาเป็นภาษาอังกฤษ และในประเทศไทยราชบัณฑิตยสถานได้ใช้ต้นฉบับที่เป็นภาษาอังกฤษนี้แปลออกมาเป็น ภาษาไทยเมื่อ พ.ศ. 2475 แล้วตั้งชื่อหนังสือว่า พุทธประวัติฝ่ายมหายานในทิเบต

ฟูโกซ์ (Foucaux) ชาวฝรั่งเศสแปลคัมภีร์พระพุทธรประวัติฉบับภาษาทิเบตมาเป็นโดยใช้ชื่อตามที่ ปรากฏในหน้าปกของเรื่องว่า LE LALITA VISTARA L'histoire traditionnelle la vie du Bouddha Cakyamuni traduit du sanscrit par P.E. de Foucaux พิมพ์ที่กรุงปารีสครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2390 - 2391 (ค.ศ. 1847-1848) ชาวยุโรปได้รู้เรื่องพุทธประวัติจากคัมภีร์แปลเป็นภาษาฝรั่งเศสเล่มนี้อย่าง กว้างขวางยิ่งขึ้น

ราเชนทร ลาล มิตร (Rajendra Laul Mitra) ได้ตรวจสอบชำระและพิมพ์คัมภีร์ลลิตวิสตระเป็น ครั้ง แรกเมื่อปี พ.ศ. 2420 (ค.ศ. 1877) ส่วนใหญ่อาศัยต้นฉบับที่ได้จากประเทศอินเดียและประเทศเนปาล พิมพ์ โดยบิблиโอเทกา อินเดีย เมืองกัลกัตตา (Bibliotheca Indica Calcuta) ฉบับนี้มีการแก้ไขเรื่อง ไวยากรณ์ เพื่อให้ตรงตามกฎไวยากรณ์ของปาณินิมากินไปทำให้ไม่สามารถจะเชื่อได้ว่ามีเนื้อความ เหมือนเดิมและ ข้อความบางตอนก็ขาดหายไป

ต่อมา เอส. เลฟมันน์ (S Lefmann) เป็นชาวเยอรมันมีความสนใจในพุทธศาสนาและได้พิมพ์ คัมภีร์ ลลิตวิสตระนี้แบ่งออกเป็น 2 ภาค ภาคแรกพิมพ์ใน พ.ศ. 2445 (ค.ศ. 1902) ภาคที่สองพิมพ์ใน พ.ศ. 2451 พิมพ์ที่เมืองฮาล (Halle) ประเทศเยอรมัน ฉบับที่พิมพ์ภาคแรก พิมพ์ ตามต้นฉบับของอินเดียและเนปาล แต่ต้นฉบับมีข้อผิดพลาดเป็นส่วนมากต่อมาได้แก้ไขและพิมพ์ตาม ต้นฉบับที่ นำมาเปรียบเทียบถึง 6 ฉบับ ซึ่งได้มาจากหอสมุดในยุโรป จึงเป็นฉบับที่น่าเชื่อถือได้มากกว่า ฉบับเดิม ส่วน

ฉบับภาคที่ 2 พิมพ์ตามต้นฉบับในหอสมุดในยุโรปและฉบับของราเชนทร ลาล มิตรที่แก้ไข แล้ว เนื้อหาคัมภีร์ลิตวิสตระ

เนื้อเรื่องในคัมภีร์ลิตวิสตระมีความพิสดารในลักษณะการประพันธ์แนวทางชีวประวัติ ผสมผสาน กับ แนวทางอิทธิปาฏิหาริย์ แต่โดยเนื้อแท้ของเรื่องราวพุทธประวัตินั้นในแต่ละบทมีแก่นแท้ไม่มากเท่าใด นัก และ แต่ละบทนั้นมีเนื้อเรื่องไม่เท่ากัน สั้นบ้าง ยาวบ้าง

ง. คัมภีร์มหาวัสตุ

วรรณคดีสันสกฤตมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุคพระเวท (Vedic Sanskrit) จนถึงยุค วรรณคดีแบบแผน (Classical Sanskrit) ซึ่งดำเนินต่อมาจนปัจจุบัน ด้วยระยะเวลาที่ยาวนานทำให้มี วรรณคดีเกิดขึ้นจำนวนมากโดยแบ่งอย่างกว้างๆ ได้ 4 ประเภท อันดับแรกคือวรรณคดีเกี่ยวกับ ศาสนา และ ปรัชญา เรียกว่า อาคม ได้แก่ คัมภีร์สำคัญของยุคพระเวทซึ่งประกอบไปด้วยคัมภีร์พระ เวท คัมภีร์พราหมณะ คัมภีร์อาร์ณยกะ และคัมภีร์อุปนิษัท ประเภทที่สองคือวรรณคดีเกี่ยวกับ วิชาการต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิชาศึกษาความรู้เพื่อให้เข้าใจพระเวทได้อย่างลึกซึ้ง เช่น อัญญาธยายี ของปาณินิ เรียกว่า ศาสตร์ ประเภทที่สามคือวรรณคดีที่มีเนื้อหาอิงประวัติศาสตร์แต่งขึ้นเพื่อสวดูติ วีรบุรุษ เรียกว่า อิติहाสะ และ ประเภทสุดท้ายคือวรรณคดีที่มีเนื้อหาสะท้อนให้เห็นประสบการณ์ ชีวิตมนุษย์โดยมุ่งสร้างอารมณ์สุนทรีย์เป็นสำคัญ เรียกว่า กวีนิพนธ์หรือกาวยะ คัมภีร์มหาวัสตุอวทาน จัดเข้าใน ประเภทอาคม คือเป็นงานเขียน เกี่ยวกับศาสนาและปรัชญา รูปแบบการเขียนมุ่งเน้นสื่อ ความหมายในทาง อุดมคติมีการสอดแทรกนิทาน ชาดกเพื่อให้เกิดความสนุกเพลิดเพลิน และจดจำได้ ง่ายตามแบบฉบับ ของตนดังที่ วิสุทท์ บุชยกุล กล่าวไว้ ว่า กวีอินเดียชอบแต่งเรื่องนิทานซ้อนนิทาน คือตัวละครในเรื่องส่วน ใหญ่จะเล่าเรื่องนิทานแทรก และใน เรื่องแทรกอาจเล่าเรื่องแทรกอีกก็ได้ซึ่ง ลักษณะดังกล่าวนี้ก็มีปรากฏ อยู่ในคัมภีร์มหาวัสตุอวทานด้วย

หลังจากที่สมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ประมาณ 100-200 ปีพระภิกษุ สงฆ์ ในพระพุทธศาสนาได้เกิดการแบ่งแยกแตกออกเป็นนิกายต่างๆ ถึง 18 นิกาย ซึ่งสาเหตุของการ แบ่งแยก นั้นมีสมุฏฐานมาจากข้อขัดแย้ง 2 ประการ คือ เพราะการปฏิบัติพระวินัยไม่ทัดเทียมเสมอ กันเรียกว่า ความวิบัติแห่งศีลสามัญญตาอย่างหนึ่ง เพราะทรรคนะในเรื่องของหลักธรรมซึ่งได้อธิบาย ไม่ตรงกันเรียกว่า ความวิบัติแห่งทริภูมิสามัญญตาอย่างหนึ่ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งนั้น เกิดจากความ เข้าใจที่แตกต่างแล้ว นำไปสู่การปฏิบัติต่างกันออกไป จึงเกิดนิกายต่างๆขึ้นมากมายใน พระพุทธศาสนา บรรดานิกายเหล่านั้นได้ มีนิกายสำคัญ อันมีระบบอย่างชัดเจนเป็นที่ยอมรับนับถือ ของนักปราชญ์อยู่ 2 นิกาย คือ นิกายมหาสังฆิกะ กับนิกายเถรวาท

ต่อมาพระภิกษุในกลุ่มมหาสังฆิกะชื่อ มหาเทวะอวดอ้างตนเองเป็นพระอรหันต์กระทำ ความผิด หลายอย่าง จึงได้สร้างเหตุผลเพื่อกลบเกลื่อนความผิดของตนเองแสดงความเห็น 5 ประการ ซึ่งเป็นเรื่องที่ เกี่ยวกับความบกพร่องของพระอรหันต์ ทำให้ภาพพระอรหันต์ตกต่ำด้วยคำในสายตา ของคนทั่วไป เมื่อเกิด แนวความคิดเกี่ยวกับสถานะของพระอรหันต์ที่เปลี่ยนไปจากเดิมเช่นนี้ นิกายโล โกตตรวาทินซึ่งเป็นสาขา ของมหาสังฆิกะ จึงเปลี่ยนแนวหรือวิธีในการเผยแพร่คำสอนเปลี่ยนจากอุดม คติของอรหันต์ไปสู่อุดมคติ พุทธะ ประกอบกับในสมัยนั้นการเผยแพร่ของลัทธิศาสนาอื่น ๆ ได้ถูก นำมาเสนอในรูปแบบและ แนวคิด ใหม่ ๆ ทั้งลัทธิธรรม ข้อปฏิบัติและพิธีกรรม จึงได้แต่งคัมภีร์ขึ้น ราวพุทธศตวรรษที่ 2 ชื่อว่า มหาวัสตุ เชิดชู พุทธภาวะ พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าเป็นโลกุตตระ (เหนือโลก) พระพุทธองค์ไม่ทรงบรรทมมีแต่ทรงเข้าฌานเพื่อพักผ่อนอิริยาบถ การเผยแพร่คำสอนใน ลักษณะนี้ของมหาสังฆิกะ และโลกอตตรวาทิน ได้ผลมากทำให้คนลืมนภาพความเป็นอรหันต์ มุ่งเฉพาะ ภาพแห่งความเป็นพระพุทธเจ้า เมื่อประสงค์จะเป็นพระพุทธเจ้าต้องปฏิญาณตนเป็นโพธิสัตว์ อุดมคติ แห่งโพธิสัตว์จึงเกิดขึ้นในยุคนี้ และต่อมาก็พัฒนาเป็นนิคายมหายาน

ลัทธิธรรมหรือใจความสำคัญที่มุ่งสอนในมหายานนั้น โดยสรุปมี 3 ประการ คือ ภูมิปารมิตา และศูนยตา ส่วนคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์มีอยู่หลายประการ ภูมิถือว่าเป็นหนึ่งในคุณสมบัติ เหล่านั้น โดยเฉพาะภูมิที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวัสตุนั้นมีอยู่ 10 ประการ ซึ่งเชื่อว่าเป็นภูมิ

ในยุคต้น ๆ ก่อนจะพัฒนาการจนกลายเป็นคัมภีร์ต่าง ๆ ที่ว่าด้วยเรื่องภูมิหรืออาจจะกล่าวได้ ว่า ทศ ภูมิใน คัมภีร์มหาวัสตุเป็นแม่บทแห่งทศภูมิในยุคหลัง อย่างไรก็ตามในประเด็นปัญหาเรื่องที่มา พัฒนาการ อิทธิพลของทศภูมิ นี้ยังไม่ชัดเจนหรือเป็นที่ยุติแน่นอน เพราะตามหลักฐานในระดับคัมภีร์ ต่างๆ นั้นยังมี ข้อ แตกต่างและลึกลับกันอยู่ เช่น มีความต่างกันในเรื่องของชื่อเรียก จำนวนและลำดับ ภูมิเป็นต้น ตัวอย่างเช่น ภูมิที่ 1 ในมหาวัสตุ ชื่อสุราโรหา ส่วนในทศภูมิสูตร ชื่อประมุขิตา ซึ่งถือว่าเป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงเรื่องภูมิที่พัฒนาและเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน ส่วนเรื่องจำนวนนั้นในบางคัมภีร์ ของมหายานนั้นมี ไม่เท่ากัน เช่น คัมภีร์ลึงกาวตารสูตร คัมภีร์ธรรมสังเคราะห์ถึง 11 ภูมิ

คัมภีร์มหาวัสตุ แปลว่าเรื่องที่ยิ่งใหญ่หรือสำคัญ ส่วนมากมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ใน ชีวิตประวัติของพระพุทธเจ้า ใจความสำคัญอยู่ที่เรื่องอดีตชาติของพระพุทธเจ้าซึ่งนำมาสนับสนุน เหตุการณ์ ในชีวิตปัจจุบันของพระองค์ คัมภีร์มหาวัสตุนีมีเนื้อหามากซ้ำยังใช้เวลาในการแตงนานนับ หลายร้อยปี และ ไม่ปรากฏว่าใครผู้เป็นประพันธ์ แต่สันนิษฐานได้ว่ามิใช่ประพันธ์โดยบุคคลคนเดียว แต่ประพันธ์โดยคณะ บุคคล มหาวัสตุเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ที่สำคัญมากเล่มหนึ่งในบรรดา คัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนาที่ ประพันธ์เป็นภาษาสันสกฤต และยังถือได้ว่าเป็นคัมภีร์พุทธประวัติที่

เก่าแก่ที่สุดเพราะ จากหลักฐานที่ ปรากฏเชื่อได้ว่าเกิดขึ้นหลังการ สังคายนาคั้งที่ 2 ประมาณ พ.ศ. 200 นอกจากนี้อาจ กล่าวได้ว่า เนื้อเรื่อง ในมหาเวสตุณจะได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ปุราณะของศาสนา พราหมณ์ เช่น เรื่องราว เกี่ยวกับบรห การสร้าง โลก ตลอดจนการแสดงเรื่องการจัดหรือกำเนิด ราชวงศ์ เช่น ราชวงศ์ของศากยะ และโกเลียะ ซึ่งเป็นลักษณะ อันเป็นองค์ประกอบของปุราณะ อนึ่ง คัมภีร์มหาเวสตุณนี้แม้ได้ชื่อว่าเป็นวินัยปิฎก แห่งนิกายโลโกตตรวาทิน แต่ เนื้อความเปลี่ยนแปลงแตกต่าง จากวินัยปิฎกไปมาก เป็นผลงานการประพันธ์ ของเหล่าภิกษุในนิกายโล โกตตรวาทิน ซึ่งมีหลักความ เชื่อหรือเป้าหมายสำคัญสูงสุดของนิกาย คือ มุ่งสอน พุทธศาสนิกชนให้ บรรณาพุทธภาวะอย่าง เดียว โดยเชิดชูพุทธภาวะที่ว่า พระพุทธเจ้ามีสภาวะเป็น โลกุตระอยู่เหนือโลก เหนือกระแสที่มนุษย์ ทั่วไปยึดติด พระองค์มีสภาวะเป็นทิพย์บริสุทธิ์ยิ่ง อยู่เหนือ กาลเวลา ไม่แก่ไม่เจ็บป่วย ไม่หิว ทรง เข้าฌานพักผ่อนอิริยาบถเป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติหรือสภาวะ สูงสุดของพระพุทธเจ้า ส่วน การ ที่จะบรรลุพุทธภาวะได้นั้น ต้องเริ่มต้นด้วยการบรรณาอย่างแน่วแน่ที่จะเป็นพระพุทธเจ้า แล้ว ประพฤติตนตามแนวทางแห่งโพธิสัตว์เสียก่อน คือต้องประพฤติภูมิธรรมต่าง ๆ จาก จุดนี้ทำให้เกิด อุดมคติ หรือปลุกกระแสอุดมการณ์แห่งโพธิสัตว์อันนำไปสู่การพัฒนาจนกลายมาเป็น แนวคิดที่สำคัญ ของมหายาน ในยุคต่อมา

คัมภีร์มหาเวสตุณทวนไม่ปรากฏนามผู้แต่งและไม่มีคำระบุถึงช่วงเวลาที่ตั้งไว้จึงไม่อาจชี้ชัด ได้ว่าคัมภีร์นี้ใครเป็นผู้แต่งและแต่งขึ้นเมื่อใด ระบุเพียงว่าเป็นวินัยปิฎกของนิกายโลโกตตรวาท สาขา ของสำนักมหาสังฆิกะ นักวิชาการหลายคนได้ศึกษาเนื้อหาของคัมภีร์แล้วก็มีความเห็นแตกต่างกันไป เช่น วินเทอร์นิทซ์ (Winternitz) อ้างข้อความที่กล่าวถึงดอกบัววงเป็นวงกลมเป็นรัศมีรอบพระเศียร ของ พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นอิทธิพลจากศิลปะการแกะสลักของชาวคันธาระ ก็สันนิษฐานว่าคัมภีร์น่าจะ แต่ง ขึ้น ในช่วงก่อนคริสตกาล เพราะเรื่องรัศมีรอบพระเศียรนี้จิตรกรชาวกรีกนำไปเผยแพร่ใน อินเดีย และการ ที่คัมภีร์กล่าวถึงพวกฮั่น ภาษาจีนตัวหนังสือจีน และนักโหราศาสตร์โดยใช้ศัพท์ว่า โหราปาฐกะ ก็ทำให้เชื่อ ว่าคัมภีร์น่าจะแต่งในราวคริสต์ศตวรรษที่ 4 ฝ่ายเตลวัตเต ราหุละ (Telwate Rahula) ผู้ศึกษา วิเคราะห์ คัมภีร์อย่างละเอียด กล่าวว่าคัมภีร์มหาเวสตุณทวนมีร่องรอยที่แสดง ความรู้สึกต่อต้านพราหมณ์อย่างรุนแรง ลักษณะเช่นนี้น่าเชื่อว่าคัมภีร์แต่งขึ้นหลังจากที่มีคัมภีร์ พระไตรปิฎกแล้ว อย่างไรก็ตาม วินเทอร์นิทซ์ (Winternitz) ได้สรุปว่าแก่นสำคัญของคัมภีร์นี้เป็นเรื่อง ที่เก่าแก่มาก อาจมีกำเนิดประมาณ 2 ศตวรรษก่อนคริสตกาล และมีการแก้ไขเพิ่มเติมหลายครั้งจนถึง คริสต์ศตวรรษที่ 4 หรืออาจมีการเพิ่มเติม ขึ้นเรื่อย ๆ หลังจากนั้น

คณะสงฆ์นิกายโลโกตตรวาทนอกจากเผยแพร่คัมภีร์มหาวัสตฺถุอวทานอยู่ทางตอนกลางและตอนเหนือของอินเดีย แล้วยังได้เผยแพร่เข้าไปในทิเบต และเนปาลประมาณช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12-13 ด้วย ดังปรากฏในบันทึกประวัติศาสตร์ของตาราณาถ ที่ระบุว่าในช่วงเวลานั้นมีการบวชพระนิกายโลโกตตรวาท ฝ่ายมหาสังฆิกะอยู่ แต่หลังจากคริสต์ศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา ร่องรอยของนิกายโลโกตตรวาทและคัมภีร์ มหาวัสตฺถุอวทานก็ขาดหายไป สำหรับประเทศอินเดียเองช่วงเวลานั้นก็มีภัย สงครามจากภายนอกมารุกราน วัฒนาอารามทั้งหลายก็ถูกทำลายคัมภีร์ต่างๆ ก็ถูกทำลายไปด้วย จึงไม่พบ ร่องรอยคัมภีร์มหาวัสตฺถุอวทานใน ประเทศอินเดียอีกเลย แต่ก็ยังโชคดีที่คัมภีร์ได้เผยแพร่ไปยังประเทศ ข้างเคียง เช่น ทิเบตและเนปาลก่อน แล้ว ไม่เช่นนั้นคัมภีร์อันทรงคุณค่าก็คงจะอันตราย ไม่เหลือหลักฐาน ใดๆ ให้เราได้ศึกษาอีก

คัมภีร์มหาวัสตฺถุอวทานแต่งด้วยภาษาสันสกฤตผสมภาษาปรากฤต ซึ่งต่างจากภาษาสันสกฤตพระ เวท (Vedic Sanskrit) และภาษาสันสกฤตแบบแผน (Classical Sanskrit) ภาษาสันสกฤตผสมนี้เกิดขึ้น เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 3-4 หรือราว 200 ปีก่อนคริสต์ศักราชซึ่งเป็นระยะร่วมสมัยกับ ภาษา สันสกฤต แบบแผน ใช้สำหรับเขียนคัมภีร์พุทธศาสนาของนิกายฝ่ายเหนือและนิกายอื่นๆ ที่แตกแขนงมา จากสำนัก มหาสังฆิกะ แพรงกลิน เอ็ดเจอร์ตัน (Franklin Edgerton) จึงเรียกภาษาสันสกฤตผสมนี้ว่า ภาษาสันสกฤต ผสมทางพุทธศาสนา (Buddhist Hybrid Sanskrit) สาเหตุที่มีการผสมภาษาสันสกฤตกับ ภาษาปรากฤต อาจเนื่องมาจากข้อความที่เคยท่องจำกันมาเป็นภาษาปรากฤต ผู้แต่งต้องการรักษาภาษา เดิมเอาไว้เพื่อ แสดงถึงความเก่าแก่น่าเชื่อถือ การแต่งคัมภีร์พุทธศาสนาในยุคต้นๆ จึงรักษาลักษณะของ ภาษาเดิมเอาไว้ มากโดยเน้นการใช้ภาษาปรากฤตหรือภาษาถิ่นเป็นหลัก ต่อมาจึงปรับเปลี่ยนมาใช้ภาษา สันสกฤตมากขึ้น ลดปรากฤตให้น้อยลง การใช้ภาษาสันสกฤตแบบผสมมีอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3-8 และในที่สุดก็เปลี่ยน มาเป็นสันสกฤตแบบแผน ดังจะเห็นได้จากคัมภีร์พุทธศาสนาภาษาสันสกฤตที่ ประพันธ์ใหม่ในช่วงพุทธ ศตวรรษที่ 9 เป็นต้นมามากใช้ ไวยากรณ์สันสกฤตแบบแผนเป็นส่วนมาก

การประพันธ์หรือรวบรวมเรียบเรียงคัมภีร์มหาวัสตฺถุอวทานขึ้นก็เพื่อที่จะเชิดชูพุทธภาวะ โดยได้มองข้าม ความเป็นพระอรหันต์มุ่งตรงเฉพาะพุทธภาวะ คือความเป็นพระพุทธเจ้าซึ่งถือว่าเป็นภาวะสูงสุด บริสุทธิเป็นโลโกตตรภาวะถืออยู่เหนือโลกนั่นเอง ซึ่งเมื่อบุคคลปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้า จะต้อง ปฏิญาณตนเป็นพระโพธิสัตว์ก่อน โดยต้องบำเพ็ญบารมีและประพฤติจริยาวัตรในภูมิทั้งหลายตามระดับ ต่าง ๆ เพื่อก้าวเข้าสู่ความเป็นพระโพธิสัตว์อย่างเต็มตัว และตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด การเรียบเรียง หรือลำดับเรื่องหรือเนื้อหานั้นมีลักษณะที่พิเศษ คือเรียงตามความชอบใจของ

ผู้ประพันธ์เพราะบางเรื่อง บางตอนอาจจะไม่สัมพันธ์กัน แต่เข้าใจว่าเรื่องใดที่ผู้ประพันธ์เห็นว่าสำคัญ หรือพิเศษก็จะนำเรื่องนั้นมา รวบรวมไว้ สำหรับเนื้อหาที่อยู่ในคัมภีร์มหาเวสตุนี้มีเนื้อหาคล้ายกับนิทานกถาของเถรวาท ซึ่งได้กล่าวถึงพระจริยาวัตรการบำเพ็ญบารมีมากมายของพระโพธิสัตว์ในชาติต่าง ๆ ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน คือ

1. เริ่มต้นที่พระศากยมุนีเป็นบุคคลธรรมดาที่ปรารถนาพุทธภาวะ แล้วได้บำเพ็ญบารมีต่าง ๆ สิ้นกาลนาน ทั้งที่ยังมิได้รับการพยากรณ์ จนถึงเป็นสุเมธดาบสโพธิสัตว์ได้รับการพยากรณ์ในสมัยของพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปิปังกร และได้บำเพ็ญบารมีในสมัยของพระพุทธเจ้าอื่น ๆ

2. เริ่มต้นเป็นสันตสิทธเทพบุตร โพธิสัตว์อยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตจนถึงลงมาประสูติในพระครรภ์ของ พระนางสิริมหามายา อสิตดาบสเข้าเฝ้า ทรงได้รับการขนานพระนาม ทรงศึกษาศิลปวิทยาการต่าง ๆ ทรง อภิเชกสมรสได้พระกุมาร เสด็จออกผนวชเรื่อยมาจนถึงประทับ ณ โพธิบัลลังก์ การชนะมาร และได้ ตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

3. เริ่มต้นหลังจากตรัสรู้แล้ว พระองค์ก็ได้เสด็จออกโปรดเวไนยสัตว์ แสดงปฐมเทศนา ประกาศ ศาสนาแสดงธรรม ตรัสพระสูตรและชาดกมากมาย ในสถานที่ต่าง ๆ จนถึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน การ ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

จ. คัมภีร์ทิวาหวาน

ทิวาหวาน เป็นคำศัพท์ภาษาสันสกฤตที่เกิดจากการประสมหรือสมาส (Nominal Compounds) คำ 2 คำเข้าด้วยกันคือ ทิว + อวทาน (divya + avadna) โดยที่คำว่า อวทาน เป็นคำนามซึ่งความหมาย ตามรูป ศัพท์นั้นนักวิชาการต่าง ๆ มีความเห็นที่หลากหลายต่างกันไปดังนี้

วิลเลียมส์ (Williams) กล่าวว่า อวทานประกอบขึ้นจากคำว่า อว + ทาน (ava+dana) โดยคำว่า อว มาจากธาตุ อว (ava) ซึ่งมีหลายความหมาย เช่น สนับสนุน โนมน้าว กระตุ้น มอบให้พอใจ ชอบ ยอมรับอย่าง พอใจ ปกป้อง ค้ำครอง เป็นต้น เมื่อทำธาตุ อว ให้เป็นคำนามจึงหมายถึง พึงพอใจ ส่วนคำว่า ทาน (dana มา จากธาตุ ทา ที่หมายถึง ให้ สละให้ เมื่อเป็นคำนามจึงหมายถึง การกระทำ ที่เกี่ยวกับการให้ หรือการบริจาค ทาน ฉะนั้นการสมาสของคำว่า อวทาน หมายถึง การกระทำที่ยิ่งใหญ่ การกระทำที่น่ายินดี หรือความสำเร็จ ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะเกิดจากการให้ที่ทำให้เกิดความพึงพอใจทั้งผู้ให้และผู้รับ นอกจากนี้ วิลเลียมส์ยังกล่าวถึง คำนี้ไว้อีกหนึ่งคือ อวทาน ที่ ทาน มาจากธาตุ โท (do) หมายถึง ตัดแบ่ง เก็บเกี่ยว และลงอุปสรรค อว (ava) หมายถึง ออกจาก ลงมา ก็จะได้ คำว่า อวทาน ที่หมายถึง การตัดออก การแบ่ง ชิ้น ส่วน ภาค

ทิวยาวทานเป็นคัมภีร์ขนาดใหญ่ที่รวบรวมเรื่องราวชีวิตประวัติอันเป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชน ที่เกิดขึ้นในอินเดีย ประพันธ์ขึ้นด้วยภาษาสันสกฤตตั้งแต่แรกเริ่มสมัยคริสตกาลซึ่งคัมภีร์นี้ประดุจ สัญลักษณ์ที่มี อาจลบเลือนแห่งแนวคิดและแนวประพฤติปฏิบัติทางพุทธศาสนา เรื่องราวในคัมภีร์นี้ แพร่หลายไปทั่วทั้งเอเชีย ตั้งแต่กิลกิต ในจีน ไปจนถึงสาญจีในอินเดีย เลยไปจนถึงโบโรพุทโธ ในอินโดนีเซีย ไม่เกินไปเลยที่จะกล่าวว่า ทิว ยาวทานเป็นคัมภีร์หนึ่งที่มีอิทธิพลมากที่สุดแห่งประวัติศาสตร์พุทธศาสนา' การรวบรวมเรื่องราวทางพุทธ ศาสนาในยุคต้นๆ ที่บูร์นุฟ เรียกว่า ทิวยาวทาน เป็นเรื่องราวที่ถูกค้นพบครั้งแรกในประเทศเนปาล โดย บี. เอช. ฮอดสัน จากนั้นเขาได้นำความรู้นี้มาเผยแพร่แก่นักวิชาการสันสกฤต ยุโรป เรื่องราวแต่ละเรื่องในคัมภีร์นี้เป็น เสมือนชิ้นส่วนที่มีอิสระต่อกันซึ่งได้รับการรวบรวมให้กลายเป็น วรรณกรรมหนึ่งเรื่องที่ยิ่งใหญ่ ทิวยาวทานเป็น คัมภีร์ที่รวบรวมเรื่องราวชีวิตประวัติของพุทธศาสนิกชน จำนวน 38 เรื่องซึ่งเป็นเรื่องขนาดใหญ่ และประกอบด้วย รายละเอียดของเรื่องอย่างมาก ตำนานของบุคคล หรือนักบวชเหล่านั้นมีอยู่จริงโดยมีการแต่งเติมเหตุการณ์ให้ น่าตื่นเต้นเร้าใจ แก่นสำคัญของเรื่องเกี่ยวกับ หลักธรรม เรื่องกรรม การให้ในทางศาสนา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงถึงพลังแห่งการเลื่อมใส ศรัทธา ทิวยาวทานเป็นหนึ่งในบรรดาคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต ประเภทอวทานในยุคต้น เรื่องในคัมภีร์ทิวยาวทานพบได้ทั่วไปในบรรดาคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนา เช่น พระวินัยปิฎก ทิรชากม มัชฌิมกม สังยุตตาคม เป็นต้น ดูเหมือนว่าเรื่องราวในทิวยาวทานเป็น ส่วนที่ถูกคัดสรรออกมาแล้วนำมา รวมเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้สะดวกและง่ายในการสั่งสอนแนะนำพระนักบวชใหม่ รวมถึงคฤหัสถ์ทิวยาวทาน เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมเรื่องเล่าต่าง ๆ ผ่านรูปแบบการเล่าเรื่องที่ธรรมดาต่าง ๆ อันเป็นคลังข้อมูลที่มีความสำคัญของช่วงสังคมสมัยนั้น และเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยนักประวัติศาสตร์ในการสืบ สร้างอดีต ซึ่งคัมภีร์ทิวยาวทานก็จัดเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่จากข้อคิดเห็นและคำกล่าวถึงคุณค่า ความสำคัญของคัมภีร์ทิวยาวทานของนักวิชาการต่าง ๆ ข้างต้นจะเห็นได้ว่า คัมภีร์ทิวยาวทานเป็นวรรณคดีคำสอนประเภทอวทานที่สำคัญของนิกายสรวาสตีวาท อันมีลักษณะที่โดดเด่นคือ การถ ายทอดเรื่องราวชีวิตประวัติของ พุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับการกระทำอันดีงาม ความเชื่อ ความเลื่อมใสศรัทธาได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนและละเอียดถี่ถ้วน

ทิวยาวทานเป็นคัมภีร์พุทธศาสนาภาษาสันสกฤตที่รวมเรื่องราวไว้จำนวน 38 เรื่องซึ่งบูร์นุฟ (Burnouf) เป็นคนแรกที่ตั้งชื่อว่า ทิวยาวทาน และเป็นวรรณคดีประเภทอวทานในยุคแรกเริ่มซึ่งไม่ปรากฏนามผู้ประพันธ์ แต่จากข้อสันนิษฐานของเหล่านักวิชาการต่างๆ ที่สอดคล้องกันสรุปได้ว่าคัมภีร์ทิวยาวทานน่าจะเรียบเรียงขึ้นก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 3 หรือก่อนนั้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 และ

รวบรวมเสร็จไม่ว่าจะเกิน คริสต์ศตวรรษ ที่ 4 และบางส่วนก็มีความคิดเห็นว่าเป็นเรื่องบางส่วนของ ทิวาวทานน่าจะเรียบเรียงขึ้นราว 200 ปีก่อน คริสตกาล และเรียบเรียงเสร็จราวคริสต์ศตวรรษที่ 6

อวทานเป็นวรรณคดีเรื่องเล่าทางพุทธศาสนาที่มีความคล้ายคลึงกับชาดก กล่าวคือ มี องค์ประกอบของเรื่อง ได้แก่ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาถา และสโมธานคล้ายกัน เพียงแต่อวทาน มี ส่วนการพยากรณ์เพิ่มเข้ามา อวทานทั้ง 38 เรื่องในคัมภีร์ทิวาวทานนี้ไม่มีการจัดหมวดหมู่ของเรื่อง อีกทั้งการรวบรวมเรื่องราวเป็นไปอย่างสะเปะสะปะ การจัดวางรูปแบบของคัมภีร์นี้ไม่มีความเชื่อมต่อกันซึ่งไม่มีหลักในการจัดวางแต่อย่างใด

2.4.2 คัมภีร์ภาษาสันสกฤตผสมของพุทธศาสนาที่สำคัญ

1. อธิธรรมโกศ คือ งานนิพนธ์เกี่ยวกับพุทธปรัชญาภาษาสันสกฤต ซึ่งอ้างอิงหลักคำสอนของ นิกาย สรวาสตีวาท และนิกายอื่นๆ ในอภิธรรมโกศนี้ มี 600 การิกา (โคลก) รวมทั้งอรรถกถาของผู้ รจนาเองด้วย เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับวิชาการหลายด้าน คือ จักรวาลวิทยา จิตวิทยา จริยศาสตร์ และ หลักธรรมเกี่ยวกับ ความหลุดพ้น รจนานี้เมื่อพุทธศตวรรษที่ 9 หรือ 10 (แต่ต้นฉบับเดิมไม่ปรากฏว่ามี อยู่ในขณะนี้ ที่มีอยู่ คือ อภิธรรมโกศวยาขยา ของ โยโศมิตร เท่านั้น) ผู้รจนานี้ คือ วสุพนธุ

2. อวทาน-ศตก คือ งานนิพนธ์อวทานสันสกฤตที่เก่าแก่ ที่รวบรวมนิทานเรื่องการกระทำที่ กล้าหาญ 10 เรื่อง อวทานแต่ละอวทานได้กล่าวถึงเรื่องราวในอดีต และนำเอาจริยธรรมของเรื่อง ออกมา ชี้แจง เพื่อให้พิสูจน์ว่าชีวิตของคนเรานั้น ถูกหล่อหลอมขึ้นมาเพราะกรรมในชาติ ปางก่อนของ ตนๆ งาน นิพนธ์นี้คาดว่าคงจะอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 6-7 เพราะว่าชาวจีนได้แปล ไว้เป็นภาษาของ ตน เมื่อราว พุทธศตวรรษที่ 8 กล่าวโดยสรุปแล้วในงานนิพนธ์นี้ มีเรื่องต่อไปนี เรื่องกรรมดรรที่อาจทำ ให้บุคคลได้ตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้า เรื่องวิญญูณ เรื่องคนและสัตว์เกิดเป็น เทพทั้งหลาย และกรรม สำคัญที่ทำให้บุคคลให้เป็น อรหันต์ งานนิพนธ์นี้ไม่ปรากฏนามผู้รจนานี้

3. โพธิจรยวตาร คือ งานนิพนธ์สันสกฤตที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา รจนานี้เป็น กวายุ ว่าด้วย เรื่อง ความคิดเห็นในเรื่องการจะได้รับพุทธภาวะ รจนานี้เมื่อพุทธศตวรรษที่ 12 ผู้รจนานี้ คือ ศานติเวท

4. ธรรมสงครห คือ งานนิพนธ์สันสกฤตที่รวบรวมคำที่ใช้เฉพาะเรื่องเกี่ยวกับพุทธปรัชญา รจนานี้เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 7 ผู้รจนานี้ ได้แก่ นาการชุน

5. ทิวาวทาน คือ งานนิพนธ์สันสกฤตที่เป็นอวทาน กล่าวคือ การรวบรวมเรื่องนิทานต่างๆ จาก พระไตรปิฎก รจนานี้เป็นร้อยแก้วและคาถา งานนิพนธ์นี้ไม่ปรากฏกาลเวลาที่รจนานี้และผู้รจนานี้

6. คณทวยห คือ งานนิพนธ์สันสกฤตที่กล่าวถึงเรื่องสุธน ผู้ได้รับคำแนะนำจากมัญชุศรี โภธิสัตว์ ได้เดินทางไปที่อินเดีย เพื่อจะได้รับความรู้สูงส่ง ในที่สุดได้รับความรู้จากโภธิสัตว์ สมัน ตภัทระและ กล่าวถึงเรื่องศุนยตา ธรรมกาย ฯลฯ งานนี้ไม่ปรากฏกาลเวลาที่รจนาและผู้รจนา

7. ซาตกมาลา คือ งานนิพนธ์สันสกฤตที่รจนาด้วยบทร้อยกรองและบทร้อยแก้ว เป็นนิทานที่ แปล จากชาติภาษาบาลีและจรียาปิฎก โดยเลือกแปลเป็นสันสกฤต 34 เรื่อง อันแสดงถึงวิถี ชีวิต ของ พระพุทธเจ้าในอดีตชาติ และการสั่งสมบารมีขณะที่พระองค์ยังเป็นพระโภธิสัตว์อยู่ รจนาเมื่อ พุทธศตวรรษที่ 8-9 ผู้รจนาได้แก่ อารยศูร

8. การณทวยห คือ พระสูตรสันสกฤตพุทธศาสนา-มหายาน มี 2 ตอน ตอนแรกเป็น ร้อยแก้ว ตอนหลังเป็นโคลก งานนิพนธ์นี้มีชื่อเต็มว่า “อวโลกิเตศวร-คุณการณทวยห” ไม่ปรากฏว่ารจนาในปี ไต และผู้รจนาคือใคร

9. ลงกาวตารสูตร คือ พระสูตรสันสกฤตพุทธศาสนานิกายมหายาน ที่สอนวิชฌยานวาท ขยาย ความศุนยวาท เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สทธรรมลงกาวตาร” รจนาสมัยใดไม่ปรากฏ และมีได้กล่าวว่าผู้ รจนา คือใคร

10. ลลิตวิสตร คือ งานนิพนธ์สันสกฤตชนิดอวทาน ที่บรรยายประวัติของพระพุทธเจ้าอย่าง ละเอียด รจนาเป็นร้อยแก้ว ใช้สันสกฤตผสมในรูปแบบปุราณะ ไม่มีผู้ใดทราบว่างานนิพนธ์นี้ใครเป็นผู้ รจนา และกาลเวลาแห่งการรจนาก็ไม่แน่นอน

11. มธยมิก-การิกา (มธยมิก-สูตร) คือ งานนิพนธ์สันสกฤต พุทธปรัชญา มี 400 โคลก ใน 27 บท เกี่ยวกับศุนยวาทซึ่งเป็นคำสอนอยู่ในมหายานสูตร รจนาราวพุทธศตวรรษที่ 7 ผู้รจนาคือพระ นาคารชุน

12. มณชูตรีมูลกลป คือ งานนิพนธ์สันสกฤตเกี่ยวกับตันตระของพระพุทธศาสนา ว่าด้วยเรื่อง พระ ศากยมุนี ทรงสอนเรื่องราวเกี่ยวกับอำนาจพิเศษแก่พระมัญชุศรี คาดกันว่างานนิพนธ์นี้รจนาขึ้น ราวพุทธ ศตวรรษที่ 7 แต่ไม่ปรากฏว่าใครเป็นผู้รจนา

13. มหาวสตุ คือ งานนิพนธ์สันสกฤตประเภทอวทาน ที่คาดว่ารจนาเมื่อราวพุทธศตวรรษ ที่ 6 หลักใหญ่ใจความสำคัญของงานนี้ คือ เรื่องวินัย ประวัติของพระพุทธเจ้า เรื่องบาง เรื่องในนิทาน ซาตกและ อวทานด้วย ผู้รจนาคือใครไม่ปรากฏนาม

14. สทธรรมปุลนทริก คือ งานนิพนธ์สันสกฤตของนิกายมหายาน มีทั้งร้อยกรองและ ร้อยแก้ว บรรยายเรื่องพระพุทธเจ้าและทรรศนะที่เกี่ยวกับพระโภธิสัตว์ รจนาพุทธศักราช 743 ไม่บ่งว่าใครเป็น ผู้ รจนา

15. พรชญาปารมิตา คือ งานนิพนธ์สันสกฤตสูตรหนึ่งของคำสอนทางพุทธปรัชญา ฝ่ายนิกายมหายาน (ซึ่งมีอยู่หลายสูตรที่ว่าด้วยเรื่องบารมี (ความสมบูรณ์) 6 ของพระโพธิสัตว์ เน้นทางปัญญาบารมี (พรชญาปารมิตา) อันเป็นบารมีที่สูงที่สุด ซึ่งประกอบด้วยความรู้เรื่อง ศูนย์ตา (ความว่างเปล่า) งานนี้ไม่ ปรากฏกาลเวลาที่รจนาและนามของผู้รจนา มีบางคนกล่าวว่างานนิพนธ์นี้เกิดขึ้นที่แคว้นกัษมีระ

16. สุขาวดีว्यूท เป็นงานนิพนธ์สันสกฤตที่บรรยายความพิเศษของพระอมิตตาภะ และดินแดนของ พระองค์อย่างละเอียด งานนิพนธ์นี้มีทั้งฉบับพิสดารและฉบับย่อ (ฉบับใหญ่, ฉบับเล็ก) ฉบับย่อก็คืองานที่มาจากฉบับพิสดารนั่นเอง งานนี้ไม่ปรากฏทั้งกาลเวลาที่รจนา และนามของผู้รจนา

17. มหายานสูตราลงการ เป็นงานนิพนธ์สันสกฤตชนิดร้อยกรองที่กล่าวเรื่องพุทธะปรัชญาโดยเน้นหนักในทางวิญาณวาท รจนาเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 9 ผู้รจนาได้ก่ อสงค

2.5 ความหมายและแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการแปล

มนุษย์ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารฉันใด การแปลก็ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงระหว่างกันฉันนั้นการแปลเป็นเสมือนสะพานที่ช่วยให้การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมสามารถกระทำได้ง่ายขึ้นช่วยให้ข้อจำกัดในด้านต่างๆ ของมนุษย์นั้นแคลงและที่สำคัญ การแปลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก

การแปลหมายถึง การถ่ายทอดความหมายของสารในต้นฉบับภาษาหนึ่งเป็นอีกภาษาหนึ่ง คำว่า translate ซึ่งหมายถึง การแปลมีรากศัพท์มาจากคำว่า translatum ซึ่งเป็นรูปหนึ่งของคำว่า transerre ซึ่งหมายถึง ‘ถ่ายทอด’ หรือ ‘ส่งผ่าน’ ด้วยเหตุนี้ นักแปลจึงทำหน้าที่เสมือนตัวกลางในการสื่อสารผู้ถ่ายทอดความหมาย โดยการนำเอาความหมายทั้งหมดจากต้นฉบับมาถ่ายทอดให้เป็นบทแปลในอีกภาษาหนึ่ง ซึ่งนอกจากจะต้องรักษาความหมายเดิมไว้แล้ว ยังจำเป็นต้องคำนึงถึงการใช้ภาษาอย่างเป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับจารีตของภาษานั้นอย่างแท้จริง (ศาสตราจารย์ ดร.ปัญญาบริสุทธิ์ : 2533)

นพพร ประชากุล (นพพร ประชากุล, 2540: 17-18) อธิบายความหมายของการแปลไว้ว่า “การแปลเป็นกระบวนการการสื่อสารความคิด ข้อความที่สื่อความหมายอาศัยภาษาเป็นเพียงสื่อเจ้าของต้นฉบับแสดงความคิดเห็นของตนออกมาในรูปของข้อความที่เป็นภาษา นักแปลมีหน้าที่ดึงเอาความคิดออกมาจากข้อความเดิมอย่างถูกต้องและครบถ้วน”

กระบวนการแปลเป็นกระบวนการทางความคิดและกระบวนการทางภาษา สุมณ อริยปิณฑ์ (2548) และ ทิพา เทพอักษรพงศ์ (2542) มีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ต้นฉบับ หรือการวิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการเขียนสารต้นฉบับ คือ การหาข้อมูลเกี่ยวกับต้นฉบับและผู้เขียนต้นฉบับเพื่อให้เข้าใจในสารที่ต้องการถ่ายทอด โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้ คือ

1.1 เนื้อหาสาระของต้นฉบับ คือ ผู้แปลต้องพิจารณาเนื้อหาสาระของสารที่จะแปลว่าเป็นเรื่องที่คุณเคยสามารถเข้าใจได้อย่างถ่องแท้หรือไม่ หากเป็นเรื่องศาสตร์เฉพาะด้านผู้แปลต้องพิจารณาว่ามีความรู้หรือภูมิหลังเกี่ยวกับเรื่องนั้นหรือไม่ และถ้าผู้แปลมีความจำเป็นต้องแปลงานที่ไม่มีภูมิหลัง ก็ต้องศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำราต่าง ๆ หรืออาจถามจากผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ แต่ผู้แปลไม่ควรแปลงานที่ไม่คุ้นเคยและไม่สามารถศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตัวเอง หรือจากผู้รู้ในสาขานั้น ๆ ได้เลย เพราะอาจทำให้งานแปลคลาดเคลื่อนจากต้นฉบับได้

1.2 ความยากง่ายของภาษาต้นฉบับ คือ ผู้แปลต้องพิจารณาว่าระดับความยากง่ายของภาษาที่ใช้ในต้นฉบับนั้นอยู่ในเขียนความสามารถที่จะแปลได้หรือไม่และจะสามารถแปลออกมาโดยใช้ภาษาในฉบับแปลได้อย่างเป็นธรรมชาติ และใช้ภาษาระดับเดียวกันหรือไม่

ขั้นที่ 2 การทำความเข้าใจต้นฉบับและถอดรหัสสาร เพื่อพร้อมจะถ่ายทอดต่อไปยังผู้รับสาร หรือเรียกว่ากระบวนการอ่าน ซึ่งผู้อ่านหรือก็คือผู้แปลนั้น ต้องมีความรู้ด้านภาษาและความหมาย (Linguistic knowledge) ด้านศาสตร์เฉพาะทาง (Specialized knowledge) ด้านวัฒนธรรม (Cultural knowledge) ด้านภาษาศาสตร์สังคม (Sociolinguistics) และอื่น ๆ จึงจะสามารถเข้าใจสารในต้นฉบับได้ เนื่องจากการแปลไม่ใช่เป็นการถ่ายทอดภาษา แต่เป็นการถ่ายทอดความหมาย ดังนั้นผู้แปลจึงจำเป็นต้องตีความต้นฉบับให้ถูกต้อง และต้องรำลึกอยู่เสมอว่า ผู้รับสารในฉบับแปลนั้น เป็นบุคคลคนละกลุ่มกับผู้รับสารที่ผู้เขียนต้นฉบับคาดหวังไว้ ขณะที่ผู้แปลจึงไม่ควรแปลในระดับถอดคำต่อคำ ปัญหา (2534) แนะนำวิธีปฏิบัติในการอ่านเพื่อทำความเข้าใจต้นฉบับไว้ดังต่อไปนี้ คือ ให้แบ่งหน่วยการแปลในระดับประเด็น ซึ่งแต่ละประเด็นความสั้นยาวไม่แน่นอน และเมื่อแบ่งหน่วยการแปลแล้วจึงเริ่มอ่านข้อความในแต่ละหน่วยการแปลอย่างละเอียด โดยมุ่งทำความเข้าใจในสารในแต่ละหน่วยการแปลทั้งด้านในด้านเนื้อหาสาระ จุดมุ่งหมายในการเขียนและลีลาใช้ภาษาเพื่อผู้แปลจะสามารถเลือกสำนวนโวหารและลีลาการเขียนของภาษาในฉบับแปลที่ตรงกับสารต้นฉบับ

ขั้นที่ 3 การถ่ายทอดเป็นภาษาฉบับแปล ผู้แปลต้องวิเคราะห์ว่า สารต้นฉบับเขียนให้กลุ่มเป้าหมายใดอ่าน โดยพิจารณาจากเนื้อหาสาระและระดับของภาษาที่ใช้ จากนั้นผู้แปลต้องทราบ

ด้วยว่ากลุ่มเป้าหมายที่จะอ่านงานแปลหรือกลุ่มใด จากนั้นจึงจะตัดสินใจเลือกคำ รูปประโยค ระดับภาษา สำนวนโวหาร และลีลาการเขียนที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้อ่านงานแปล หากกลุ่มผู้อ่านงานแปลเป็นกลุ่มที่ไม่มีความรู้หรือวัฒนธรรมในสารต้นฉบับเลยผู้แปลอาจต้องอธิบายความเพิ่มเติมในบางจุดเพื่อความเข้าใจ ส่วนการถ่ายทอดภาษาในฉบับแปลนั้นผู้แปลต้องใช้ภาษาให้เป็นธรรมชาติ ไม่เหลือร่องรอยของภาษาต้นฉบับอยู่แต่ให้คงไว้ซึ่งจุดมุ่งหมายหรือความหมายเดิมไว้ การถ่ายทอดภาษาในฉบับแปลให้เป็นธรรมชาตินั้นผู้แปลต้องพยายามไม่กลับไปดูสารต้นฉบับบ่อย ๆ แต่ให้พยายามแปลจากความทรงจำจากการอ่านสารต้นฉบับ

2.6 หลักการแปลภาษาบาลีสันสกฤตเป็นภาษาไทย

ศัพท์ในภาษาบาลีนี้ควบคุมกันเป็น “ประโยค” เมื่อรวมกันเข้าหลายๆ ประโยค ก็กลายเป็นเรื่องราวประวัติบุคคลหรือธรรมะที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง ภายในประโยคหนึ่งๆ มีประเภทของศัพท์ไม่เกิน 8 ลักษณะ การศึกษา ลักษณะเหล่านี้ให้เข้าใจชัดเจนเสียก่อน เป็นความจำเป็นสำหรับผู้เริ่มต้นแปลภาษาบาลี และสันสกฤตมีหลักการแปลที่เป็นพื้นฐาน 8 ประการ ดังนี้คือ

1. การแปลอาลปนะ
2. การแปลนิบาตต้นข้อความ / กาลสัตตมี
3. การแปลประธาน
4. การแปลบทที่ขยายประธาน
5. การแปลกิริยาในระหว่างของประธาน/บทนามที่มีวิภัตติเดียวกันกับประธาน / ประโยค
6. การแปลบทที่ขยายกิริยาในระหว่างเป็นต้น
7. การแปลกิริยาคุมพากย์
8. การแปลบทที่ขยายกิริยาคุมพากย์

ในการแปลประโยคสั้นๆ ประโยคทองเรื่อง หรือประโยคทองนิทาน ต้องแปล ไปตามลำดับ ตั้งแต่หมายเลขที่ 1 ถึงที่ 8 หมายเลขใด ไม่มีอยู่ในประโยคนั้น ๆ ให้แปลข้ามไปในหมายเลขรองๆ ได้ ยกเว้น หมายเลข 3 คือ ประธาน กับหมายเลข 7 คือ กิริยาคุมพากย์ถึงแม้จะไม่มีอยู่ในประโยค ก็ต้องเติมเข้ามาใน เวลาแปล จะแปลข้ามไปไม่ได้ (ถ้าเป็นประโยคลิงคัตตะ ไม่มีกิริยาคุมพากย์) ลักษณะศัพท์ทั้ง 8 ประการ โดยสังเขป

1. อาลปนะ 2 ประการ

- 1.1 นามนามประกอบด้วยอาลปนวิภัตติทั้งสิ้น เช่น บุริส, กณฺเณ, อานนฺท เป็นต้น

1.2 นิบาตบอกกาลปนะ 10 ศัพท์คือ ยคฺเช - ขอเดชะ, ภนฺเต - ข้าแต่ท่านผู้เจริญ, ภทฺนฺเต - ข้าแต่ท่านผู้เจริญ, ภเณ - แนะนำ, อมฺโห - ดูก่อนท่านผู้เจริญ, อาวุโส - ดูก่อนท่านผู้มีอายุ, เร - ไฉน, อเร - ไฉน, เท - เฮ้ย, เซ - แนะนำสาวใช้

อालปนะนามและอालปนะนิบาต ถ้ามาคู่กัน ให้แปลอาลปนะนามก่อน แล้วจึงแปลอาลปนะนิบาต อาลปนะนิบาตทำหน้าที่เป็น”วิเสสนะ”(บทขยาย)

2. นิบาตต้นข้อความ/กาลสัตตมมี

2.1 นิบาตต้นข้อความ เช่น (1) อถ วา - อีกอย่างหนึ่ง, อโ - อนึ่ง, อโ - โอ, เจ - หากว่า...ไฉไร, ยถิ - ผิดว่า...ไฉไร, สเจ - ถ้าวว่า...ไฉไร, ยนฺนุน - ไฉนหนอ, อุทาหุ, อาหุ- หรือว่า, อาม, อามนฺตา - เออ, ไซ, จิ, อิงฆ - เชิญ เกิด, ตคฺฆ - เอาเกิด, หนท - เชิญเกิด, อปิจ - เออ ก็, อีกอย่างหนึ่ง ... (นิยมวางไว้ตัวที่หนึ่งในประโยค) (2) กิร - ได้ยินว่า, ขลฺ - ได้ยินว่า, สฺหิ- ได้ยินว่า, ทิ- ก็, จริจฺยอยู่, ด้วยว่า, เพราะ, ดังจะ กล่าวโดยย่อ, ดังจะกล่าวโดยพิสดาร, ตฺ - ส่วนว่า, ปน - ก็, แต่ว่า, จ - ก็, อนึ่ง, แต่ว่า เป็นต้น (นิยมวางไว้ตัว ที่สองในประโยค)

2.2 กาลสัตตมมี เช่น เอกทิวสฺ- ในวันหนึ่ง, อเอกทิวสฺ- ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง, ตฺ ฆณฺ, ตสฺมี ฆณฺ -ในขณะนั้น, ตฺ สมยฺ, เตน สมยฺ, ตสฺมี สมยฺ - ในสมัยนั้น, เอก สมยฺ, เอกสฺมี สมยฺ - ในสมัยหนึ่ง, อถ - ครั้งนั้น, อถ โข - ครั้งนั้นแล, ตทา - ในกาลนั้น, อิทานิ- ในกาลนี้, อชฺช - ในวันนี้, อปรภาเค - ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก, เทส นาวสานเ - ในกาลอันเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งเทศนา เป็นต้น (นิยมวางไว้ต้นประโยค)

3. ประธาน 3 ประการ

3.1 บทนามนาม (สุทธานาม), ปุริสศัพท์นาม (ต, ตุมฺห, อมฺห) และวิเสสนศัพท์นาม เฉพาะ ก็ ศัพท์ที่ประกอบด้วยปฐมาวิภัตติเช่น ปุริโส, ปุริสา, โส, เต, ตว, ตุมฺเห, อห, มย เป็นต้น

3.2 บทนามนาม (สุทธานาม), ปุริสศัพท์นาม (ต, ตุมฺห, อมฺห) ที่ประกอบด้วย ตติยาวิภัตติ ในประโยคภาวจาก เช่น ปุริเสน ภูยเต, เตน ภูยเต เป็นต้น

3.3 บทพิเศษ ที่ใช้สำเนียงอายตนิบาตปฐมาวิภัตติได้เช่น เอวอ.อย่างนั้น (สังจจาก ลิงคฺต ณะ), อลฺ.อย่าเลย (ปฏิเสถลิงคฺตณะ), ตถา อ.เหมือนอย่างนั้น (ลิงคฺตณะ), ...ตฺ อ.อัน... (ตุมฺตถกฺต ตา), อชฺช อ. วันนี้(สัตตมมีปัจจัตตะ) เป็นต้น

4. บทที่ขยายประธาน มี 3 ประการ

4.1 วิเสสนะ ได้แก่บทคุณนาม, วิเสสนศัพท์นาม ที่มีลิงคฺวิภัตติวจนะ เสมอด้วย บทประธาน เช่น มหนฺโตปุริโส - อ.บุรุษ ผู้ประเสริฐ, สพฺเพ สดฺตา - อ.สัตว์ท. ทั้งปวง”

4.2 สามีสัมพันธะ ได้แก่บทนามที่ประกอบด้วยฉันทวิภัติและมีข้อความเกี่ยวข้องกับ บทประธาน ออกสำเนียงอายตนิบาตว่า “แห่ง..., ของ...” เช่น รมณฺญ ปุตุโต = อ.พระโอรส ของ พระราชา, มยฺหโทโส = อ.โทษ ของเรา เป็นต้น

4.3 วิสยธาระ ได้แก่บทนามที่ประกอบด้วยสัตตวิภัติและมีข้อความเกี่ยวข้องกับ บท ประธาน ออกสำเนียงอายตนิบาตว่า “ใน..., ณ...” เช่น สวตถิกิเรโกปุริโส สหตถา เขตเตจจเร จมมกตวา มาตฺรปฏิชคฺคิ. ได้ยินว่า อ.บุรุษ คนหนึ่ง ในเมืองสาวัตถี กระทำแล้ว ซึ่งการงาน ในนาด้วย ในเรือนด้วย ด้วยมือของตน ปฏิบัติแล้ว ซึ่งมารดา

5. กิริยาในระหว่างของประธาน 2 ประการ

5.1 กิริยาศัพท์ที่ประกอบด้วย ต อนุต มานปัจจย มีลิงค์วิภัติและวณะ เสมอ ด้วย ประธาน เช่น เถโร อาสนสาโล สวิทหนโต โรหิณี อาห = อ.พระเถระ เมื่อจัดแจง ซึ่ง โรงฉัน กล่าวแล้ว กะ พระนางโรหิณี

5.2 ตุนาติปัจจย 3 ตัว ได้แก่ ตุน, ตวา และ ตวานปัจจย เฉพาะที่บังคับว่าเป็น กิริยาอาการของประธาน เช่น มนุสสา ภิกขุณี ภิกขิ ทตวา วณฺทีสุ=อ.มนุษย์ท. ถวายแล้ว ซึ่งภิกษา แก่ ภิกษุท. ไหว้แล้ว

ข. บทนามที่มีลิงค์-วิภัติ-วณะเหมือนประธาน เช่น เอโก เสฏฺฐิปุตุโต สตุเทสนํ สุตวา ปพฺพชิตวา ลทฺธูปสมปโท ปณจวสสานิธมฺม ปรียาปุณิตวา อุปชฌายสฺส สนฺติเก กมมฏฺฐานํ คเหตุวา อรณฺญํ ปาวีสี. อ.บุตรของเศรษฐีคนหนึ่ง ฟังแล้ว ซึ่งเทศนา ของพระศาสดา บวชแล้ว ผู้มี อุปสมบทอันได้แล้ว เรียน เอาแล้ว ซึ่งธรรม ลีนปี ท. ห้า เรียนเอาแล้ว ซึ่งกรรมฐาน ในสำนัก ของอุปัชฌาย์ได้เข้าไปแล้ว สู่ป่า.

ค. ประโยคแทรก คือ บทนามนาม หรือปฺริสสัพพนาม ที่ประกอบด้วยฉันทวิภัติ [แปลว่า “เมื่อ...”] หรือสัตตวิภัติ[แปลว่า “ครั้งเมื่อ...”] [ประโยคอนุาทรและประโยคลักษณะ] เช่น เถรสฺสนิทฺทอ โนกฺกมนตฺสส,ป มมาเสอติกฺกนเต,อกฺโขโรโคอุปฺปชฺชิ. เมื่อพระเถระไม่ก้าวลงอยู่สู่ความ หลับ, ครั้งเมื่อเดือน ที่หนึ่ง ก้าวล่วงแล้ว, อ.โรคที่นัยน์ตา เกิดขึ้นแล้ว ประโยคว่า “เถรสฺสนิทฺทอโนก กมนตฺสส” เป็นประโยคอนุาทร เพราะเถระ ไม่เอื้อเพื่อต่อร่างกายที่ ต้องการพักผ่อน ส่วนประโยคว่า “ป มมาเส อติกฺกนเต” เป็นประโยคลักษณะ เพราะเป็นเครื่องหมายให้ จดจำว่าโรคเกิดขึ้นเมื่อใด

6. บทที่ขยายกิริยาในระหว่าง

บทที่ขยายกิริยาในระหว่าง ได้แก่บทนามที่ตั้งอยู่เบื้องหน้ากิริยาในระหว่าง และมี ข้อความเกี่ยวเนื่องกับกิริยาในระหว่าง เช่น มนุสสา ภิกขุณิ ภิกขุ ทตฺวา วนทีสุ. อ.มนุษย์ ท. ถวายแล้ว ซึ่งภิกษา แก่ภิกษุท. ไหว้แล้ว

7. กิริยาคุมพากย์ 3 ประการ

7.1 กิริยาอาชยาดทั้งหมด เช่น บุริโส คจจติ. อ.บุรุษ ย่อมไป เป็นต้น

7.2 กิริยาภิกตฺกเฉพาะที่ลงปัจจัย 9 ตัว คือ ตพพ, อนีย, ฌย, เตยย, रिज्ज, ต, กต, ข และอา นิปัจจัย ซึ่งตั้งอยู่ท้าย ประโยค เช่น บุริโส คโต = อ.บุรุษ ไปแล้ว, บุริเสน กम्म กต = อ.กรรม อันบุรุษ กระทำแล้ว, บุริเสน กम्म กรณีย = อ.กรรม อันบุรุษ พึงกระทำ เป็นต้น [ยกเว้น ตปัจจัยเป็นต้น ซึ่งอาจ ตั้งอยู่ท่ามกลางประโยคได้บ้าง เช่น ภททกั โว กต อธิ อาคจจนเตติ= อ.กรรม อันงาม อันทาน ท. ผู้มาอยู่ ในที่นี้กระทำให้แล้ว]

7.3 นิบาตบท/กิริยาบท (กัตตุวาจก/ภาววาจก/กัมมวาจก) ได้แก่กิริยาบทพิเศษ 5 บท (นิบาตที่ทำหน้าเป็นกิริยาคุมพากย์) คือ อล- สมควร, อตถิ- มีอยู่, นตถิ- ย่อมไม่มี, ลพภา - พึงถูกได้, สกกา- อาจ, สามารถเช่น เหว เปเสตฺน สกกา. แปลว่า “อันเรา ไม่อาจ เพื่ออันส่งไป อย่างนี้” 8. บทที่ขยายกิริยาคุมพากย์

บทที่ขยายกิริยาคุมพากย์ได้แก่บทนามที่ตั้งอยู่ข้างหน้ากิริยาคุมพากย์(เบื้องหลัง ก็มีบ้าง) และมีข้อความเกี่ยวเนื่องกับกิริยาคุมพากย์นั้น เช่น “เอว สตถา เตส ภิกขุณิ ธมฺมิ เทเสสิ. แปลว่า “อ. พระ ศาสตรา ทรงแสดงแล้ว ซึ่งธรรม แก่ภิกษุท. เหล่านั้น อย่างนี้”

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศึกษา เบญจกุล (2565) ได้ศึกษา ความต้องการและแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ด้านการอ่านสำหรับนักศึกษาครู สาขาวิชาภาษาไทย ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษา ความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ด้านการอ่านสำหรับนักศึกษาครู สาขาวิชาภาษาไทย 2) เพื่อวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ด้านการอ่านสำหรับนักศึกษาครู สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ผู้วิจัย ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจาก การทบทวนวรรณกรรม สอบถามความต้องการของนักศึกษา จำนวน 144 คน สัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นจากผู้บริหาร จำนวน 5 คน และสนทนากลุ่ม อาจารย์ผู้สอน จำนวน 7 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสอบถาม แบบ สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและประเด็นการสนทนากลุ่ม

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยสร้างข้อสรุปแบบ อุปนัย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า 1) ความ ต้องการในการพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ด้านการอ่านสำหรับนักศึกษาครู สาขาวิชา ภาษาไทย ของนักศึกษาอยู่ในระดับมากทุกด้าน สอดคล้องกับความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการจำเป็น ของผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอน ซึ่งมีข้อเสนอใน 5 ประเด็น ได้แก่ (1) การตอบสนองนโยบายการผลิตและ พัฒนาครูในศตวรรษที่ 21 (2) การมีต้นแบบนวัตกรรมหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ (3) การจัดการ เรียนรู้สมัยใหม่ในยุคดิจิทัล (4) การปรับพื้นฐานทักษะเทคโนโลยีของผู้เรียน และ(5) ข้อเสนอแนะเชิง นโยบาย 2) ผลการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาความ ฉลาดรู้ด้านการอ่านสำหรับ นักศึกษาครู สาขาวิชา ภาษาไทย จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า มี 6 แนวทาง ได้แก่ (1) การ จัดการเรียนการสอนฐานสมรรถนะเชิงรุก (2) การพัฒนาคุณลักษณะสำคัญของนักศึกษา

สุการ์ตพิชา ปิยะธรรมวรากุล (2021) ได้ศึกษา ความต้องการศึกษาต่อหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาพิเศษ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความต้องการ ความจำเป็น และความสำคัญ ของหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาพิเศษ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูลจากครูในโรงเรียนที่มีการจัดการ เรียนร่วมระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 2 ซึ่งกำลังปฏิบัติ หน้าที่อยู่ในปีการศึกษา 2563 กลุ่มตัวอย่างจำนวน 274 คนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ความ คิดเห็นเกี่ยวกับความจำเป็นและความสำคัญ ของหลักสูตร ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา พิเศษ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พบว่า โดยรวม มีความจำเป็น อยู่ในระดับมาก (= 4.27) และมีความสำคัญ อยู่ในระดับมาก (= 3.69) ผู้ตอบแบบสอบถามมีความต้องการให้บรรจุวิชา การคัดแยกวินิจฉัย ปัญหาการ จัดการศึกษาเด็กพิเศษเทคนิคการสอนเด็กพิเศษ จิตวิทยาเด็กพิเศษ การจัดการเรียนร่วม/เรียนรวม การ ช่วยเหลือ และฟื้นฟูเด็กพิเศษ มีค่าร้อยละที่สูงทุกระบวนวิชา ดังนั้นในการพัฒนาหลักสูตร ควรพิจารณา บรรจุวิชาดังกล่าวลงในหลักสูตร และมีความต้องการศึกษาต่อหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การศึกษาพิเศษ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มีค่าร้อยละที่สูง ดังนั้น จึงควรพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวให้ สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่ต้องการศึกษาค้นคว้าความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้คือ ใช้เป็นข้อมูล ในการวางแผนพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาพิเศษ มหาวิทยาลัย รามคำแหง ครั้งต่อไป ให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

พัชรี ทองอำไพ (2564) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การประเมินความต้องการที่จำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมด้านวิทยาศาสตร์ทางทะเลบนฐานวิถีชีวิตใหม่ สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของสถาบันวิทยาศาสตร์ทางทะเล มหาวิทยาลัยบูรพา ซึ่งทุนสนับสนุนการวิจัยจากทุนอุดหนุนการวิจัยและ นวัตกรรม ประเภทงบประมาณเงินอุดหนุนการวิจัยจากเงินรายได้ส่วนงานสถาบันวิทยาศาสตร์ทางทะเลมหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการที่จำเป็นและ แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมด้านวิทยาศาสตร์ทางทะเลบนฐานวิถีชีวิตใหม่ สำหรับนักเรียน มัธยมศึกษาตอนต้นของสถาบันวิทยาศาสตร์ทางทะเลมหาวิทยาลัยบูรพา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 186 คน ที่เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมของสถาบัน วิทยาศาสตร์ทางทะเล พ.ศ. 2560-2562 และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิทยาศาสตร์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตร และการสอนและผู้ทรงคุณวุฒิด้านเทคโนโลยีการศึกษาและฝึกอบรม รวมจำนวน 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการ วิจัย ได้แก่ แบบประเมินความคิดเห็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เกี่ยวกับความต้องการที่จำเป็นในการ พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมด้านวิทยาศาสตร์ทางทะเล บนฐานวิถีชีวิตใหม่ และแบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับความต้องการที่จำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความสำคัญของลำดับความต้องการที่จำเป็น ผลการวิจัยพบว่า 1. หัวข้อการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์ทางทะเลที่เหมาะสมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นคือ หัวข้อสิ่งแวดล้อมทางทะเล หัวข้อความหลากหลายทางชีวภาพทางทะเล และหัวข้อการเพาะเลี้ยงสัตว์และ พืชทะเล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ พัฒนาทักษะและกระบวนการเรียนรู้ การนำ องค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ และการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล 2. เนื้อหาสาระของ หลักสูตรฝึกอบรม ควรเชื่อมโยงเนื้อหาการเรียนรู้กับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 วิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยสรุปเป็นองค์ความรู้ที่ชัดเจน เรียงลำดับการเรียนรู้จากง่ายไป ยาก เน้นให้ผู้เรียนได้ทดลองและปฏิบัติจริง 3. การฝึกอบรม ณ ที่ตั้ง ควรใช้ระยะเวลา 3 วัน และการ ฝึกอบรมผ่านระบบ Tele conference ควรใช้ระยะเวลา 15-20 นาที โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอน ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการเรียนรู้ 4. วิทยากร ควรผสมผสานเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ที่หลากหลาย ทั้งรูปแบบการ บรรยาย การเปิดโอกาสให้มีการอภิปรายร่วมกัน การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การทัศนศึกษานอกสถานที่ และการจัดกิจกรรมกลุ่ม

สัมพันธ์ต่าง ๆ 5. ควรดำเนินการติดตามและประเมินผลโครงการ อย่างน้อย 2 ครั้ง คือ หลังสิ้นสุดการฝึกอบรมโดยทันที และหลังจากสิ้นสุดการฝึกอบรมไปแล้ว ประมาณ 3-6 เดือน

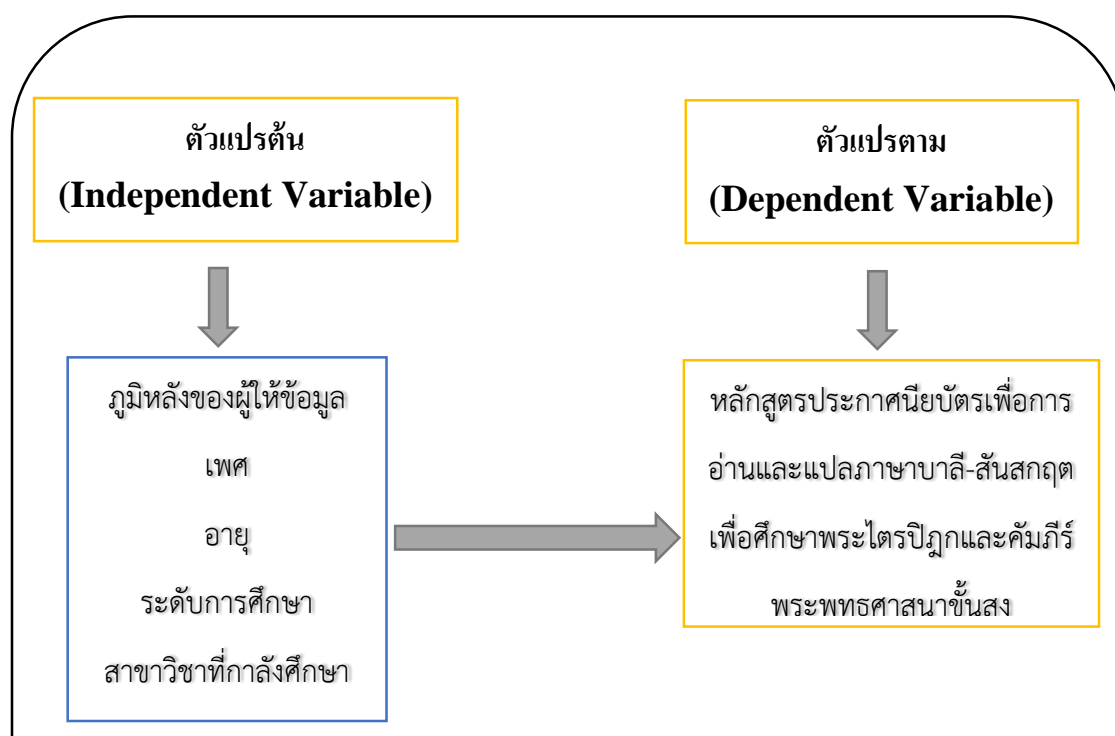
จินดารัตน์ แก้วพิกุล และ ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ (2559) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาการศึกษาค้นคว้าและสร้างองค์ความรู้ เพื่อพัฒนาทักษะ การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนมาตรฐานสากล เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชา การศึกษาค้นคว้าและสร้างองค์ความรู้ เพื่อพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ ด้วยตนเองของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาตอนต้น ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียน มาตรฐานสากล และทำการสนทนากลุ่มครูที่มีประสบการณ์ในการสอนรายวิชาการศึกษาค้นคว้าและสร้าง องค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหา ความต้องการในการพัฒนาหลักสูตร แนวทางในการพัฒนาหลักสูตร การ กำหนดเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการจัดการเรียนรู้ และการวัดประเมินผล จากนั้นทำการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสร้างข้อสรุปจากการวิเคราะห์ที่เนื้อหาตามประเด็นการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัย พบว่า แนวทางการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ยังขาดความชัดเจน ยากต่อการนำมาปฏิบัติ ทำให้เกิดปัญหาในการจัดการเรียนรู้ที่ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน การวัดประเมินผลไม่เป็นมาตรฐาน เดียวกัน การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ และสื่อการจัดการเรียนรู้ยังไม่สามารถทำให้ผู้เรียน บรรลุผลตามเป้าหมายและตัวชี้วัดความสำเร็จด้านผู้เรียนของโรงเรียนมาตรฐานสากล ผู้บริหารและ ครูผู้สอนในโรงเรียนมาตรฐานสากล จึงมีความต้องการที่จะให้มีการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาการศึกษา ค้นคว้าและสร้าง องค์ความรู้ เพื่อพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติจริง และสามารถพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าหมายและตัวชี้วัดความสำเร็จด้าน ผู้เรียนของโรงเรียนมาตรฐานสากล คำสำคัญ : การพัฒนาหลักสูตร, โรงเรียนมาตรฐานสากล, วิชาการศึกษาค้นคว้าและสร้างองค์ความรู้

จิตตภา สารพัดนึก ไชยปัญญา (2561) ได้ศึกษาและการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวกับคำยืมภาษา บาลีสันสกฤต มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวกับคำยืมภาษาบาลีสันสกฤต ผล การศึกษาพบว่าสามารถแบ่งงานวิจัยได้เป็น 2 กลุ่ม คือ งานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะคำยืมภาษาบาลีสันสกฤต และงานวิจัยที่ศึกษาคำยืมซึ่งจะมีการศึกษาคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตอยู่ด้วยกันจากการศึกษางานวิจัยทั้ง สองกลุ่มพบว่า ลักษณะของข้อมูลที่ใช้ในศึกษาแบ่งออกเป็น ข้อมูลจากพจนานุกรม หนังสือแบบเรียน ภาษาไทย ตำรา วรรณกรรม วรรณคดี และจารึกสมัยต่าง ๆ ขอบเขต

ของเนื้อหาพบการศึกษาเกี่ยวกับ ที่มาของคำ การจัดหมวดหมู่คำตามที่มาของคำการเปลี่ยนแปลงรูปคำ การเปลี่ยนแปลงเสียง การเปลี่ยนแปลงความหมายการสร้างกรอบความคิดในการศึกษานำมาจากคำอธิบายของนักวิชาการที่เกี่ยวกับ ภาษาและไวยากรณ์ไทย ภาษาและไวยากรณ์บาลีและสันสกฤต ภาษาศาสตร์เช่น ระบบเสียงภาษาไทย ระบบเสียงภาษาบาลีและสันสกฤต การเปลี่ยนแปลงเสียง การเปลี่ยนแปลงความหมาย การเปลี่ยนแปลง ของคำยืม แหล่งอ้างอิงที่สำคัญที่สุดของงานวิจัย ภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย คือ พจนานุกรมไทย พจนานุกรมบาลีและพจนานุกรมสันสกฤต

2.8 สรุปกรอบแนวความคิด

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังแสดงในแผนภาพ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 สรุปกรอบแนวความคิด

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูงนี้ ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบไม่ทดลอง (non-experimental design) เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) มีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 เทคนิคและวิธีการสุ่มตัวอย่าง
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้การวิจัย
- 3.4 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย
- 3.5 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวัดค่าตัวแปร
- 3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.8 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ได้แก่ นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา ใน 3 วิทยาเขต ได้แก่ (1) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายา นครปฐม (2) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย และ (3) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา ปีการศึกษา 2567 ใน 3 วิทยาเขต ซึ่งตอบแบบสอบถามตามที่กำหนด

3.2 ตัวแปร

การกำหนดตัวแปร (variable) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้จะประกอบด้วยตัวแปรอิสระ (independent variable) และตัวแปรตาม (dependent variable) ซึ่งตัวแปรดังกล่าว ผู้วิจัยได้มา

จากการศึกษา ค้นคว้าเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลแล้ว กำหนดเป็นตัวแปรในการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ตัวแปรต้น ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรต้น (independent variables) ประกอบด้วย ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา สาขาวิชาที่กำลังศึกษา

2. ตัวแปรตาม ผู้วิจัยได้กำหนดคุณลักษณะของตัวแปร (dependent variables) ประกอบด้วย สนใจเกี่ยวกับภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต พระไตรปิฎกศึกษา และการแปลคัมภีร์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นภาษาไทย กระบวนการแปล กลวิธีการแปล

3.3 เครื่องมือที่ใช้การวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้ แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจาก นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา เพื่อเป็นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง แบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เพศ อายุ ระดับที่กำลังศึกษาอยู่

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง ประกอบด้วย คำถามภาษาบาลี สันสกฤต การศึกษาและการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์พระพุทธศาสนา ภาษาสันสกฤต

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามระดับความความสนใจของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษาที่สนใจเกี่ยวกับภาษาบาลี สันสกฤต พระไตรปิฎก และการแปลคัมภีร์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นภาษาไทย โดยใช้คัมภีร์สำคัญเป็นรายการประเมินแบบสอบถามความสนใจนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษาเกี่ยวกับภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และพระพุทธศาสนา โดยแบ่งระดับสนใจออกเป็น 5 ระดับ คือ

5	หมายถึง	มีความสนใจมากที่สุด
4	หมายถึง	มีความสนใจมาก
3	หมายถึง	มีความสนใจปานกลาง
2	หมายถึง	มีความสนใจน้อย

1 หมายถึง มีความสนใจน้อยที่สุด
ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3.4 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำการสร้างและพัฒนาเครื่องมือโดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม
2. กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อสร้างแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย
3. สร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีเนื้อหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (content validity) จากอาจารย์ที่ผู้ทรงคุณวุฒิ

3.5 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ทำหนังสือลงพื้นที่ถึงรองอธิการบดี และ/หรือคณบดี เพื่อขอความอนุเคราะห์ใช้พื้นที่และในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักศึกษาในระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา
2. ขอความยินยอมการเข้าร่วมโครงการวิจัยเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาในระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา
3. ส่งแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม
4. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามโดยนักวิจัย
5. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยนักวิจัย
6. ขอความยินยอมการเข้าร่วมโครงการวิจัยเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูป/คน ประกอบด้วย ตัวแทนนักศึกษาจากคณะศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ และบัณฑิตวิทยาลัย คณะละ 2 รูป/คน
7. เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรในคณะมนุษยศาสตร์ และบัณฑิตวิทยาลัย คณะละ 2 รูป/คน
8. ทำการสรุปผลโดยวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันระหว่างผลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร การวิจัยเชิงปริมาณ (แบบสอบถาม) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (การสัมภาษณ์เชิงลึก) โดยใช้การวิเคราะห์ค่าสถิติ การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) การวิเคราะห์ส่วนประกอบ (componential analysis) และการวิเคราะห์สรุปอุปนัย (analytic induction)

9. จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ และจัดทำบทความวิจัย

3.6 การวัดค่าตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดการวัดค่าตัวแปร ซึ่งเป็นการแปลผลค่าเฉลี่ยความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง ในด้านต่าง ๆ โดยใช้เกณฑ์ ดังนี้

ระดับ	ช่วงค่าเฉลี่ย	การแปลผล
5	4.21 – 5.00	ระดับความต้องการ มากที่สุด
4	3.41 – 4.20	ระดับความต้องการ มาก
3	2.61 – 3.40	ระดับความต้องการ ปานกลาง
2	1.81 – 2.60	ระดับความต้องการ น้อย
1	1.00 – 1.80	ระดับความต้องการ น้อยที่สุด

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยนี้ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ และระดับชั้นที่กำลังศึกษา สาขาวิชาที่กำลังศึกษา โดยการแจกแจงค่าความถี่ (frequency) และค่าร้อยละ (percentage)
2. การวิเคราะห์ด้านบุคลิกภาพ ด้านหลักธรรม และด้านการใช้สื่อประกอบการบรรยาย ใช้สถิติค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
3. ทดสอบสมมติฐานของการวิจัย การเปรียบเทียบความแตกต่างปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตาม เพศ อายุ พรรษา และระดับชั้นเรียนที่กำลังศึกษา โดยทดสอบความแปรปรวนทางเดียว one-way ANOVA ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ้ (Scheffé)
4. วิเคราะห์ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง โดยใช้การแจกแจงค่าความถี่ (Frequency) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

3.8 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดค่าสถิติสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ดังนี้

1. สถิติทดสอบประสิทธิภาพของเครื่องมือการวิจัย โดยหาค่าความตรงของข้อคำถามแบบ ประเมิน (content validity) โดยการหาค่าความเชื่อมั่น (IOC)

2. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

2.1 สถิติการบรรยาย (descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (frequency) ร้อย ละ (percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

2.2 สถิติอนุมานหรืออ้างอิง (Inferential Statistics) ได้แก่ การทดสอบค่าที (t-test) การทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว (one-way ANOVA) ถ้าพบความแตกต่างอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ เชฟเฟ่ (Scheffé)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง นี้เพื่อเป็นการพัฒนางานประจำ การบริการวิชาการเพื่อเป็นการพัฒนาองค์กรและสังคม มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน แนวโน้ม และความต้องการหลักสูตรหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่าน และแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง 2) เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการศึกษา เช่น แนวคิด หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์โครงสร้างและรูปแบบการจัดโครงสร้างหลักสูตร ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบไม่ทดลอง (non-experimental design) เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) จึงขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความหมายสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ ดังนี้

$\bar{X}$ แทน ค่าเฉลี่ย (Mean)

SD แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

N แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านข้อมูลทั่วไปของประชากร

จากวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน แนวโน้ม และความต้องการหลักสูตรหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่าน และแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง การศึกษาวิจัยมีรายละเอียด ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 78 รูป/คน โดยเฉลี่ยแล้วผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุดแบ่งรายละเอียดได้เป็น เพศชาย (ร้อยละ 51.28) ผู้มีอายุ 21-30 ปี (ร้อยละ 44.87) เป็นอยู่ในระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 53) ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (N=78)

ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	40	51.28
หญิง	38	48.72

อายุ		
ต่ำกว่า 20 ปี	5	6.41
21–30 ปี	35	44.87
31–40 ปี	20	25.64
41–50 ปี	10	12.82
51–60 ปี	6	7.69
61 ปีขึ้นไป	2	2.57
ระดับการศึกษา		
ปริญญาตรี	42	53.85
ปริญญาโท	25	32.05
ปริญญาเอก	11	14.10

4.2 ความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตร

ความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง ประกอบด้วยคำถามภาษาบาลีสันสกฤต การศึกษาและการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียดดังตาราง 4.2 ผู้ตอบมีความต้องการเรียนภาษาบาลีในระดับสูง โดยเฉพาะการฝึกอ่านคัมภีร์โดยตรง ($\bar{X} = 4.60$) และการฝึกแปลบาลีเป็นไทย ($\bar{X} = 4.55$) ดังนี้

ตารางที่ 4.2 ความต้องการด้านภาษาบาลี

	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	SD	ระดับความต้องการ
สนใจเรียนไวยากรณ์บาลี	4.35	0.65	มาก
ต้องการเรียนรู้คำศัพท์บาลีในพระไตรปิฎก	4.42	0.70	มาก
ต้องการฝึกอ่านคัมภีร์บาลีโดยตรง	4.60	0.58	มากที่สุด
ต้องการฝึกแปลบาลีเป็นไทย	4.55	0.61	มากที่สุด
สนใจเรียนบาลีเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงลึก	4.48	0.63	มาก

4.3 ผลการวิเคราะห์ความต้องการด้านภาษาสันสกฤต

ผู้ตอบมีความต้องการหลักสูตรการแปลเพราะมองเห็นความสำคัญของภาษาสันสกฤต โดยเฉพาะเพื่อการอ่านและแปลคัมภีร์สันสกฤตที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาชั้นสูงทั้งนี้ เพื่อเป็น

ประโยชน์แก่การศึกษาปรัชญาพุทธศาสนาโดยเน้นไปที่ความรู้ความเข้าใจต่อพระพุทธศานามหายาน หรือนิกายอื่นของพระพุทธศาสนาที่ใช้ภาษาสันสกฤตบันทึกพระสูตรหรือคัมภีร์สำคัญที่เป็นหลักคำสอนและปรัชญา หลักธรรม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียดดังตารางที่ 4.3 มีผลการตอบแบบสอบถามพบว่า ผู้ตอบเห็นความสำคัญของภาษาสันสกฤตโดยเฉพาะเพื่อการศึกษาปรัชญาพุทธศาสนาเชิงลึก ($\bar{X} = 4.50$) ดังนี้

ตารางที่ 4.3 ความต้องการด้านภาษาสันสกฤต

	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	SD	ระดับความต้องการ
สนใจเรียนไวยากรณ์สันสกฤต	4.10	0.75	มาก
ต้องการเรียนรู้คำศัพท์สันสกฤต	4.28	0.70	มาก
ต้องการฝึกอ่านคัมภีร์สันสกฤต	4.33	0.66	มาก
ต้องการฝึกแปลสันสกฤตเป็นไทย	4.40	0.62	มาก
สนใจเรียนสันสกฤตเพื่อศึกษาปรัชญาพุทธศาสนา	4.50	0.59	มากที่สุด

4.4 ผลการวิเคราะห์ความต้องการศึกษาและแปลพระไตรปิฎก

การศึกษาพระไตรปิฎกผ่านการอ่านและแปลภาษาบาลีในระดับสูงจะทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งมีความสนใจเพื่อศึกษาโครงสร้าง องค์ประกอบของพระไตรปิฎก การเรียนรู้ภาษาบาลีเพื่อการอ่านและแปลจากภาษาบาลีโดยตรงจะทำให้สามารถตีความเนื้อหาในพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ ไม่ได้สนใจแค่เพียงการศึกษาพระไตรปิฎกในฐานะคัมภีร์ศาสนาเท่านั้น ยังสนใจที่จะศึกษาด้วยวิธีการทางวิชาการอย่างเป็นทางการอย่าง เป็นกลางด้วย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียด ดังตารางที่ 4.4 มีผลการตอบแบบสอบถามว่า ผู้ตอบมีความต้องการเรียนรู้การตีความเนื้อหาหรือหลักธรรมพระพุทธานิกายเถรวาทที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมากที่สุด ($\bar{X} = 4.52$) ดังนี้

ตารางที่ 4.4 ความต้องการศึกษาและแปลพระไตรปิฎก

	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	SD	ระดับความต้องการ
สนใจศึกษาโครงสร้างพระไตรปิฎก	4.25	0.68	มาก
ต้องการเรียนรู้วิธีการแปลพระไตรปิฎก	4.45	0.61	มาก
ต้องการเรียนรู้การตีความเนื้อหา	4.52	0.57	มากที่สุด

ต้องการศึกษาเปรียบเทียบบาลีกับไทย	4.30	0.65	มาก
สนใจศึกษาพระไตรปิฎกเชิงวิชาการ	4.47	0.60	มาก

4.5 ผลการวิเคราะห์ความต้องการศึกษาและแปลคัมภีร์สันสกฤต

จากการตอบแบบสอบถามผู้ตอบแบบสอบถามมีความต้องการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา ภาษาสันสกฤต สนใจรูปแบบการเขียนคัมภีร์สันสกฤตซึ่งมีลักษณะเป็นพระสูตรขนาดยาวต้องการศึกษาแนวคิดพุทธศาสนาในคัมภีร์สันสกฤตซึ่งไม่ใช่แต่เฉพาะพระพุทธศานามหายานเท่านั้น ยังรวมไปถึงนิกายอื่น ๆ ที่ใช้ภาษาสันสกฤตบันทึกคำสอนในคัมภีร์หรือพระสูตรสำคัญด้วย นอกจากนี้ยังต้องการเปรียบเทียบคัมภีร์บาลี-สันสกฤตในแง่ของภาษาและคำสอนสำคัญ สนใจประวัติของคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามมีรายละเอียด ดังตารางที่ 4.5 มีผลการตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการศึกษาและแปลคัมภีร์สันสกฤตว่า สิ่งที่ผู้ตอบสนใจมากที่สุดคือ การศึกษาแนวคิดพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์สันสกฤต ($\bar{X}$ = 4.50) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 4.5 ความต้องการศึกษาและแปลคัมภีร์สันสกฤต

	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	SD	ระดับความต้องการ
ต้องการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต	4.33	0.62	มาก
สนใจรูปแบบการเขียนคัมภีร์สันสกฤต	4.15	0.72	มาก
ต้องการศึกษาแนวคิดพุทธศาสนาในคัมภีร์สันสกฤต	4.50	0.60	มากที่สุด
ต้องการเปรียบเทียบคัมภีร์บาลี-สันสกฤต	4.38	0.64	มาก
สนใจประวัติคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต	4.20	0.69	มาก

4.6 ผลการวิเคราะห์ความสนใจในพระไตรปิฎก

ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดว่าพระไตรปิฎกเป็นแหล่งความรู้สำคัญ มีความสนใจที่จะศึกษาคำสอนเพื่อพัฒนาจิตใจพร้อมทั้งนำความรู้พระไตรปิฎกใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียด ดังตารางที่ 4.7 มีผลการตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับความสนใจในพระไตรปิฎกได้ผลการศึกษาว่า ผู้ตอบให้ความสำคัญสูงกับพระไตรปิฎก โดยเฉพาะการ มองว่าเป็นแหล่งความรู้สำคัญต่อการเข้าใจพุทธศาสนา ($\bar{X}$ = 4.70) ดังรายละเอียดตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.6 ความสนใจในพระไตรปิฎก

	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	SD	ระดับความสนใจ
เคยศึกษาหรืออ่านพระไตรปิฎก	4.10	0.75	มาก
คิดว่าพระไตรปิฎกเป็นแหล่งความรู้สำคัญ	4.70	0.52	มากที่สุด
สนใจศึกษาคำสอนเพื่อพัฒนาจิตใจ	4.60	0.56	มากที่สุด
คิดว่านำความรู้พระไตรปิฎกใช้ในชีวิตประจำวันได้	4.55	0.61	มาก
ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมในอนาคต	4.50	0.63	มาก

4.7 ผลการวิเคราะห์ความสนใจในการแปลคัมภีร์บาลีและสันสกฤตเป็นไทย

ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดว่าการแปลช่วยให้เข้าถึงคำสอนได้ง่ายขึ้น การแปลส่งผลดีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความท้าทายในการศึกษาการแปลและการอ่านคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์ภาษาสันสกฤตพระพุทธศาสนา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียด ดังตารางที่ 4.8 มีผลการตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับความสนใจในการแปลคัมภีร์บาลีและสันสกฤตเป็นไทย พบว่า สิ่งที่ผู้ตอบเห็นตรงกันมากที่สุดคือ การแปลคัมภีร์มีประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 4.65$) รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.7 ความสนใจในการแปลคัมภีร์บาลีและสันสกฤตเป็นไทย

	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	SD	ระดับความสนใจ
เคยมีประสบการณ์แปลคัมภีร์	3.60	0.95	ปานกลาง
คิดว่าการแปลช่วยให้เข้าถึงคำสอนได้ง่ายขึ้น	4.55	0.60	มาก
เห็นว่าการแปลมีความท้าทาย	4.20	0.72	มาก
คิดว่าการแปลส่งผลดีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	4.65	0.55	มากที่สุด
สนใจเข้าร่วมการแปลในอนาคต	4.40	0.62	มาก

4.8 ผลการวิเคราะห์ความสนใจในคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนา

ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดว่าการศึกษาคัมภีร์ช่วยเสริมสร้างความสงบในชีวิต ช่วยเข้าใจคำสอนพระพุทธเจ้า มีเนื้อหาที่น่าไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียด ดังตารางที่ 4.9 มีผลการตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับความสนใจในคัมภีร์

สำคัญของพุทธศาสนา พบว่า ผู้ตอบให้ความสำคัญกับ การศึกษาคัมภีร์เพื่อเสริมสร้างความสงบในชีวิต ($\bar{X} = 4.60$)

ตารางที่ 4.8 ความสนใจในคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนา

	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	SD	ระดับความ สนใจ
เคยอ่าน/ศึกษาคัมภีร์สำคัญ เช่น อปทาน สุตตันตปิฎก	3.95	0.82	ปานกลาง
เห็นว่าคัมภีร์เหล่านี้ช่วยเข้าใจคำสอนพระพุทธเจ้า	4.55	0.60	มาก
เห็นว่ามึเนื้อหาที่น่าสนใจนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	4.45	0.65	มาก
สนใจศึกษาคัมภีร์สำคัญในรูปแบบต่าง ๆ	4.35	0.68	มาก
คิดว่าการศึกษาคัมภีร์ช่วยเสริมสร้างความสงบในชีวิต	4.60	0.56	มากที่สุด

4.9 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความต้องการหลักสูตร

สรุปผลโดยภาพรวมค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พุทธศาสนาชั้นสูง ผู้ตอบแบบสอบถามมีความต้องการสูงสุดคือ การเรียนภาษาบาลี โดยเฉพาะ การอ่านคัมภีร์โดยตรง และ การแปลบาลี-ไทย รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.9 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความต้องการหลักสูตร (N=78)

	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	SD	ระดับความต้องการ
ความต้องการด้านภาษาบาลี	4.48	0.63	มากที่สุด
ความต้องการด้านภาษาสันสกฤต	4.32	0.66	มาก
การศึกษาและการแปลพระไตรปิฎก	4.40	0.62	มาก
การศึกษาและการแปลคัมภีร์สันสกฤต	4.31	0.64	มาก

4.10 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความสนใจ

สรุปผลโดยภาพรวมนักศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับพระไตรปิฎกในฐานะแหล่งความรู้สำคัญที่สุด และเชื่อว่าการเรียนบาลี-สันสกฤตช่วยเพิ่มพูนความรู้พุทธศาสนา รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.10 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความสนใจ (N=78)

	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	SD	ระดับความสนใจ
ความสนใจในภาษาบาลีและสันสกฤต	4.46	0.67	มากที่สุด
ความสนใจในพระไตรปิฎก	4.59	0.57	มากที่สุด
ความสนใจในการแปลคัมภีร์	4.28	0.68	มาก
ความสนใจในคัมภีร์สำคัญพุทธศาสนา	4.37	0.64	มาก

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากการวิเคราะห์คำตอบปลายเปิดของผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 78 คน สามารถสรุปเป็นหมวดหมู่ได้ ดังนี้ อุปสรรคในการเรียน เวลาเรียนไม่เพียงพอ (ร้อยละ 35) ขาดผู้สอนผู้เชี่ยวชาญ (ร้อยละ 25) เนื้อหายากและซับซ้อน (ร้อยละ 20) สื่อการเรียนไม่เพียงพอ (ร้อยละ 20) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักสูตร ควรมีหลักสูตรออนไลน์หรือระยะสั้น สำหรับผู้ที่มีเวลาจำกัด เน้นการฝึกอ่านและแปลบาลี-สันสกฤต และ การอ่านคัมภีร์โดยตรง พัฒนาสื่อการเรียนการสอน เช่น ตำราสมัยใหม่ วิดีโอประกอบการเรียน และเว็บไซต์สนับสนุน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี อายุ 21-30 ปี มีความต้องการสูงในการเรียน ภาษาบาลี โดยเฉพาะการฝึกอ่านและแปล นักศึกษาให้ความสนใจใน พระไตรปิฎก มากที่สุด และเห็นว่ามีผลสำคัญต่อการเข้าใจพุทธศาสนา อุปสรรคหลักคือเวลาเรียนไม่เพียงพอและขาดผู้สอนผู้เชี่ยวชาญ ข้อเสนอแนะสำคัญคือการพัฒนาหลักสูตรที่ยืดหยุ่น ใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัย และมุ่งสู่การประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

4.11 โครงสร้างของหลักสูตร

หลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตชั้นสูงควรจัดการศึกษาตามแนวทางพัฒนาการนิยม โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้เรียนโดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และพัฒนาจากความต้องการของผู้เรียน ผ่านกระบวนการแก้ปัญหาและค้นคว้าด้วยตนเอง กระบวนการที่ต้องลงมือปฏิบัติ ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ยั่งยืน เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา มีทักษะการสื่อสารทางภาษาไทย มีทักษะดิจิทัล รวมถึงมีภาวะผู้นำในการส่งเสริมให้มีการประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณทางวิชาการ เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการศึกษา เช่น แนวคิด หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์โครงสร้างและรูปแบบการจัดโครงสร้างหลักสูตร การศึกษาวิจัยมีรายละเอียดตามผลการศึกษาที่ได้ โดยจัดให้มีโครงสร้างหลักสูตรเกี่ยวกับระยะเวลาการเรียนการสอน หน่วยกิตที่ควรจะ

เป็น รวมทั้งหมวดวิชาที่ควรจะเปิดการเรียนการสอนซึ่งประกอบด้วยหมวดวิชาพื้นฐาน หมวดวิชาการ แพลและตีความ และหมวดวิชาที่เป็นวิชาเลือก

4.11.1 รูปแบบของหลักสูตร

การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูงมีกระบวนการได้มาด้วยการเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ความจำเป็นต้องการจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกส่วนเริ่มต้นตั้งแต่ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ.2561-2580 ยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 นโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2570 กฎกระทรวงมาตรฐานการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 ประกาศคณะกรรมการการอุดมศึกษา เรื่อง แนวทางการปฏิบัติตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติเกี่ยวกับสมรรถนะดิจิทัลสำหรับคุณวุฒิระดับปริญญาตรี ประกาศคณะกรรมการการอุดมศึกษา เรื่อง นโยบายการยกระดับมาตรฐานภาษาอังกฤษในสถาบันอุดมศึกษา เป้าหมายการพัฒนาในระดับชาติและระดับสากลขององค์การสหประชาชาติ 17 เป้าหมาย รายงานของ World Economic Forum (WEF) เรื่อง The Future of Jobs ว่าด้วยเรื่องแนวโน้มและทิศทางของอาชีพในอนาคต ตลอดจนทักษะการทำงานที่จำเป็นภายในอนาคตอันใกล้ 2025 รายงานของ World Economic Forum (WEF) เรื่อง ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 (21st-Century Skill) กฎกระทรวงการศึกษาระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2564 พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 ตลอดจนแผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2564-2568

จากนั้นทำแบบสำรวจความคิดเห็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกลุ่มผู้บริหาร อาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์ในมหาวิทยาลัย ผู้ใช้บัณฑิต ผู้ที่อาจจะเข้าศึกษาในสาขาวิชาภาษาบาลีสันสกฤตต่อไป วิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้านองค์ความรู้ ทักษะ จริยธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และพิจารณาถึงประโยชน์การประยุกต์และพัฒนาภายหลังจากสำเร็จการศึกษา

สำหรับแนวคิดที่ใช้ในการเรียนรู้ที่พิจารณาเริ่มต้นจากปรัชญาการตามแนวคิดของปรัชญาพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ยิ่งกว่านั้นปรัชญาการศึกษาที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยคือแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาที่มีเจตนาเพื่อจัดอวิชาคือความโง่เขลาให้หมดไป มีความสุขในโลกปัจจุบันและอนาคตโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังใช้แนวคิดจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความพอประมาณ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันในตัวเพื่อ

การพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน ควรจัดการเรียนการสอนในระยะเวลาเรียน 1 ปีการศึกษา หรือ 2 ภาคเรียนในระบบทวิภาค

4.11.2 โครงสร้างของหลักสูตร

หน่วยกิตรวม 18 หน่วยกิต โดยประกอบด้วยหมวดวิชาที่เหมาะสมเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเป็นภาษาไทย

หมวดวิชาพื้นฐานภาษา

พื้นฐานบาลี ประกอบด้วยรายวิชาที่จัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่ประกอบด้วยเนื้อหาในด้าน ไวยากรณ์ วากยสัมพันธ์ หลักการอ่านและการแปลเบื้องต้น

พื้นฐานสันสกฤต ประกอบด้วยรายวิชาที่จัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่ประกอบด้วยเนื้อหาในด้าน การอ่านและเขียนอักษรเทวนาครี ไวยากรณ์โดยสังเขป หลักการอ่านและการแปลเบื้องต้น

หมวดวิชาการแปลและตีความ

บาลี-สันสกฤตในชีวิตประจำวัน

บาลี-สันสกฤตในพระพุทธศาสนา

บาลี-สันสกฤตตามแนวภาษาศาสตร์

หลักการแปลภาษาบาลี-สันสกฤต

หมวดวิชาเลือกศึกษา

การอ่านพระไตรปิฎกบาลีคัดเลือก

การอ่านคัมภีร์สันสกฤตสายพระพุทธศาสนา

การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤต เพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูงมีแนวคิดในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้นผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ รู้จักวิธีการแสวงหาความรู้เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเกิดกรอบคิดแบบเติบโต (Growth Mindset) โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (student-centered learning) เน้นให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้และเรียนรู้จากประสบการณ์จริงด้วยตนเอง ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองโดยมีผู้สอนช่วยอำนวยความสะดวกในการแนะนำวิธีหรือแหล่งค้นคว้าหาความรู้ ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความต้องการของผู้เรียน การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ ผ่านกิจกรรมหรือความสนใจตามกระแสสังคมและประยุกต์นวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อให้มีทักษะสำหรับการทำงานใน

ศตวรรษที่ 21 สร้างบรรยากาศที่ดีส่งเสริมเอื้อให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นต้องการค้นคว้าเพื่อพัฒนาตนเอง ออกแบบกิจกรรม การทัศนศึกษาเพื่อเรียนรู้จากสถานที่จริง จัดการอบรมสัมมนาเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างจากสังคมภายนอก และเชื่อมโยงไปกับรายวิชาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพภาษาบาลีสันสกฤตและพุทธศาสตร์ และรายวิชาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพภาษาบาลีสันสกฤตและพระไตรปิฎกศึกษา ที่นักศึกษาจะได้ใช้ความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปใช้กับโลกของการทำงานจริง

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูงนี้ ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบไม่ทดลอง (non-experimental design) เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) ผลการวิจัยชี้ชัดว่ามีผู้ให้ความสนใจภาษาบาลี-สันสกฤต และพระไตรปิฎกในระดับสูง ความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรมีความชัดเจน โดยเน้นที่การอ่านและการแปลคัมภีร์โดยตรง และความสำคัญในการออกแบบหลักสูตรให้เหมาะสม เมื่อการดำเนินการจัดการเรียนการสอนจริงจะช่วยส่งเสริมการศึกษาเชิงวิชาการและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์วิเคราะห์สถิติสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ผลการวิจัยสรุปได้ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.3 ข้อเสนอแนะ

ซึ่งในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน แนวโน้ม และความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่าน และแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ข้อมูลทั่วไป : ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง 21-30 ปี และกำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี ผู้ตอบมีความต้องการในระดับ มากถึงมากที่สุด โดยเฉพาะด้าน การฝึกอ่านคัมภีร์บาลีโดยตรง ($\bar{X} = 4.60$) การฝึกแปลบาลี-ไทย ($\bar{X} = 4.55$) และการศึกษาแนวคิดทางพุทธศาสนาในคัมภีร์สันสกฤต ($\bar{X} = 4.50$)

ความสนใจของนักศึกษาหรือผู้ตอบแบบสอบถาม : นักศึกษาให้ความสนใจสูงสุดในพระไตรปิฎกในฐานะแหล่งความรู้สำคัญ ($\bar{X} = 4.70$) การเรียนบาลี-สันสกฤตเพื่อเพิ่มพูนความรู้พุทธศาสนา ($\bar{X} = 4.65$) การแปลคัมภีร์เป็นภาษาไทยเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนา ($\bar{X} = 4.65$)

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม อุปสรรค เวลาเรียนไม่เพียงพอ ขาดผู้สอนผู้เชี่ยวชาญ เนื้อหายาก ขาดสื่อการเรียน ข้อเสนอแนะ ควรจัดทำหลักสูตรที่ยืดหยุ่น (ออนไลน์/ระยะสั้น) เน้นการฝึกแปลและการอ่านคัมภีร์โดยตรง พัฒนาสื่อการสอนที่ทันสมัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการศึกษา เช่น แนวคิด หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์โครงสร้าง และรูปแบบการจัดโครงสร้างหลักสูตร ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ว่า หลักสูตรมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้และทักษะในการอ่าน แปล วิเคราะห์ และตีความภาษาบาลีและสันสกฤต เพื่อการเข้าถึงคัมภีร์พระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ โดยสร้างสมดุลระหว่าง ความถูกต้องทางภาษา และ ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะ ตลอดจนการเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่การวิจัย และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

นักศึกษามีความต้องการเรียนภาษาบาลี-สันสกฤตในระดับสูง ในสาระความรู้ที่เป็นประโยชน์ ถูกต้อง ครบถ้วน แปลกใหม่ มีความทันสมัย เหมาะสมกับการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล หากเป็นความรู้ในศาสตร์สาขาวิชาควรมีความรู้เชิงลึกและเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับสภาพจริงในสังคมปัจจุบัน ซึ่งสาระความรู้ต้องสามารถเป็นต้นแบบที่นำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาพระพุทธศาสนาในอนาคต สอดคล้องกับผลการวิจัยสอดคล้อง โยธิน ไกรสร และคณะ (2567) ได้เสนองานวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนภาษาบาลีสันสกฤตในภาษาไทย และแนวทางการประยุกต์ใช้แนวคิดวัฏจักรการเรียนรู้และสติศึกษา เพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านวรรณคดีพระพุทธศาสนาเชิงวิเคราะห์” มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอนในรายวิชาภาษาบาลีสันสกฤตในภาษาไทย 2) ศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้รูปแบบการสอนตามแนวคิดวัฏจักรการเรียนรู้และสติศึกษาร่วมกับเว็บแอปพลิเคชัน เพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านวรรณคดีพระพุทธศาสนาเชิงวิเคราะห์ สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในเขตภาคเหนือ จำนวน 4 ท่าน และ 2) ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน โดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสอบถามสภาพปัญหา 2) แบบสอบถามแนวทางการประยุกต์ใช้รูปแบบการสอน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษา พบว่า 1) การศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอนในรายวิชาภาษาบาลีสันสกฤตในภาษาไทย พบว่า นิสิตพบว่าไม่สามารถวิเคราะห์และจำแนกคำศัพท์ได้ เนื่องจากขาดพื้นฐานและ

ความคุ้นเคยกับภาษาบาลีและสันสกฤต ส่งผลให้การเรียนรู้และการวิเคราะห์วรรณคดี พระพุทธศาสนาไม่สมบูรณ์ 2) การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้รูปแบบการสอน พบว่า การบูรณาการแนวคิดวัฏจักรการเรียนรู้และสติมศึกษาพร้อมกับเว็บแอปพลิเคชันช่วยให้นิสิตค้นคว้าและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการคิดวิเคราะห์และการลงมือปฏิบัติ นิสิตพัฒนาทักษะการค้นคว้า คิดวิเคราะห์ และแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้เว็บแอปพลิเคชันเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ทุกที่ทุกเวลา การเรียนการสอนมีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับความต้องการของนิสิต การนำกระบวนการวัฏจักรการเรียนรู้และสติมศึกษาช่วยเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสร้างสรรค์ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง

5.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

มหาวิทยาลัยจัดการศึกษาในระดับประกาศนียบัตร “หลักสูตรประกาศนียบัตรภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อการแปลคัมภีร์ระดับสูง” อย่างเป็นทางการ ควรสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบ ออนไลน์ และ Hybrid Learning จัดหาผู้สอนผู้เชี่ยวชาญทั้งภาษาบาลีและสันสกฤตมาร่วมสอนในหลักสูตร

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

เนื้อหาหลักสูตรควรเน้น การฝึกแปลคัมภีร์และการอ่านคัมภีร์โดยตรง จัดทำสื่อการสอนประกอบ เช่น หนังสือคู่มือ วิดีโอ หรือแอปพลิเคชันมือถือ และควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเปรียบเทียบการเรียนการสอนบาลี-สันสกฤตกับหลักสูตรในมหาวิทยาลัยต่างประเทศ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ควรมีการศึกษาความต้องการหลักสูตรอื่น หรือกลุ่มเป้าหมายอื่น มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการทดลองเปิดสอนหลักสูตรนำร่องและประเมินผล และวิจัยศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของผู้เรียนในหลักสูตรจริง

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2535). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จันทร์ สิริจันโท. (2550). *ทศวรรษวิภาค*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2552). *๘๐ นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. กรุงเทพมหานคร:
แดเน็กซ์ อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น.
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. (2545). *หลักพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๔๕.
ชาติร์ เกิดธรรม.(2542) *การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพมหานคร:
เซ็นเตอร์ดีสคัฟเวอรี.
- ประยูร ธรรมจิตโต.(2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ป. อ. ปยุตโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต).(2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬา
ลกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2545). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*.
กรุงเทพมหานคร: สี่ตวันตก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2541). *ถึงเวลามาปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่*. กรุงเทพมหานคร:
ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2541). *พุทธวิธีในการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
สหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2538). *พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ. (2538). *เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- วศิน อินทสระ. (2530). *พุทธปรัชญามหายาน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญกิจ.

สุมน อมรวิวัฒน์. (2533). หลักบูรณาการการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม. นนทบุรี: มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช.

Dutt, Nalinaksha. (1941). *Gilgit Manuscripts. Vol. II. 3 parts.* Srinagar: Calcutta Oriental
Press.

Vaidya, P.L.(1961). *Buddhist Sanskrit Texts - No. 2 Samadhirajasutra.* Darbhanga : The
Mithila Institute of Post-Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning.

Dutt, Nalinaksha. (2007). *Buddhist Sects in India.* Delhi: Motilal Banarsidass.

Edgerton, Franklin. (1972). *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary. 2 Vols.*
Delhi: Banarsidass.

Mitra, Rejendralal. (1882). *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal.* Calcutta: Asiatic
Society of Bengal.

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation.* New York: Prentice Hall International.

Williams, Monier. (1872). *A Sanskrit-English dictionary.* Oxford: Clarendon Press.

Wilson, H.H. (1832). *A Dictionary in Sanskrit and English. 3rd ed.* Calcutta:
Kavyaprokasha Press.

Winternitz, Maurice. (1991). *History of Indian Literature Vol. 2.* Translated by S. Ketkar
and H. Khon. 3rd ed. Delhi: Munshiram Manoharlal.

ภาคผนวก

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษา
บาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการทำวิจัยหัวข้อเรื่อง การศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง โดยมี ดร.สาธิตย์ สีนาค เป็นผู้ดำเนินโครงการ

2. แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 4 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง ประกอบด้วย คำถามภาษาบาลี สันสกฤต การศึกษาและการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์พระพุทธศาสนา ภาษาสันสกฤต จำนวน 20 ข้อ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามระดับความความสนใจของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษาที่สนใจเกี่ยวกับภาษาบาลี สันสกฤต พระไตรปิฎก และการแปลคัมภีร์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นภาษาไทย จำนวน 20 ข้อ

ตอนที่ 4 คำถามปลายเปิด (ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม)

3. ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดนี้จะใช้ในการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น และคำตอบของทุกท่านจะถูกเก็บไว้เป็นความลับ โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านใด จึงขอความอนุเคราะห์ให้ทุกท่านตอบแบบสอบถามหมดทุกข้อที่ตรงกับความคิดเห็นและประสบการณ์ที่เป็นจริงของท่านมากที่สุด เพราะข้อมูลที่ถูกต้องจะทำให้ งานวิจัยมีผลสรุปที่น่าเชื่อถือตามความเป็นจริง ซึ่งนอกจากจะนำผลของข้อมูลต่าง ๆ ไปใช้ในงานวิจัยแล้ว ผลของการวิจัยจะเป็นแนวทางสำคัญในการศึกษาความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

การวิจัยครั้งนี้จะสำเร็จด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านและขอขอบคุณในความ ร่วมมือของท่านมา ณ โอกาสนี้

ดร.สาธิตย์ สีนาค

ผู้วิจัย

ตอนที่ 1 : แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ให้ตรงกับความเป็นจริง

1. เพศ

ชาย หญิง

2. อายุ

ต่ำกว่า 20 ปี ระหว่าง 21 -30 ปี ระหว่าง 31-40 ปี
 ระหว่าง 41-50 ปี ระหว่าง 51-60 ปี 61 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา (กำลังศึกษา)

ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก

4. คณะที่กำลังศึกษา

ศาสนาและปรัชญา สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์
 ศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย

ตอนที่ 2 : แบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง ประกอบด้วยคำถามภาษาบาลี สันสกฤต การศึกษาและการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์พระพุทธศาสนา ภาษาสันสกฤต

ชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง ประกอบด้วยคำถามภาษาบาลี สันสกฤต การศึกษาและการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต ที่ท่านคิดว่าตรงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด ตามเกณฑ์ดังนี้

5	หมายถึง	มีความสนใจ	อยู่ในระดับ	มากที่สุด
4	หมายถึง	มีความสนใจ	อยู่ในระดับ	มาก
3	หมายถึง	มีความสนใจ	อยู่ในระดับ	ปานกลาง
2	หมายถึง	มีความสนใจ	อยู่ในระดับ	น้อย
1	หมายถึง	มีความสนใจ	อยู่ในระดับ	น้อยที่สุด

ข้อ ที่	ความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง ประกอบด้วยคำถามภาษาบาลี สันสกฤต การศึกษาและการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต	ระดับความสนใจ				
		5	4	3	2	1
	1. ความต้องการด้านภาษาบาลี					
1	ท่านสนใจเรียนไวยากรณ์ภาษาบาลีหรือไม่					
2	ท่านต้องการเรียนรู้คำศัพท์บาลีที่ใช้ในพระไตรปิฎกหรือไม่					
3	ท่านต้องการฝึกอ่านภาษาบาลีจากคัมภีร์โดยตรงหรือไม่					
4	ท่านต้องการฝึกแปลบาลี-ไทยหรือไม่					
5	ท่านสนใจเรียนบาลีเพื่อใช้ศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงลึกหรือไม่					
	2. ความต้องการด้านภาษาสันสกฤต					
1	ท่านสนใจเรียนไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตหรือไม่					
2	ท่านต้องการเรียนรู้คำศัพท์สันสกฤตที่ใช้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหรือไม่					

ข้อ ที่	ความต้องการหลักสูตรประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและ แปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ พระพุทธศาสนาชั้นสูง ประกอบด้วยคำถามภาษาบาลี สันสกฤต การศึกษาและการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต	ระดับความสนใจ				
3	ท่านต้องการฝึกอ่านคัมภีร์ภาษาสันสกฤตหรือไม่					
4	ท่านต้องการฝึกแปลสันสกฤต-ไทยหรือไม่					
5	ท่านสนใจเรียนสันสกฤตเพื่อศึกษาปรัชญาทางพระพุทธศาสนาเชิง ลึกหรือไม่					
	3. การศึกษาและการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก	5	4	3	2	1
1	ท่านสนใจศึกษาโครงสร้างของพระไตรปิฎกหรือไม่					
2	ท่านต้องการเรียนวิธีการแปลพระไตรปิฎกหรือไม่					
3	ท่านต้องการเรียนรู้วิธีการตีความเนื้อหาในพระไตรปิฎกหรือไม่					
4	ท่านต้องการศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎกฉบับบาลีกับฉบับแปล ไทยหรือไม่					
5	ท่านสนใจการศึกษาพระไตรปิฎกในเชิงวิชาการหรือไม่					
	4. การศึกษาและการแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต	5	4	3	2	1
1	ท่านต้องการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เขียนด้วยภาษา สันสกฤตหรือไม่					
2	ท่านสนใจเรียนรู้รูปแบบการเขียนของคัมภีร์สันสกฤตหรือไม่					
3	ท่านต้องการศึกษาแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ สันสกฤตหรือไม่					
4	ท่านต้องการศึกษาการเปรียบเทียบระหว่างคัมภีร์บาลีและ สันสกฤตหรือไม่					
5	ท่านสนใจศึกษาประวัติของคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาสันสกฤต หรือไม่					

ตอนที่ 3 : แบบสอบถามระดับความความสนใจของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษาที่สนใจเกี่ยวกับภาษาบาลี สันสกฤต พระไตรปิฎก และการแปลคัมภีร์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นภาษาไทย

ชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความความสนใจของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษาที่สนใจเกี่ยวกับภาษาบาลี สันสกฤต พระไตรปิฎก และการแปลคัมภีร์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นภาษาไทย ที่ท่านคิดว่าตรงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด ตามเกณฑ์ ดังนี้

5	หมายถึง	มีความสนใจ	อยู่ในระดับ	มากที่สุด
4	หมายถึง	มีความสนใจ	อยู่ในระดับ	มาก
3	หมายถึง	มีความสนใจ	อยู่ในระดับ	ปานกลาง
2	หมายถึง	มีความสนใจ	อยู่ในระดับ	น้อย
1	หมายถึง	มีความสนใจ	อยู่ในระดับ	น้อยที่สุด

ข้อ ที่	ระดับความความสนใจของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษาที่สนใจเกี่ยวกับภาษาบาลี สันสกฤต พระไตรปิฎก และการแปลคัมภีร์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นภาษาไทย	ระดับความสนใจ				
		5	4	3	2	1
	1. ความสนใจในภาษาบาลีและสันสกฤต					
1	คุณมีความสนใจในการเรียนภาษาบาลีหรือสันสกฤตหรือไม่					
2	คุณรู้สึกว่ภาษาบาลีและสันสกฤตมีความสำคัญในการศึกษาศาสนาพุทธหรือไม่					
3	คุณคิดว่าเรียนภาษาบาลีและสันสกฤตจะช่วยเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับศาสนาพุทธของคุณหรือไม่					
4	คุณเคยมีประสบการณ์การเรียนภาษาบาลีหรือสันสกฤตในระดับใดบ้าง					
5	คุณมีความคิดที่จะศึกษาภาษาบาลีและสันสกฤตเพิ่มเติมในอนาคตหรือไม่					
	2. ความสนใจในพระไตรปิฎก					
1	คุณเคยศึกษาหรืออ่านพระไตรปิฎกหรือไม่					

ข้อ ที่	ระดับความความสนใจของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัยระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษาที่สนใจ เกี่ยวกับภาษาบาลี สันสกฤต พระไตรปิฎก และการแปลคัมภีร์ จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นภาษาไทย	ระดับความสนใจ				
2	คุณคิดว่าพระไตรปิฎกเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญต่อการเข้าใจ ศาสนาพุทธหรือไม่					
3	คุณมีความสนใจในการศึกษาคำสอนจากพระไตรปิฎกเพื่อพัฒนา จิตใจหรือไม่					
4	คุณคิดว่าความรู้จากพระไตรปิฎกสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ได้หรือไม่					
5	คุณมีความต้องการที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับพระไตรปิฎกใน อนาคตหรือไม่					
	3. ความสนใจในการแปลคัมภีร์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็น ภาษาไทย	5	4	3	2	1
1	คุณเคยมีประสบการณ์การแปลคัมภีร์จากภาษาบาลีหรือสันสกฤต หรือไม่					
2	คุณคิดว่าการแปลคัมภีร์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นภาษาไทย ช่วยให้คนทั่วไปเข้าถึงคำสอนในคัมภีร์ได้ง่ายขึ้นหรือไม่					
3	คุณเห็นว่าแปลคัมภีร์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นภาษาไทยมี ความท้าทายอะไรบ้าง					
4	คุณคิดว่าการแปลคัมภีร์เป็นภาษาไทยจะส่งผลดีต่อการเผยแผ่คำ สอนของพระพุทธศาสนาหรือไม่					
5	คุณมีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการแปลคัมภีร์จากภาษาบาลี และสันสกฤตในอนาคตหรือไม่					
	4. ความสนใจในคัมภีร์สำคัญของศาสนาพุทธ	5	4	3	2	1
1	คุณเคยอ่านหรือศึกษาคัมภีร์สำคัญของศาสนาพุทธ เช่น คัมภีร์อป ทาน หรือ พระสุตตันตปิฎก หรือไม่					
2	คุณคิดว่าคัมภีร์เหล่านี้มีบทบาทในการเข้าใจหลักธรรมและคำสอน ของพระพุทธเจ้าอย่างไร					

ข้อ ที่	ระดับความความสนใจของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัยระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษาที่สนใจ เกี่ยวกับภาษาบาลี สันสกฤต พระไตรปิฎก และการแปลคัมภีร์ จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นภาษาไทย	ระดับความสนใจ				
3	คุณเห็นว่าในคัมภีร์สำคัญมีเนื้อหาหรือคำสอนที่สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้หรือไม่					
4	คุณสนใจศึกษาเกี่ยวกับคัมภีร์สำคัญของศาสนาพุทธในรูปแบบ ต่างๆ เช่น การบรรยาย การเรียนการสอน หรือการศึกษาด้วย ตนเองหรือไม่					
5	คุณคิดว่าการศึกษาคัมภีร์สำคัญจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและ ความสงบในชีวิตของคุณหรือไม่					

ตอนที่ 4 : ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการศึกษาความต้องการหลักสูตร
ประกาศนียบัตรเพื่อการอ่านและแปลภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและ
คัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นสูง

4.1 ปัจจัยที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการเรียนของท่าน

.....

.....

.....

.....

4.2 ความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับหลักสูตรที่ท่านต้องการให้มี

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่กรุณาตอบแบบสอบถามที่เป็นประโยชน์ในครั้งนี้

ประวัตินักวิจัย

1. ชื่อ-นามสกุล

(ภาษาไทย) นายสันติย์ สีนาค

(ภาษาอังกฤษ) Sanit Sinak

2. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3. การศึกษา

- นักธรรมชั้นเอก, กองธรรมสนามหลวง, คณะสงฆ์ไทย, กระทรวงศึกษาธิการ
- เปรียญธรรม ๔ ประโยค, กองบาลีสนามหลวง, คณะสงฆ์ไทย, กระทรวงศึกษาธิการ
- ศาสตราจารย์บัณฑิต (ภาษาอังกฤษ), มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย), มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาสันสกฤต), มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สันสกฤตศึกษา), มหาวิทยาลัยศิลปากร

3. ประวัติการทำงาน

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล

จ.นครปฐม โทรศัพท์ 0-2444-6000 ต่อ 1079-1081 โทรศัพท์มือถือ 08-1717-3318

Email: sanit.sin@mbu.ac.th

- อดีตเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน, มมร.วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
- อดีตอาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต มวก.
- อดีตอาจารย์พิเศษโครงการอบรมภาษาอินดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
- อดีตอาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายา
- อดีตกรรมการสหกรณ์ออมทรัพย์พนักงานมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- อดีตกรรมการสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- กรรมการสมาคมศิษย์เก่ามหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
- กรรมการบริหารสมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย
- กรรมการสภาวิชาการ ผู้แทนคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

5. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ

- ภาษาสันสกฤต, ภาษาบาลี, ภาษาไทย

6. ผลงานตีพิมพ์/เผยแพร่

ผลงานหนังสือ

CE 2025 อ่านสันสกฤตเบื้องต้น (Sanskrit Reading : Fundamental)

CE 2025 เคล็ดวิชาเทวนาครี (Writing Devanagari Scripts)

CE 2023 ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น (Fundamental of Sanskrit Grammar)

CE 2020 ซึ่งปีกชีวิตหมายเหตุ The Epistles of Life (Selected poetry)

Awarded by Office of the Basic Education Commission.

Ministry of Education. Thailand

CE 2019 ด้วยเศียรเกล้า (Selected poetry on Benedictory)

บทความวิชาการ/บทความวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์

SANIT, Sinak. (2018). Moral Teachings as depicted in the Mahabharata. Voice of Intellectual Man- An International Journal. Volume : 8, Issue : 1, First page : (37) Last page : (44) Print ISSN : 2231-6914. Online ISSN : 2319-4308. Article DOI : 10.5958/2319-4308.2018.00003.8

KAEWRUANG, Saman; SINAK, Sanit. Study of the Use of the Parasarg in Hindi and Prepositions in Thai. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, [S.l.], v. 11, n. 1, p. 71-86, dec. 2020. ISSN 1686-8897. Available at: <<http://ojs.mbu.ac.th/index.php/johu/article/view/1557>>.

**การเข้าร่วมและนำเสนอบทความวิชาการ/วิจัยประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ
ผู้เข้าร่วมประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ**

- The 11th World Hindi Conference in Mauritius from 18 - 20 August 2018.
- The 16th World Sanskrit Conference by International Association of Sanskrit Studies and Sanskrit Studies Centre, Silpakorn University held in Bangkok, Thailand from 28 June – 2 July, 2015

ผู้นำนำเสนอบทความวิจัย/บทความวิชาการในที่ประชุมระดับชาติและนานาชาติ

“The Vitality of the Knowledge of Sanskrit for Buddhism in Southeast Asia.” 7th SSEASR International Conference, the ASEAN Region and South Asia: A Melting Pot of Culture and Buddhism in Southeast Asia. A Regional IAHR Conference organized by Vietnam Buddhist Research Institute, in collaboration with Vietnam Buddhist University, Ho Chi Minh City, Vietnam, July 9 – 12, 2017.

“Sanskrit names of the Official Places in Salaya.” The 16th World Sanskrit Conference by International Association of Sanskrit Studies and Sanskrit Studies Centre, Silpakorn University held in Bangkok, Thailand from 28 June – 2 July, 2015

“Use of Sanskrit and Pali Terms in Universities: Mahamakut Buddhist University.” The 16th World Sanskrit Conference Co-organized by International Association of Sanskrit Studies and Sanskrit Studies Centre, Silpakorn University held in Bangkok, Thailand from 28 June – 2 July, 2015 (Co-writer Phramaha Thongchird Changkaew)

“sanskrit se hindi tak: mere jivan ki yatra” International (Regional) Hindi Seminar on “Hindi Language and Various Forms of Hindi Literature in Southeast Asian Nations” Co-organized by Sanskrit Studies Centre and Department Of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University in collaboration with Embassy of India, Bangkok at Sanskrit Studies Centre, Faculty of Archaeology, Silpakorn University, Bangkok, Thailand. March 24 – 25, 2014. (In Hindi)

